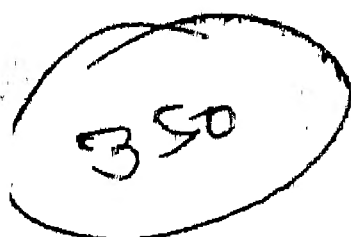

RAMADAS

A CRITICAL BIOGRAPHY OF
KANCHARLA GOPANNA

M. GURUNADHA SARMA.

ఓమ్

కంచెర్ల గోపన్న

అను

రా మ దా ను

ఉభయభాషాప్రవీణ-వేదాంతపారీణ

మిన్నికంటి గురునాథశర్మ ప్రణీతము

ఆంధ్రోపాధ్యాయుడు-టవున్ హైస్కూలు-గుంటూరు.

Sole Agents:

Venkateswar & Co.,

Publishers, GUNTUR.

1935

క్రయము ౧౦ అణాలు

అంకితము.

కాశికాలింగమ్ముఁ గైఁబూని కాల్పిడఁ
దోడ్తెచ్చె శివరామ ధూర్వహుండు

తనతండ్రి సప్తసంతానమ్ములను జెడి
పోనీక పోషించె బుచ్చిరాజు

‘ఏరుచూ’ ర్నామాధికారి యుదారుండు
ధీరుండు నా మీటె వేరరాజు

వ్రాయంగఁ జదువంగ వాదముల్ దీర్పంగ
బ్రౌఢుఁడయ్యెను శివరామ బుధుఁడు

ఏరి తాత తండ్రియు, తాత, కూరిమి పిత

అన్న, యెనలేని కీరితిఁ గన్నవారొ?

ఎవరు కోటానఁగోట్లు జపించి రీశు

నట్టి తండ్రి లక్ష్మార్కున కంకితంబు.

ఒ క మా ట

అంధ్రమహాజనులారా!

చరిత్రములు వ్రాయుట నావంటి కించిష్టలకు నలవిగానిపని.
అందును బ్రతివిషయము సంశయ గ్రస్తమగు రామదాసు
చరిత్రమును వ్రాయుట మిక్కిలి కష్టతరము.

శ్రీరాముఁడు వరాలు చెల్లించి పోవుట యను విషయ మసత్య
మని త్రోసివేయుట కొక వేళ శ్రమముండ దేమోకాని,
రామదాసు-గోపన్న భిన్నులా? రామదా సేశాఖీయుఁడు?
ఆతని గురువు కబీరా? మాదన్నకు రామదాసునకుఁ జుట్టటికము
గలదా? రామదాసు కారాగార విముక్తుఁడయ్యెనా? మున్నగు
సంశయములఁ దేల్చుటకు మాత్రము శ్రమంపడక తీరదు. ఆపని
యలఁతులచే నగునది కాదని యెఱిఁగియు మఱొకనికైనఁ
జోదనగా నుండునని తలంచి వ్రాసితిని.

ఇందలి సిద్ధాంతములు కొందఱకుఁ గష్టము కలిగింపకపోవు. కాని
చరిత్రములలో నసత్యము లుండరాదను మతముం బురస్కరించి
కొని వ్రాయఁబడి యుండునని వారే నిగ్రహింపకపోరు.

ఈవిషయమై యొకవ్యాసము భారతిలోఁ బ్రజోత్పత్తి వత్సరాశ్వ
యుజ మాసమునఁ (8 సం 10) బ్రకటించితిని. ఇప్పుడు గ్రంథ
రూపమున నర్పించు చున్నాఁడను.

లోపములున్నఁ దేలుపఁ గై మోడ్చెదను.

యువవత్స రాశ్వయుజ

కృష్ణత్రయోదశి

గుంటూరు.

విధేయుఁడు,

గురునాథతర్క.

కొద్ది స వ రణ

పుట	పంక్తి	తప్ప	ఒప్పు
౧౦	౧౪	వ్యక్తులుగారనియు	వ్యక్తులనియు
౧౮	౮	శకట-చోరకుఁడు	శకట-చోదకుఁడు
౨౪	౨	బుచ్చి	బుబ్బి
౩౧	౧౫	విమానములు	వాహనములు
౪౬	౧౯	నదృష్టమైనాకలదు	నదృష్టమైనంగలదు
౫౯	౮	సవరంబెఱింగి	స్వరంబెఱింగి
౮౪	౧౧	చేయుంపుమా	చేయించునుజుమా
౧౧౫	౨౩	భోగైక	భోగైక
౧౨౨	౮	వచ్చుచునుంటినని	వచ్చుచున్నదాన
౧౨౬	౨౦	దూరములక్ష్మి	దూములక్ష్మి

రామదాసు

మొదటి ప్రకరణము

శ్లో॥ శ్రీరామం త్రిజగద్గురుం సురవరం సీతామనోనాయకం
శ్యామాంగం శశికోటిపూర్ణవదనం చంచత్కలాకౌస్తుభం
సౌమ్యం సత్యగుణోత్తమం సుసరయూతీరేవసంతం ప్రభుం
తాతారం సకలార్థసిద్ధిసహితం వందే రఘూణాం పతిం.

శ్రీరామ కర్ణామృతము

జరాయుజాండజస్వేదజోద్భిజ్జము లగుచతుర్విధ భూతగ్రామ
ములు దివారాత్రము లుపార్జనాపరత్వమున మునిగి తేలుచు
నుపాతవస్తువుల నుపయోగించి పరిత్యజించుచున్నవి. ఒక్క
వస్తువుగూడ నవిచ్చిన్నానందము నిచ్చుచుంటలేదు. శాశ్వ
తానందోపలబ్ధికి వెదకుచుంటఁ గాఁబోలుఁ బరిపరివిధములఁ
బర్చెత్తుట? అది సహజమ జీవకోటికి. ఆబ్రహ్మకీట మున్నత
స్థితికిఁ బోవుటకే నిత్యవ్యాపారమున నిమగ్నమగుట. కాకున్న
స్పృష్టికిఁ బరిణామమే లేకుండెడిది. అజ్ఞానాంధకారమున మునిగి
యైహికసుఖానుప్రాప్తి నానంద మనుభవించుచుఁ దత్ప్రత్య
వాయవ్యాఘాతములచేఁ గళాఘాతంబులఁ దురంగంబుంబోలె
నొడలెఱింగి క్రమముగాఁ బ్రపంచమున విఘ్నమనునది యేల
యుండవలయునని విచికిత్సింపుచున్నాఁడు మానవుఁడు. ఈ

విచికిత్సయే ద్వితీయ సోపానము. ఈ మెట్టుపై నెక్కి పాటఁ జూచుచున్నాఁడు. దరి త్రోవ లభింపలేదు. యుగయుగామారు తమున సముద్రగర్భమునందలి కలంబుబోలె సర్వతోముఖ ములు గొట్టుకొనుచు నెవఁడో యొకండు కర్ణధారుం డున్నాఁ డని యాస్తికుండగు చున్నాఁడు. కాదామటి—

ఉ. తా నొనరించు కార్యము సదా సఫలంబగుచున్నచో భలీ
యేనె సమర్థుడనై భవవిచ్ఛయము నుంట యసత్యమం చనుం
గాని యొకండు చేటు పొడకట్టినచో దన కప్పు డీశ్వరా
ధీనము సర్వమంచుఁ బ్రణుతింపఁ దొడంగు నరుడు బాపురే!

—నేను రచించిన ఆధిపత్యము

ఇది తృతీయసోపానము. దీని నధిరోహించి గంతవృష్ఠానము నన్వేషించుచున్నాఁడు. ఒక మార్గమునఁ గూర్చుములు, నాజ్య స్థాములు, హోమకుండలములు, తిరుమణితిరుచ్చాణ్ణములు విఘ్నాతి దుద్రాక్షములు కన్పించినవి.

“న కర్మణామనారంభా వైషమ్యకర్మ్యం పురుషోక్షు తే ”

పురుషుఁడు యజ్ఞాదికర్మములఁ జేయమిచ్చేఁ గ్రియారహిత నిశ్చయమును బొందఁడు—అనియు—

“ నియతం కురుకర్మత్వం ”

నిత్యము నీవు కర్మమును జేయుము—అనియు—

“ ఏవం జ్ఞాత్వా కృతంకర్మ పూర్వైరపి ముముక్షుభిః. ”

ఈ ప్రకారమునెఱింగి మోక్షాపేక్షగలపూర్వులు కర్మమునాచ రించిరి—అనియుఁ గొన్నిమంత్రము లస్పృష్టముగాను స్పృష్టము గాను వినిపించినవి. ఆమార్గమునఁ గొంతదూరము పోయినాఁడు.

“ సహిశ్చైవ తుణమపి జాతుతిస్థత్య కర్మకృత్
కార్యతేహ్యవశఃకర్మ సర్వఃప్రకృతిజైర్దుజైః. ”

ఎవ్వఁడు తుణమైనను గర్మమును జేయకయుండఁజాలఁడు. ప్రకృతివలనఁగల్గిన త్రిగుణములు నతనిచేతఁ గర్మమును జేయింపక విడువవు—అని యెఱింగి మఱొకదెస నిరీక్షించినాఁడు.

జటాజినధారులై నిమిలితనేత్రులై నిశ్చలులై యాత్మానాత్మ వివేకముగలిగి నిస్సంగులై స్వాత్మావలోకనముసేయు బ్రహ్మజ్ఞానులం గనినాఁడు.

“ సర్వం కర్మాఖిలం పాఞ్శ! జ్ఞానే పరిసమాప్యతే. ”

ఎల్లకర్మములు బ్రహ్మజ్ఞానమునందు లయించుచున్నవి—అనియు మఱియు నేవేవో విన్నాఁడు. ఆ మానవున కర్థముగాలేదు. అది దు స్తరమైనమార్గమని భయపడినాఁడు. ఆ యున్నతమార్గమున నిరపాయముగాఁ బయనముసేయలే ననితలంచునంతలో హరి నామకీర్తనల యటపులు తాళములచప్పిళ్లు గజ్జెల మ్రోతలు నృత్యముల ధిమిధిమిధ్వానములు వినిపించినవి. ఆ త్రోవను దిలకించినాఁడు.

హరిభజనలు జరుగుచున్నవి. “చేతులఁ దాళముపట్టుక, చేతో మోదంబుతోడ సిగముడి వీడం! బాతరలాడుచు” గీతమును భక్తుఁడు పాడుచున్నాఁడు. బాలవృద్ధానుచరు లతని ననుసరించి పాడుచున్నారు. ఈత్రోవ నిరపాయమైనదియు సర్వజన సులభమైనదియు నుత్తమమైనదియు నని మానవుఁడు తలంచినాఁడు. వెంటనే యమ్యార్గము నధిగమించినాఁడు. కనుకనే “మోక్ష

సాధన సామగ్ర్యం భక్తిరేవగరీయసీ” మోక్షమును సాధించు
సాధనములలో భక్తియే యత్యుత్తమమైనదని పెద్దలన్నారు.

“ యోగినామపి సర్వేషాం, మద్గతే నాంతరాత్మనా
శ్రద్ధావాక్ భజతేయోమాం సమేయుక్తమోమతః.”

ఈ శ్లోకమునకు మధ్యాచార్యులవారు వ్యాఖ్యానముచేయుచు,
“తపస్సులకంటె యజ్ఞాది కర్మములకంటె ధ్యానయోగము విశే
షించు చున్నదనియు నందును శివాదిధ్యానముకంటె విష్ణుధ్యా
నము శ్రేష్ఠమనియు, ధ్యానముకంటె జ్ఞానము, కేవల జ్ఞానము
కంటె ధ్యానముతోఁగూడిన జ్ఞానము, శ్రేష్ఠమనియు నుడివిరి.
మఱియు ధ్యానముకంటె దర్శనము, దర్శనముకంటె భక్తి, భక్తి
కంటె సాధనము లేనేలే”దనిరి. అట్టి పరమోత్తమమైన భక్తి
మార్గమునఁ గృతార్థుఁడైనవాఁడు మన కంచెర గోపన్న. మహా
జనులారా! పరమ భాగవతోత్తముఁడైన గోపన్న చరిత్రము
చదివి మీరును భక్తిమార్గము నవలంబించి ధన్యులరుగండు.

నేలకొండపల్లి పురాతనమైన పట్టణము. పశ్చిమచాళుక్య త్రిభు
వనమల్లిదేవునిపక్షమున గోవిందరాజు నేలకొండపల్లి రాజధాని
గా రాజ్యము పరిపాలించు (1123 సం) పండ్రెండవ శతాబ్ది
ప్రారంభమునను, గోవిందరాజుల యనంతరము వచ్చిన యుద
యరాజుల కాలమునను, నా పురి వైభవము వర్ణనాతీతముగా
నుండెడిది. శాసనములలోఁ గొండపల్లియనియే కలదు. అట్టి
మహోన్నతస్థితి నందిన కొండపల్లి క్రమముగా క్షీణించి యగ
స్త్యభ్రాతయనినట్లు కంభముమెట్టు చెంతనున్న కొండపల్లి యనఁ
బడవలసిన స్థితికి వచ్చెను. అపట్టణమిప్పుడు రాజధానికాదు గావ

నట్టి స్థితికివచ్చెను. ఇది 16వ శతాబ్దంతమునాటిమాట. అయి
నను నందు ధనవంతులు పెక్కురుగలరు. వర్తకము విరివిగా
సాగుచున్నది. కర్షకుల కనువైన క్షేత్రములు గలవు. కష్టపడి
పనిచేయువారికిఁ గూలి దొఱకుచుండెను. అందెవేసిన గొప్ప
కోడెలు పందెపుగుఱ్ఱములు నందుఁ గలవు. క్షత్రియులు లేరు
గాని మిగిలిన వర్ణములవారందుఁ గలరు. స్నానసంధ్యాదు లాచ
రించు కర్మకులైన బ్రాహ్మణులు స్వకులోచితవృత్తి నవలంబిం
చిన వైశ్యులు శూద్రులు నందున్నారు. బ్రాహ్మణులలో
యాజ్ఞవల్క్యులు కంచెర్లవారు కూటికి గుడ్డకు తగుగులేకుండ
కాపురము చేయుచుండిరి. అందు లింగనమంత్రి పండితుఁడు.
పౌరాణికుఁడు. వక్త. ఒరులఁ దిరియవలసిన పనిలేని జీవనముగల
వాఁడు. పౌరుల కాయనచెంతఁ దమ పిల్లలకు విద్యగఱపించినచో
వా రెక్కివత్తురని కుతూహలము గాన లింగనమంత్రికిఁ బాఠశాల
యొకటి యేర్పడెను.

అట్లు కంభముమెట్టు తాలూకాలోని నేలకొండపల్లియం దొజ్జ
యై సుఖముగాఁ గాలముగడుపుచు మడిమాన్యముల సంపాదిం
చిన లింగనమంత్రియు గృహిణియగు కామమ్మయుఁ జిరకాలము
వఱకు బిడలులేక యెన్నియో వ్రతములొచరించిరి. కామమ్మ
తులసికిఁ బ్రదక్షిణములు చేసినది. పుట్టలకు వారువోసినది.
ఎన్నియో నియమములఁ బాటించినది. తండ్రియు మంచిభక్తుఁడు.
సుందరకాండ మతనికిఁ బ్రాణము. రాముఁ డతనికాత్మ. కతిపయ
దివసములకు సంతానగోపాల మంత్రప్రభావమువలనఁ గామమ్మ
గర్భము ధరించినది. నెలలు నిండినపిదప నొక శుభముహూర్త

మునఁ గావమ్మ ప్రసవించినది. మగబిడ్డ కలిగెను. కామమ్మ యిష్టప్రకారము గోపయ్యలని పేరుపెట్టిరి.

గోలకొండ నవాబగు తానీషా లేక అబూహాసన్ కుతుబ్ షాహ క్రీస్తుశకము 1658 మొదలు 1637 వఱకు రాజ్యమేలెనని కీర్తి శేషులగు కే. వి. లక్ష్మణరావు పఠతులుగారు వ్రాసిరి. మన గోపన్నగా రీకాలమువాడనుట నిర్వివాదము.

అరయనరయ, 1686 సం॥ అక్టోబరు మాసమున నొరంగజే బుత్తోఁ గానీషా తలపడి యేడెనిమిది మాసములు యుద్ధము చేయుట సంభవించెను. ఆ వత్సరముననే వంచనమొయిఁ దానీ షాకుఁ దెలియకుండ నాతనిశుద్ధాంతకాంతాజన మక్కన్న మాదన్నగారలఁ జంపించెను. ఆ దినముననే బ్రాహ్మణు లనే కులు గోలకొండలోఁ జంపఁబడిరి. రామదాసుగూడ నపుడే చంపఁబడి యుండును. కాన నప్పటి కతఁడు 12 యేండ్లు కారా గారమున నుంటచేఁ జెరిగి 1674 వ వత్సరమునఁ జేరి యుండును. తహశీల్దారుగా కనీసము రెండు వత్సరము లున్నను నా పదవికి వచ్చుటకు 22 ఏండ్లైన నుండవలయును గాన 1650 ఈతని జన్మవత్సరమై యుండును.

మఱియు గోపన్న మామగారు మాదన్నగారు 1682 వ సంవత్సరమున నత్యంత ప్రాభవోపేతుడై యుండెను. ఆ వత్సరమే యిబ్రహీముకున్న షామాలష్కర్ అధికారమును (సర్వసేనా నాయకత్వమును) దొలఁగించి యక్కన్నగారి కిప్పించెను. ఆ వత్సరమే మాదన్నగారు తన కుమారుడగు మల్లన్న కత్యంత

వైభవమున వివాహముచేయ కుంభిసీవారు వీసెడు బంగారపు గొలుసులు కాన్కఁ బంపించిరి. మఱియు నుగాడి కానుకలని పేరుపెట్టి 400 వరహాలు మాదన్నగారి కంపి వారి యనుగ్రహము కంపెనీపా రభ్యర్థించిరి. ఈ వత్సరముననే పోడేల లింగప్పను గృష్ణానదీ దక్షిణ ప్రాంతమునకు సుబేదారును (గవర్నరు) గాఁ జేసినది. కనుక నింత యుచ్చైస్థితిలోనున్న మాదన్నగారు మేనల్లు నా వత్సరమే చెఱ విడిపించియుండ నోపునని యొక వేళ తలంతమనుకొనుఁడు. అట్లయినఁ జెఱచున్నది 12 ఏండ్లు. తహశీల్దారుగానున్నది కనీసము 2 ఏండ్లనియేని తలంపవచ్చు గదా? అతని యిరుదన యేట తహశీల్దారు పదవి వచ్చెనని చూచినను 1682 లో 34 పోగా 1648 లో గోపన్న జనించెనని తేలును. అనఁగా నీ కాలమును మించి జననము కాదని నా భావము. మఱియు భద్రాచలములోఁ గోవెలకు దక్షిణదిశ నిలువురాళ్లమీఁద —

“స్వస్తిశ్రీ... ..శాలివాహనశక వర్షంబులు ౧౫౭౪ (క్రీస్తు 1652 అగును.) అగు నేటి... ..నందననామ సంవత్సర చైత్ర శు ౯ లు భానువారం... ..శ్రీరామదాసుగారు శ్రీతానీపా గారి యనుమతి వెంబడిని... ..వ్రాసియున్న శాసనం” అని కలదు. తానీపా 1658 మొదలు రాజ్యము పాలించెనని కీర్తి శేషులైన కే. వి. లక్ష్మణరావుగారు బహు గ్రంథములఁ బరిశోధించి వ్రాసిరిగదా? శాసనము తానీపా యనుమతి వెంబడి 1652 లోనే యెట్లు పుట్టినదో మనము దేనిని నమ్మవలయునో తెలియకున్నది. శాసనమును రామదాసు వ్రాయించినదే

సత్యమైనను, లేక లక్షణరావుగారి వ్రాతయే సత్యమైనను 17 వ శతాబ్ది పూర్వభాగమునుండియు గోపన్న యుండెనని తలంచుటకుమాత్ర మెట్టి సంశయమును లేదు.

గోపన్న ప్రతిపచ్చంద్రుని విధంబున దినదిన ప్రవర్థమా నుండగుచుఁ బంచవర్ష ప్రాయంబునఁ దన జనకుండు వాల్మీకి రామాయణము పురాణము చెప్పుచుండ నాలించుచు నొక్కొక్కప్పుడు రామరామ యని గంతులు వైచుచు నొక్కొక్కప్పుడు చేతులు ముందు పెట్టుకొని బాసికపట్టు పెట్టుకొని కూర్చుండి నిశ్చలుండై వినుచు, నొక్కొక్కప్పుడు తండ్రి తోడపైఁ గూర్చుండి “నాన్నా ! ఇష్టుమూతి బూలోకంలో పుట్టకపోతే ఆయన లోకంలోనే వుండి మనన్ని గావరాదూ ? అనియు “అప్పా ! సందరంలో కొండల్ తేల్తవా ? రాముల వారి మయిమా ?” అనియు, “నానా ! రాములవారు శబరి యెంగిల్ తిన్నాడే” అనియు, “తన యిరోది తమ్ముణ్ణి రచ్చిం చాడే” అనియు నిట్లెన్నేని గతుల వాగుచుండును. పువ్వు పుట్టుటతోడనే శరిమళించునుగదా ? పూర్వము ప్రహ్లాదుఁడు నిట్లే హరిని భజింపఁ బురోహితుండు—

“పంచశరద్వయస్కుండవు బాలుఁడ వించుకగానిలేవు,

భాషించెదు తర్కవాక్యములు.”

అని పల్కెను. బాలుఁడైన గోపన్న పల్కులకుఁ దండి యబ్బు రపడిపోయెను. తన నిరంతర రామాయణపఠనజనితభాగ్యవిశేషము పండినదని యుబ్బిపోయెను.

తండ్రి పంచాంగశుద్ధి నరసి యొకనాఁడు “ఓం-న-మః-శి-వా-యః” అని చెప్పి యక్షరారంభముచేసెను. తండ్రి కంటె గురువెవరు ?

నేటికాలపు బడిపంతుళ్లు తామేమో చక్కఁగా విమర్శించి తెలి విగలవారమైతిమనియు, బూర్వులుదెలియనిదానిని మేము దెలిసికొంటిమనియు నుడువుచు ‘ఓ’ ఆదులలో రాలేదా ? ‘న-మ’ వర్ణములు తవర్గపవర్ణములలో నుండలేదా ? ‘శి-వా-య’ యారాలలో వచ్చునుగదా ? ప్రత్యేకముగా ముందెక్కడెక్కడి యక్షరములనోతీసి, “ఓ-న-మః-శి-వా-యః” అని దిద్దఁబెట్టుటేల ? పూర్వులకు వివేచనశక్తియెక్కడిది ? అని యెక్కడ విసర్గముంచవలయునోకూడఁ దెలియని తాము నోరు పాటవైతురు. జడులకుఁ బంచాక్షరమహిమ మెఱుఁగ వశమే ? పోనిండు.

గోపన్నకుఁ ద్వరలోనే యజ్ఞులు, గుణితము వచ్చెను. తండ్రి తన ప్రక్కలోఁ బండుకొనఁ బెట్టుకొనియే బాలరామాయణ మంతయు గోపన్న చే వల్లింపఁజేసె. మధురమైనట్టియు, బరిస్సుటమైనట్టియు, స్వచ్ఛమైనట్టియు, మార్దవమైనట్టియు, గోపన్న వాక్కునుజూచి తండ్రి యెన్నోరోజులు మురిసికొనలేదు. పిల్లవాఁడు తనపేరు నిల్పఁగలవాఁడగుననియు, మహా యశస్సంపన్నుఁడగుననియు, భక్తుఁడగుననియు, దనకేగాక, తనవంశమున కంతయుఁ బేరుదెచ్చువాఁడగుననియు నెన్నినాళ్లో తలఁపలేదు. భగవంతుఁ డోర్వఁడాయెను.

ఒకనాడు లింగసమంత్రీ కాళ్ళుతీపులుగానున్నవని గోపన్నచే
బిక్కలు గ్రుద్దించుకొనుచు నాకస్మికముగా ననాయాసముగా
రామరామయనుచు స్థూలశరీరమును విడిచె. పాపము! పిల్లవాఁ
డబ్బలేనిబిడ్డయైనాడు. కామమ్మ దుఃఖసముద్రములో ముని
గినది. పలువిధములఁ బనవిపనవి యేడ్చినది. “ఆ యొక్కబిడ్డ
కింత జం చె పుఁబోఁగు వేసికొనునదృష్టములేకపోయె. ఇంక
నాకెవరుదిక్కు? ఈసముద్రము నెట్లేదుదును.” అని వాపోవు
చుండ నిరుగుపొరుగువారువచ్చి యూఱుచించి, యనంతర కర్మ
కలాపములు చేయించిరి. క్రమముగా దుఃఖమునువదలి కామ
మ్మ గారాబముతోఁ గుమారుని బెంచుకొనుచున్నది.

గోపన్న యేశాఖవాఁడో విచారితము:—

తను శతకకవులజీవితములోఁ గీ॥శే॥ వంగూరి సుబ్బారావుగారు
రామదాసార్యేల నియోగియనియు గోపన్న—రామదాసు భిన్న
వ్యక్తులుగారనియు వ్రాసిరి. ఈ పక్షమువారికి—

“ ఆల్లవ లింగమంత్రీసుతుఁడత్రాజగోత్రముఁ డాదిశాఖ కం
చెల్లవ కులోద్భవుండు ” [దాశరథి]

అనుపద్యము బాధింపఁగా నాదిశాఖకి ట్లత్తరమియ్యఁగడంగిరి.

1. ‘ఆదిశాఖ’యనఁగా—బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులలో
బ్రాహ్మణుఁడ ననుటక ట్లనెనేమోయని-ఇది నిస్సారమైన
కారణము.
2. ఆదివేదమగు ఋగ్వేదమునకుఁ జెందినవాఁడ ననిచెప్పుకొనుట
కట్లనెనేమోయని--ఆదిశాఖులది యజుర్వేదము. అందును
శుక్లయజుస్సు. ఋగ్వేదముకాదు.

3. కంచెర్లవారిలో జ్యేష్ఠ శాఖకుఁ జెందితిననుట కట్లనెనేమో
యని—జ్యేష్ఠశాఖయన వంశవృక్షమునందు మొదటిశాఖ
యనియా? కాక మఱొకటియా? వంశవృక్షమునందు కాద
నుకొని మఱొకదానిం బరికింతము.

యాజ్ఞవల్క్యులు, కాణ్వులు, శుక్లయజుస్సులు, ప్రక్షమశా
ఖులు, ఇవి సమానార్థకములు. వీరిలో ననఁగా నాదిశాఖలో
5 ఉపశాఖలుగలవు. 1. ఆర్యులు, 2. కాకులపాడులు, 3. ద్రావి
డులు [దాక్షిణాత్యులు] 4. దువ్వలు, 5. అనుమకొండలు.

“ అత్రేయసగోత్రంబునఁ గంచెర్లధార్యుల వంశమునన్. ” (రామ. చ.)
అని యుంటచే రామదాసార్యశాఖకుం జెందెననవలయునందురా?
ఆర్యోపశాఖయు శుక్లయజుశాఖాంతర్గతమే. కాని గోపన్నది
అనుమకొండశాఖగాని, ఆర్యశాఖకాదు. కంచెర్లవారందఱు
వనుమకొండలే. ఇదివఱకు లేదుగాని ఇప్పుడిప్పు డీయుపశాఖ
లలో నన్యోన్య వివాహుడు లేర్పడుచున్నవి.

అయ్యా ! శుక్లయజుస్సు—కృష్ణయజుస్సు—అని యజు ర్వేదము
రెండుశాఖలు గలదగుటచే నుదాదిశాఖ తనదనుట కట్లనెనని
తలంచిన సరసముగా నుండును.

4. ‘అదిశాఖ’ శబ్దము కులపరముగాఁ గవి వాడినయెడల నది
‘శాఖ’యనికాని ‘శాఖీయుఁడ’ననికాని వ్రాయవలసియుండెను.
అది నిజమే. కాని గోపన్న గొప్పవైయాకరణికాఁడు. సంస్కృ
తాంధ్రముల నింత ప్రవేశముగలవాఁడుమాత్రమే. అతఁడు
భక్తశిఖామణిగావున భక్త్యద్రేకముచే నతనిభావములు ఛందో

రూపముగా వెల్వడినవనియే మనము గ్రహింపవలయును. తేనిచో నాది శాఖగల కంచెర్లకులమునం దుద్భవించినవాడని బహువ్రీహిం జేసికొనరాదా? నిజమునకు “వాడు ప్రథమ శాఖ” అని లోకమున వాడుకగలదుగదా? ఆవాడుకంబట్టి యట్లు రచించియుండును. ఆదిశాఖగాక “అగ్రశాఖ”యనియుఁ గలదు. తెనాలి రామకృష్ణుడు “అగ్రశాఖ కోకిలమవునీవు” అని పాండురంగమాహాత్మ్యమున వాడెను.

మఱొకఫక్కి:—కంచెర్ల శరభనకవి తన యధ్యాత్మ రామాయణములోఁ దాను శైవగురు శిష్యుడననియు, నాపస్తంబ సూతుడననియు ‘మంత్రి’ కులమువాడననియు వివరించుచుఁ దనశాఖవారు—

తే. కొండపల్లిని గొండఱుఁ గొల్లపూడిఁ

గొండ ఱుండిరి తంజాపురందుఁ గొండ

ఊలమి వసియించి ప్రబలిరి చెలువు మిగుల

మీటి కంచెర్ల వంశంబువారు ధరణి.

అని ‘ఓరియంటల్ లైబ్రరీ వ్రాతప్రతిలోఁగలదని కీర్తిశేషులైన వంగూరి సుబ్బారావుగారు వ్రాసి యిందలి ‘మంత్రి’ పద మార్వేల నియోగిం దెల్పుచున్నదనియు కంచెర్లవారు కొండపల్లిలో నియోగులు గలరని దీనివలనఁ దేలుచున్నదనియు వివరించి కంచెర్ల రామదా సార్వేల నియోగియని పల్కిరి.

మంత్రిపదమే యార్వేల నియోగిందెల్పదు. “అల్లన లింగ మంత్రి సుతుఁ”డని యాది శాఖీయుడే వాడెంగదా? నందవరపుర వంశోత్తంసుఁ డగునల్లసాని పెద్దనామాత్యుడును దన

తండ్రికి “జొక్కయామాత్య” యని యమాత్యశబ్దమును వాడి యుండెను. గోలకొండ వేపారులును మంత్ర్యమాత్యపదముల వాడుకొనెదరు. యాజ్ఞ వల్క్యులలోను వృత్తినిబట్టి నియోగులు వైదికులు గలరు. అనుమకొండ లచ్చముగా తామ్యులే. గోపన్న లాకికుండగుటచే “నల్లన లింగమాత్రిసుతుఁ”డని మంత్ర పదము వాడెను.

కంచెర్ల యింటిపేరిటివారు నాత్రేయ గోత్రులు నార్యేల నియోగులు బందరు దగ్గఱనున్న కృష్ణాపురమునఁ గలరు. నేను వారితో మాట్లాడితినిగూడ. కనుకఁ గంచెర్ల శరభనకవి యార్యేల నియోగియైన నగుఁగాక - ‘యాదిశాఖ’ వాఁడనని స్పష్టముగా గోపన్న చెప్పికొనుటచే నితఁడుమాత్రము తప్పక కాణ్వఁడే. కంచెర్ల యింటిపేరిటివారు నాత్రేయ గోత్రులు, నాదిశాఖీయులు వినుకొండ పిచ్చికలపాలెము ఏనుఁగుపాలెము కంచెర్ల (గుంటూరు మండలము) మున్నగు గ్రామముల నేటికిఁ గలరు. వారితోడను నేను మాట్లాడియుంటిని. ఆర్యేలవారిలోను నాది శాఖులలోను గంచెర్ల వారుంటచే నిట్టి చిక్కు వచ్చుచున్నది.

కం. భూసురవరుఁడు నియోగియు

భాసుర కంచెర్లకులజ భవ్యయశుండున్

రామదాసు

అని వరదరామదాసు వ్రాయఁగా నార్యేల నియోగియని భ్రాంతిపడిరి కొందఱు. అట్లుకాదు. ఆదిశాఖులలోను నియోగులుండిరంటిమిగదా? నియోగులువేఱు. ఆర్యేల నియోగులు వేఱు.

సీ. “ఇల యాజ్ఞవల్క్యవం శేందుండ కాత్యాయ

నీసూత్ర జాతధరాసురుండ

ఓహి హన్మకొండ భారద్వాజ గోత్రుం

డాదిశాఖా నియోగ్యస్వయుండ ”

యాజ్ఞవల్క్య చరిత్ర

అని మగిపురపు వీరభద్రదాచలపతి కవులు వ్రాసికొనిరి.

అయ్యా! కొందఱు రామదాసు చరిత్రమందలి ‘నియోగి’ పదముంజూచి రామదా సార్యేలనియోగియై యుండెనని తలంచి, దాశరథిశతకము బాధింప గోపన్న వేఱు రామదాసు వేఱని వాదించి, యదియు నిలువమిచే గోపన్ననుగూడ సార్యేల నియోగింజేయ నుంకించిరి. గోపన్నరామదాసులు భిన్నవ్యక్తులనుటకుఁ బ్రబలాధారములు లభించునటకు వా రిరువురుగారు. ఒక్కరేయనియు, నాతఁడు ప్రథమశాఖ నియోగి బ్రాహ్మణుండనియు, విశ్వసంతముగాక!

కొండవీటి దండెకవలెయందును వినుకొండ తాయాకాలోని పెరుమాళ్ళపల్లె- ఉప్పలపాడు- చినతెల్లపాడు గ్రామములకుఁ గంచెర్లవా రాత్రేయస గోత్రులు ప్రథమశాఖీయులు కరణములుగా నున్నట్లు వ్రాయఁబడియున్నది.

రెండవ ప్రకరణము

లోకములో విద్యాశూన్యుఁ డైనను ధనము గలవాఁడేని పూజింపఁబడును. దరిద్రుఁడైనను నయాచకుండగునేని యంత తిరస్కరింపఁబడఁడు. ఎవరికేని మన్నన పరులను దేహి యన కున్నంతవఱకే. ఇంద్రుఁడైనను జెయిచాచెనా వాఁడు నల్పు రకుఁ బరిహాసపాత్రుఁ డగును. మిత్రుఁడేని యాఞ్ఞాభారం బున గర్హ్యుఁడగును.

లింగనమంత్రి నల్పురకుఁ బూజ్యుఁడు. అక్కతన నాయనకు ధనము సులభముగా లభింపసాగెను. లేదని యెవ్వరి నడుగఁడు. ఒరులిచ్చిన వలదని నిరసింపఁడు. ఇంకఁ బూజ్యత విత్తము చేకూరుటలో వింత యేమున్నది? తండ్రి యనంతరము గోప న్నకు నిదే మంత్రము. “పుత్రాదిచ్ఛే త్పరాజయమ్” అన్నట్లు లింగనమంత్రి గుణము లన్నియుఁ గొడుకున కబ్బినవి కాని తండ్రికీ లేని గుణ మొండు రెండును గోపన్న కలవడి తండ్రికంటెఁ గొడుకే పైచేయి యనిపించుకొనసాగెను. ఆ రెండు గుణ ములు మీకుఁ గావలయునా? భక్తి-కవిత్వము. తండ్రికి బొత్తిగా భక్తి లేదనముగాని కొడుకుకున్నంత లేదనయే. కవి త్వము తండ్రి కసలే లేదు.

లింగనమంత్రి కీర్తిశేషుఁడైన పిదప గోపన్న చిన్నవాఁడు గాన కామమ్మ కాపురము పొదుపుగాఁ జేయుచుండెను. లింగన మంత్రి కొంతయాస్త్ర సంపాదించి యుండెను గానఁ దల్లికిఁ బిల్ల వానికి నన్నవస్త్రములకు లోపము లేకుండెను.

గోపన్న విద్యాభ్యాసము నేమరక చేయుచుండెను. రఘునాథ భట్టరాచార్యులయొద్ద నామలింగానుశాసనము కాళిదాసత్రయము నాంధ్రపంచకావ్యములు పూర్తిచేసెను. రాజవిద్యయని యురుమగూడ నేర్చుకొని యుత్తమకక్ష్యలఁ గృతార్థుఁడయ్యెను. ఆచార్యులవారు గోపన్న బుద్ధికుశలత కచ్చెరువు పడినాఁడు. అతని రామభక్తికి, వాల్మీకి రామాయణ పఠనాసక్తికి, సంతసించినాఁడు. వీఁడు యశస్వి యగునని తలఘాపినాఁడు. రామస్తుతి పఠమైన చిటిపొటి పద్యముల నల్లుకొని రాఁగఁ బరికించి సవరించి దీవించినాఁడు.

“మాంజీబంధశ్శస్యతే బ్రాహ్మణానాం” అని యప్పారబ్రాహ్మణులు యోచించి “యజుర్వేదాధిపస్సితః” అనియు నెఱింగి కవిబలము గల శుభలగ్నమున నుపనయనాదికములచే గోపన్నకు ద్విజత్వము నిచ్చినారు. తన భర్త పిల్లవాని వడుగును జూచుకొనుటకే ప్రాప్తి లేకపోయె ననెడితలంపుచేత నయ్యుపనయనమునాఁడు కామమ్మ యొక్కయేడుపేడ్చి బందుగు లశుభముగా వగవరాదన నోరు మూసికొని గ్రుడ్లనీరు గ్రుడ్లఁ గ్రుక్కుకొన్నది. పండుగ పబ్బములనాఁడు ప్రియజనులు స్మృతికిరారా ?

గోపన్న యుపనయనము మొదలుకొని సకాలమునకు గాయత్రి నుపాసించుచుఁ గాలము గడపుచున్నను రామనామ మేమరకుండెను. రాముఁ డతనికిఁ బరమ దైవముగాఁ గన్పించుచున్నాడు. రామనామామృత మతని జిహ్వాకకుఁ బరమామృతముగా నున్నది.

... .. సాధుజనావనప్రత్యో
ద్దాముఁడు రాముఁడే పరమదైవము మాకని మీ యడుంగుకెం
దామరలే భజించెదను దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

అని పాడినాఁడు.

గోపన్న యాచార్యులవారి యొద్దఁ జక్కని వైదుష్యమును
సముపార్జించి పడునెన్నిది పురాణములఁ జదువునెడ బ్రహ్మాండ
పురాణములోని గౌతమీమాహాత్యము-భద్రాద్రిప్రభావము
పఠించి భక్తిప్రేరణమువలన నొకసారి భద్రగిరి కేగి శ్రీరామ
చంద్రమూర్తిని సందర్శించి వచ్చినాఁడు. ఆవల సహజముగాఁ
బై కుబుకుచున్న కవితాధారలో భక్తిరసమును మిళితముచేసి
“దాశరథీశతక ” మను రసాయనము తయారుచేసినాఁడు. ఆ
శతకముఁ గూర్చి యొక యైతిహ్యము కలదు.

శ త క ము

గోపన్న గోదావరీతీర సికతాతలమ్మున నుపవిష్టుండై తాఢీదళ
మ్మునఁ బద్యమ్మువ్రాసి ప్రవాహమ్ములో నాయాకును వదల
నది నీరసముగానున్న వెల్లువకుం గొట్టుకొనిపోయెడిదట! రస
పుష్టిగానున్న నీటికెదురెక్కి సమీపమున కేతెంచెడిదట! అట్లు
గూర్పబడిన ప్రతిపద్యమును గంటనద్దికొని దాశరథీ! కరుణాప
యోనిధీ! అని యఱవఁగా ‘ఓం’ యని రాముఁడు మారు
పల్కునట!

మఱొకటి:— ఒకవైశ్యుడు వర్తకముచేసికొనుచు సర్వకాల
సర్వావస్థలయందు భక్తిశ్రద్ధలతో దాశరథీశతకముం బారాయ
ణముఁజేయుచు, మంత్రమన్నను వేదమన్నను మఱియేమన్నను

సర్వము దాశరథిశతకమునియే విశ్వసించియుండువాఁడొకనాఁడు గ్రామాంతరమునకేగి సరకు లమ్ముకొని ధనముఁగైకొని రెండే ద్దలబండిమీఁద నచ్చుచుండఁగాఁ బ్రొద్దుక్రుంకినది. మబ్బుపట్టి నది. గాలిదుమారము రేగినది. ఆసమయమున నెచటనుండియో దొంగలగుంపువచ్చి బండిచుట్టు మూఁగినది. వైశ్యునకు గుండె బ్రద్దలై నది. “శ్రీరఘురామ - శ్రీరఘురామ” అని నాల్క పల్కుచున్నది. డబ్బుమూటపై చేయియున్నది. కన్నులు మూఁ తవడినవి. ప్రక్క కొరిగినాఁడు. కొంతసేపటికి శకటచోరకుఁడు ‘బాబయ్యా! అంతగోలజరిగితే నిదురమెల్కువరాలే?’ అనిలేపి దొంగలు బాణాకట్టలతో బండిని జుట్టుకొనుటయు, నెచటనుండియో యాకస్మికముగాఁ బంగనామములువెట్టుకొన్న చెంచు వాం డ్రిద్దరువచ్చి బాణములువైచి దొంగలఁబాటఁ దఱిమిపోవు టయు, జెప్పి ‘యీ గండముగడిచి బైటఁబడినార’మన్నాఁడట! అది వర్తకుఁడువిని ‘నాయనా! వారు చెంచువారుగారు. మన పాలిటివేలుపులు. రామలక్ష్మణు’లనిచెప్పితనపై రాముని కృప యున్నందున కుబ్బిపోయినాఁడు. ఇట్లని పెద్దలు చెప్పుచుండెడివారని మానాయనగారు చిన్నతనమున నాకుఁజెప్పి నాచే దాశరథిశతకము నిత్యము జదివించుచుండెడివారు. నాకు స్లత్తే కొన్ని గండములు గడిచినవి. గోపన్న మఱియుం గొన్ని పోత్తములు వ్రాసినట్లు కన్పించుచున్నది.

మనకొని టేగుపండ్లకును హక్తికముల్ వెలపోసినట్లు దు

రవ్యసనముఁ జెంది కావ్యము దురాత్ముల కిచ్చితి మోసమయ్యె-----

అని వగచినాఁడు. దురాశచే నొకల కంకితమిచ్చిన యాగ్రంథ మెయ్యదియో? ఎన్నటికైన నా కావ్యరత్నము కాలగర్భమును జీల్చికొని బయల్పడునా?

ఈ శతకమందలి యొండు రెండుపద్యములు స్థాలీపులాకన్యాయముగాఁ బట్టిచూడుఁడు.

ఉ. రంగ దరాతిభంగ ఖగరాజతురంగ విప త్పరంపకో
త్తుంగ తమఃపతంగ పరితోషితరంగ దయాంతరంగ స
త్సంగ ధరాత్మజాహ్వానయసారసభృంగ నిశాచరాజ్ఞ మా
తంగ శుభాంగ భద్రగిరి దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

ఉ. ణోతికి శక్యమా? యసురతోట్లను నెల్వను నెల్చెబో నిజం
బాతనిమేన శీతకరుఁడౌట దవానలుఁ డెట్టినింత? మా
సీత పతివ్రతామహిమ నేవకు భాగ్యము మీకటాక్షమున్
ధాతకు శక్యమా పొగడ? దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

62

ఉ. నీ సహజంబు సాత్త్వికము నీ విడిపట్టు సుధాపయోధి ప
ర్తాసనుఁ డాత్మజుండు కమలాలయ నీ ప్రియురాలు నీకు సిం
హాసన మిద్ధరిత్రి గొడు గాకస మత్తులు చంద్రభాస్కరుల్
నీ సుఖతల్ప మాదిఫణి నీవె సమస్తము కొల్చినట్టి నీ
దాసులభాగ్య మెట్టిదయ దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

64

గోపన్న కవితాధారను భావమాధుర్యమును భక్త్యవేశమును జవిచూడవలయునన్న నాసుకృతికీర్తనలఁ జదివితీఱవలయు. అతని మఱొకగ్రంథమదియే. ఆకీర్తనలనే నేఁడాంధ్రదేశమున నాబాల గోపాలము చదివి యానందించు చున్నది. బంగారమునకు

మణులఁజేర్చినట్లు తన రచించిన తొహరలకుఁ బద్యములకు నా కీర్తనలనే కూర్చి కంచినుండి తూము లక్ష్మీనృసింహ దాసు గారితోఁగలిసి భద్రాచలమునకు 1831 న సంవత్సరమున వచ్చి నివసించిన నాగండ్ల వరదరామదాసుగారు హరికథను జేసి యానందించినాఁడు.

“రామదాసుకథ వరదరామదాస్ రచించెను నూచనగా”

అని రామదాసుచరిత్రలోఁ గలదు.

అది యట్లుండె. ఇప్పుడు గోపన్నకు యశావనమువచ్చినది. దాని తోఁబాటు తెలివిగలవాఁడు - చదువుకొన్నవాఁడు. బుద్ధిమంతుఁ డన్న పేరును వచ్చినది. ఒకనాఁడెవఁడో గోసాయి నిర్నిమిత్త ముగా వచ్చి యాయననుంజూచి “అబ్బాయీ! నీకుఁ గొలఁది కాలములో రాజయోగము పట్టనున్నది. తెలివిగలిగి దానిని నిలుపుకొ”మ్మనిపల్కి పోయినాఁడు. అమ్మాట నయ్యమ్మ విని యంతములేని యానందము నంతరంగముననే యనుభవించినది. చుట్టు ప్రక్కల యమ్మలక్క లొండొరుల కవ్వార్తనుదెలిపికొని పని లేకపోయినను గల్పించుకొనివచ్చి కామమ్మతో సంభాషించి స్నేహము చేసికొని పోవుచున్నారు. మిత్రులు గోపన్ననుజూచి నీకు గొప్ప పదవి లభించిన మమ్ము మఱుతువు గాఁ బోలు నని చిఱునగవులతో నెచ్చరించుచున్నారు. ఊరి పెద్దలు రచ్చబండమీదఁ గూర్చుండి “ఏమో తిన్నగుసంతవాఁడు కాఁగూడదా? ఎవరి యదృష్ట మెట్లున్నదో? నిముసమునకు వచ్చు సంగతి మనకుఁ దెలియదుగదా?” అని యనుకొను చున్నారు. ఒకటి రెండు దినము లీ ముచ్చటయే యెచ్చట చూచినను,

ఒకనాఁడు తల్లి గోపన్న కన్నమువెట్టి యెదురుగా గూర్చుండి
 'నాయనా ! పెద్దదాననుగాన నోరూరకుండక చెప్పుచుంటిని.
 ఎంతకాలమిట్లు తినికూర్చుండుట? కొండయైనను దినమునకొక్క
 తాయిచొప్పునఁ దీయుచున్నచోఁ దఱిగిపోవునుగాదా? మీ
 తండ్రిగారు సంపాదించినదానిని దినముఁ గూర్చున్న నెన్నిదినము
 లకువచ్చును? ఆయా స్తికొంచె మైపోయినపిదప సంసారమెట్లు
 జరుగును ? వేడిసీళ్ళకుఁ జన్నీళ్లు, చన్నీళ్ళకు వేడిసీళ్లు నన్నట్లు
 పితౄర్జితమునకుఁదోడు స్వార్జితమును నించుకయున్నఁ గూటికి
 గుడ్డకుఁ గట్టపడక దినములఁ గడపవచ్చునుగదా? 'ఉత్తమంస్వార్జి
 తంవిత్త' మన్నమాట నెఱుఁగవా? పెండ్లిపేరంటములు గావలసిన
 వాఁడవే? నిర్వాపారుడవై యిట్లున్న నీకెవరుపిల్లనిత్తురు? ఏమి
 చూచియిత్తురు? అబ్బాయీ! నీవేమి తెలివితక్కువవాఁడవా?
 విద్యాగంధశూన్యుడవా ? 'ఉద్యోగం పురుషలక్షణమ్' అని
 యెఱుఁగవా? శ్రీరాములవారి కొల్వులోనుంటినిగదా యనెద
 వేమో? ముక్తినిజూచికొని భుక్తిని మానుకొన్న నెట్లు ? భుక్తి
 ముక్తులురెండు నుపాదేయములుగావా? లేనియెడల లోకయా
 త్రజరుగుట దుర్ఘటమురా నాయనా! భక్తిని నేను నిరసింపను
 గాని భుక్తిని జూచుకొనుచు భక్తి కలిగియుండవలె నందును.
 ఉద్యోగము భక్తి కాటంకముగల్గింపదు. ఇప్పటి నవాబుగారు
 హైందవులను మహమ్మదీయులను రెండుకన్నులవలెఁ జూచు
 చున్నాఁడు. కావుననే తాసీషా మంచిరాజున్న కీర్తిని గాంచి
 నాఁడు. ఆయనను సందర్శించినచో నేదేనియుద్యోగము నీ కీయ
 కుండఁజాలఁడు. మనవాఁడు మాదన్న ప్రధానిమంత్రిగాఁగూడ

నచటనున్నాడుగదా? ఆదయాళుడు తప్పక నీకు సిసార్సుచేయఁ
గలడు. 'విత్తకరీ చ విద్యా' అని తెలిసికొని రాజవిద్యలో నీవు
గొప్పతరగతులుకూడఁ జదివితేవట! గోసాయి యెవఁడోవచ్చి
యేమో చెప్పినాడనియు వింటిని. రానున్నది రాకమానదని
మిన్నకుండరాదు. ప్రయత్న మత్యావశ్యకము. తాను యత్నింప
కున్న దైవమెట్లులు కొనితెచ్చి తనకు నిచ్చు?

“పారుషంబు పైవంబు తోడ్పాటులేక
ఫలము నెందంగ నేరదు పార్థివేంద్ర!
విత్తు సహకారి గాకున్న రిత్తనేల
వంధ్యమగుఁగాక తా ఫలవంతమగునె?”

పురుషుడు ప్రయత్నముచేయఁగా దైవమును దోడ్పడును.
రెండు నున్న నే ఫలములభించును. పొలములో విత్తసములు
చల్లనియెడల దైవము పంట పండింపఁగలదా? కానఁ బౌరుషదైవ
ములురెండును ఫలహేతువులు. కనుక నవాబుగారిదగ్గనము
సేయఁబొమ్ము “యత్నేకృతేయది నసిద్ధ్యతికోఽత్రదోషః” మన
ము ప్రయత్నము చేయుదము. దైవముతోడ్పడి ఫలమొసంగని
చోఁ బోనిమ్ము. మనతప్పేమున్నది? ఏమి? మాటాడవేమి?
నవ్వెదవేమి? తలవంచుకొని జవాబుచెప్పవేమిరా తండ్రీ!” యనఁ
గా గోపన్న తలయెత్తి ముసిముసినగవులతో “అమ్మా! రామ
కోటివ్రాయుట పూర్తి గావచ్చినది. సాంతమగుటతోడనే భద్ర
గిరిదాశరథి కర్పించి యచటనుండియే గోలకొండ కేగివచ్చెదను
లె”మ్మని యన్నముదిని లేచినాడు. “రామాయణము పారాయ
ణముచేయుట- రామకోటివ్రాయుట- రామభజనమొనర్చుట.

నీకుమాత్రము దీటికయున్నదా నాయనా!” అని తల్లియులి లేచి పోయినది.

పిమ్మటఁ గొన్ని దినములకు రామకోటిం బూ ర్తిచేసికొని తల్లితోఁ భద్రాద్రి కరిగినాఁడు. అచ్చట శ్రీరామచంద్రపాదారవిందములసన్నిధిని రామకోటి నర్పించి తల్లి నాయూర నే నిల్పి తాను ద్యోగమునకై గోల్లాండతానీషాదగ్గఱ కేగినాఁడు. ఆయన మఱొక తూరి దయచేయుఁడన నొకసలాముగొట్టి తిరిగివచ్చి తల్లితోఁ జెప్పినాఁడు. ఆమె ‘కానిమ్ము రాముఁడే నీయండ’యనిపలికి ‘నాయనా! యూష్మకుండమువెల్లి చూచి పిదపఁ గొండపల్లి కేగుద’మన్నది. గోపన్న తల్లిని దీసికొని భద్రాచలమునకు నాగ్నేయ భాగమున రెండు క్రోసుల దూరముననున్న యూష్మకుండమున కేగుచుఁ ద్రోవలో దానికథ నిట్లు చెప్పఁదొడఁగె.

అమ్మా! పూర్వకాలమున నాదిశేషుఁడు పాతాలమునకుఁ ప్రభువైయుండఁ గొందఱు క్రూర రాక్షసు లాయనను బాధింపదొరకొనిరి. దాని కాయన సహింపలేక బ్రహ్మదేశము చేత భూలోకమునకువచ్చి భద్రాచల సమీపమున గౌతమీ తీరమున శివప్రతిష్ఠగావించి యద్దేవుంగూర్చి జపతపము లాచరించుచు నొక్క యగ్నికుండము గావించి యం దభిచారహోమము చేయి శివుఁడు ప్రత్యక్షమై శత్రువినాశకమగు నొక శూలమిచ్చి శత్రువుల జయించి సుఖింబుండుమని యానతిచ్చి యరిగె. అయ్యనంతుఁ డనంతరము భూలోకమునుండి స్వీయంబైన నాగలోకంబున కరిగి రాక్షసుల జయించి ప్రభుత్వము సేయుచుండె.

అమ్మా! శేషుఁడు భూమినుండి రసాతలమునకేగిన బిలద్వారమునుండి భోగవతీ జలం బుచ్చి గౌతమీనదిం గలిసె. ఆయదియే రసాతల గంగాసంగమం బనుపుణ్యతీర్థంబు. శేషుఁడు ప్రతిష్ఠించిన శివక్షేత్రమే శేషేశ్వరస్థానము. ఆతఁడు చేసిన యగ్ని కుండమున మహాగ్నిజ్వాలలు వెలిగెఁ గావున నందలి జలంబుష్ణంబుగనుండు. అదియే యూష్ణకుండము. ఇమ్ముఁడు శేషుని వలన సేర్పడియెఁ గాన దాని శేషతీర్థమందురు. అందు స్నానదానము లాచరించిన నభీష్టములు నెఱవేరు-నని చెప్పి కొనుచుఁ దల్లియుఁ దాను దానిని సేవించి పిమ్మటఁ గొండ పల్లికి వచ్చిరి.

మూడవ ప్రకరణము

వయో వృద్ధులు , అబ్బాయి! నీ కిప్పుడే మంత్రమెందుకు? ఏ మంత్ర గడ్డాలు మీసాలు తెల్లవడినవి?" అని వారించు చున్నను, "నా కే మహాత్ముడు రామతారకము ననుగ్రహించునో? ఆచార్యులవారైనను సంచారమునుండి రారైరి " అని గోపన్నకు విచారము కల్గినది. అతఁ డొకనాఁడు శయనించి యిట్లు తలపోసె. రామస్మరణము సేయుచున్నను 'గురువులేని విద్య గూడ, దిందురు. నా కే మహాత్ముడు త్వరగా లభించునో? ఏ గురువు నన్నుద్ధరించునో?

శ్లో॥ "గురవోబహవస్సంతి శిష్య విత్తాపహరకాః

తమేకం దుర్లభం మన్యే శిష్య హృత్తాపహరకమ్"

శిష్యుల ధనమును హరించు గురువులు పెక్కుమంది కలరు కాని హృదయ తాపమును బోగొట్టు గురువొకఁడుఁగూడ లేడని తలంచెదను. అయ్యో! కాలము వృధాగాఁ బోవుచున్నదే!" యని యనుకొని నిద్రించెను. అంత చిన్నతనములో నట్టి భక్తిభావము కుదురుట పూర్వ పుణ్యవిశేషము వలననే. కృష్ణుడు చెప్పెఁగదా?

శ్లో॥ తత్ర తం బుద్ధి సంయోగం లభతే పార్వ డైహికం

యతతే చ తతోభూయ స్సంసిద్ధౌ కురునందన! భావ 6-43

"అర్జునా! పురుషుడు పూర్వజన్మమునందు సంపాదించుకొన్న యాత్మనాత్మ వివేకజ్ఞానము నుత్తరజన్మమునందును బొందుచున్నాడు. పూర్వ సంస్కారమువలన జ్ఞానసిద్ధికై మఱిలఁ బ్రయత్నమును జేయుచున్నాడు.

కం. చెడుఁ గరులు హరులు ధనములు

చెడుదురు నిజసతులు సుతులు; చెడు చెనటులకున్

జెడక మనునట్టి గుణాలకుఁ

జెడని పదార్థములు విష్ణుసేవా నిరతుల్.

భాగవత-అష్టమ

ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు ధనములు భార్యలు పుత్రులు నశించె
దరు. చెడిపోవు దుష్టులకైనను, చెడిపోని శిష్టులకైనను విష్ణు
భక్తి మాత్రము జన్మాంతరమందైనను జెడక పెంటవచ్చును.
అట్లైన గురు వేలనందురా? గురువులేనిది బహిర్గతముకాదు.

“అభివ్యంజ కాధీనత్వా స్మిన్స్వభావాత్” ఈశ్వరదర్శనము ౩-౩౩

‘పూర్వసంస్కారము లభివ్యంజ కాధీనములు. అవి స్వతస్సిద్ధ
ముగా బయటికి రావు. అభివ్యంజకద్రవ్య సన్నిధానముననే
యాయా సంస్కారములు బహిర్గతములగును’ అని బ్రహ్మనంద
స్వాములవా రనిరి. ఒజ్జయుఁ దనంతటతాన వచ్చి యుపదేశించి
పోవును జూడీ!

అంతఁ గొక్కొక్కొక్కో యని కోడి కూసినది. గోపన్న రామ
నామస్మరణముతో లేచి కాల్యములు నిర్వర్తించి స్నానసంధ్యా
దికము నాచరించి రామాయణము భక్తితోఁ జదివి నమస్క
రించి లేచి కుల గురువైనరఘునాథ భట్టరాచార్యులవారు
ముంగిటి కరుదెంచిరని విని వేగముగా భక్తిశ్రద్ధలతోఁ బ్రత్యు
త్థానాదికము నాచరించి యంజలివట్టి నిలువబడి యాశ్చర్య
దృష్టి నిరీక్షించుచున్నవాని కొజ్జ యిట్లనియె.

గోపన్నా! కుశలమా! నీ నడవడిని వింటిని. నీ భక్తివిశేషములు నా కబ్బురము కలిగించినవి. నీ రచించిన దాశరథిశతకమే నీసుకృత పరిపాకమును వెల్లడించుచున్నది. రామానుగహామ నీయం దున్నట్లు నాకు గోచరించుచున్నది. ఓరామచంద్ర పరబ్రహ్మ మూర్తి యందలి నీ యచంచలభక్తియే నీకుఁ బునరావృత్తిరహిత శాశ్వత పరమపదము నీజాలును. 'రామ'యను రెండక్షరముల ప్రభావము నీశ్వరుండును దెలియంజాలఁడు.

“రా” కలుషంబులెల్ల బయలంబడఁ ద్రోచిన “మా” కవాటమై
దీకొని ప్రోచు నిక్కమని ధీయుతులెన్నఁ దదీయవర్ణనల్
దీకొని భక్తిచే నుడువఁ గానరుగాక విపత్పరంపరల్
దాకొనునే? జగజ్జనుల దాశరథీ! కరుణాపయోనిధి !

అని నీవునుం జెప్పితివిగదా! నాయనా వింటివా? నారాయణా
ష్టాక్షరికన్న ముఖ్యతమమగు మంత్రము లేదని వెష్టకోతము
లును, శివపంచాక్షరి సప్తకోటి మహామంత్రములకుఁ బ్రధాన
తమమైనదని శైవులును దలంతురు. మహర్షి యైనవసిష్ఠుఁ
డీమంత్రద్వయ రహస్యము నెఱింగి యష్టాక్షరినుండి “రా” అను
నట్టియుఁ బంచాక్షరినుండి “మః” అనునట్టియుఁ బ్రధానవర్ణములఁ
దీసికొని “రామః” అను నామము నేర్పఱిచినాఁడు. ఆ మంత్ర
ములలో నా రెండక్షరములే ప్రధానము లెట్లయ్యె నందువా?
వినుము. అష్టాక్షరిలో ‘రా’ పోవుటతోడనే “నాయనాయ”
అయినది. స + అయనాయ = అనఁగాఁ బరగతికిఁ బనికిరాద
నియు-శివపంచాక్షరిలో ‘మః’ పోవుటతోడనే ‘నశివాయ’

అనఁగా శుభముకొఱకుఁ గాదనియు-నర్థమిచ్చుచు నిరీవము
లైనవి. ఇంతకంటె దృష్టాంతమేమికావలయు ? అబ్బాయీ !
అట్టిరాముఁడు పరమదైవమని భావింపుము. రామతారకమే
భవతారకము. ఊరక సంశయించి పెరవేల్పులం గోరక నారక
పీడానివారకమని తారకమునే హృదయకొరకమునఁ బూజిం
పుము-అని రామభక్తుఁడా! మాపరమగురుస్వాములవా రాస
తిచ్చిన భక్తిలక్షణములన్నియు నీయందుఁ గన్పట్టుచున్నవి.

శ్లో॥ మద్భక్తజన వాత్సల్యం పూజాయాం చానుమోదనం
స్వయ మన్యర్చనం చైవ మదర్థే దంభవర్జనం
మత్కథాశ్రవణే భక్తిః స్వరసేత్రాంగ విక్రియా
మమాను స్మరణం నిత్యం యచ్ఛమాం నోప జీవతి
భక్తి రష్టవిధాప్యేషా యస్మిన్ స్థేచ్ఛేపి వర్తతే
స విప్రేంద్రోముని శ్రీమాన్ సయతి స్సచ పండితః
తస్మై జేయం తతోగ్రాహ్యం సచపూజ్యో యదాహ్యహం

1. భక్తులయందు వాత్సల్యము కలిగియుండుట. 2. ఒరులుసేయు
భగవత్పూజ కామోదించుట. 3. తాను స్వామినారాధించుట.
4. భగవద్విషయమున దంభము లేకుండుట. 5 భగవత్కథల
భక్తితో వినుట. 6. భగవద్గుణానుభవమున వైస్వర్యాదులువహిం
చుట. 7. నిత్యము భగవత్స్మరణము సల్పుచుండుట. 8. భగవం
తుని వదలి యుండ లేకుంట-నను 8 విధముల భక్తితో వర్తించు,
వాఁడు స్థేచ్ఛుఁడైనను వాఁడే బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడు. మునియు
యతియు, పండితుఁడును. వానికేదే నీయవచ్చును. వానినలనఁ
బుచ్చుకొనవచ్చును. వాఁడును నావలెనే పూజ్యుఁడు. అని భగ

వంతుడే వక్కాణించెను. భక్తికంటె నుత్తమమార్గ మొందు లేదు. నాయనా! హఠయోగము, ఖేచరి, జాలంధరము, ఉద్యానము, వజ్రోలి, అమరోలి, మొదలగు మార్గములజోలి పోకుము. అవి నిరపాయములు-సులభసాధ్యములు-కావు. ఒక వేళ కష్టించి సాధించినను నవి యణిమాదిసిద్ధులనొసంగి నీకు గర్వహేతువు లగును. సులభమైన తారకము నాశ్రయించిననే యష్టసిద్ధులు తమకుఁదామే పిచ్చికుక్కలవలె నీవెంటవచ్చును. కాని వానివై పు తిరిగియైనఁ జూడకుము. చూచితేవా లత్యము తొలఁగును. ఇచ్చగలదేని యిది వినుము.

“దేహమధ్యే బ్రహ్మనాడీ సుషుమ్నా సూర్యరూపిణీ పూర్ణచంద్రాభావత్తే. సాతుమూలాధారా దారభ్య బ్రహ్మరంధ్ర గామినీభవతి. తన్మధ్యే తటిష్ఠోటి సమానకాంత్యా మృణాళ సూత్రవత్ సూక్ష్మాంగీ కుండలినీతి ప్రసిద్ధాఽస్తి. తాం దృష్ట్వా మనఃపైవ నర స్సర్వ పాపవినాశద్వారా ముక్తాభవతి. ఫాలోర్ధ్వ గలలాట విశేషమండలే నిరంతరం తేజస్తారకయోగ విస్ఫురణే న పశ్యతిచేత్ సిద్ధోభవతి”

అద్యయతారకోపనిషత్తు.

దేహమధ్యమున మూలాధారము మొదలుకొని బ్రహ్మరంధ్రము వఱకు సూర్యరూపిణియగు సుషుమ్నానాడి వెలుఁగుచున్నది. అదియే బ్రహ్మనాడి. దాని మధ్యరంధ్రమునఁ దామరదారము వలె సూక్ష్మమైనట్టియు, కోటివిద్యుత్కాంతులతోఁ బ్రకాశించుచుండునట్టియు కుండలినీశక్తిగలదు. దానిని మనోనేత్రమునఁ జూచిన నగునిసర్వపాపములు నశించును. పిదప ముక్తియు లభించును. మఱియు ఫాలమునకుఁ బై లలాటమండలి చంద్రమండ

లమందుండు కుండలిసీప్రకాశమును దారకయోగానుభవముచేఁ
జూచువాఁడు సిద్ధుడగును. ఇదియే యమూర్తి తారకము.
తెలిసినదా? “శుక్ల తేజోమయంబ్రహ్మ” శుద్ధజ్యోతిర్మయమగు
బ్రహ్మమును మనోయుక్తాత్మర్పిచే నరయుభాగ్యము నీకు
శీఘ్రముగా లభించునుగాక! “సర్వ త్రాంతఃపదార్థవివేచనే
మనోయుక్తాభ్యాస ఇష్యతే” లోనివస్తువుఁ దెలిసికొనుటకు మన
స్సుతోఁగూడినయభ్యాస మే కావలయుననుట మఱువకుము.

నేను చెప్పినదానిని జక్కఁగా మననముచేయుము. శ్రవణమన
నాడు లలవడినపిదప మూర్తితారకముఁ దెలిసికొనుము.
వినెదవా? గుదస్థానమున మూలాధారము, మేహనమున స్వాధి
ష్ఠానము, నాభియందు మణిపూరము, హృదయమున ననా
హతము, తాలుమూలమున విశుద్ధము, నిటలమున నాజ్ఞా,
బ్రహ్మరంధ్రమున సహస్రారము, నుండును. ఈషట్చక్రముల
సందర్శించినసాధుపుంగవు లిట్లు నుడివిరి.

శ్లో॥ ఆధారస్తు చతుర్దశోఽరుణగుచి ర్వాసాంత వర్ణాశ్రయః
స్వాధిష్ఠాన మనేక వైద్యుతనిభం బాలాంత షట్పత్రికం
రత్నాభం మణిపూరకం దశదళం డాద్యం ఫకారాంతకం
పత్రి, ర్ద్వదశభిస్త్యనాహతపురీ హైమికతాంతాన్వితా

శ్లో॥ దృష్ట్యరం స్వర షోడశైశ్చ సహితం జ్యోతి ర్విశుద్ధాంబుజం
హంతే త్యక్షర పద్మపత్రయుగళం రత్నాభమాజ్ఞా పురీ
తస్మా దూర్ధ్వ మధోముఖం వికసితం పద్మం సహస్రచ్ఛదం
నిత్యానందమయీ సదాశివపురీశక్తే నమ శ్శాశ్వతం.

ఆధారచక్రము 'వ శ ష స' అను నాల్గు వర్ణములుగల నాల్గు దళములతో నెట్టిగా నొప్పుచుండును. స్వాధిష్ఠానము 'బ భ మ య ర ల' అను 6 వర్ణములుగల 6 దళములతోఁ బెక్కు మెఱుముల క్కాంతితో మెఱయుచుండును. మణిపూరకము 'డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప ఫ' అను 10 వర్ణములుగల 10 దళములతో రత్నమువలె వెలుఁగుచుండును. అనాహతము 'క ఖ గ ఘ జ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ' అను 12 వర్ణములుగల 12 దళములతో బంగారువన్నె భాసిల్లుచుండును. విశుద్ధము 'అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ౠ ఌ ౡ ఏ ఐ ఓ ఔ అం అః' అను 16 వర్ణములుగల 16 తేకులతో జ్యోతిపగిదిఁ బ్రకాశించుచుండును. ఆజ్ఞాచక్రము 'హం క్షం' అను 2 అక్షరములుగల 2 దళములతో రత్నముమాది తనరుచుండును. దానికిపై నథోముఖముగా వికసించిన సహస్రారపద్మము నిత్యానందమయి యైనసదాశివుని పురము క్రాలుచుండును. మఱియుఁ దదధిష్ఠానదేవతలు విమానములు మున్నగునవి కలవు. వాని ననుభవమున నీవే తెలిసికొనఁ గలవు.

కం. తారకయోగము దెలియఁగ

నేరక వేదాంతవాక్య నికురుంబముచే

నూరక వాదించెడు చెడు

వారికి మోక్షంబు గలదె? వాయుకుమారా!

స్తోత్రామాంజనేయము

అని కలదుగదా? భక్తి కంగముగ నీ యభ్యాసము నుంచి
కొనుము.

తండ్రీ! ఏమైన నడిగెదవా? యన గోపన్న సాష్టాంగనమస్కారము లాచరించి నిలిచి కేల్లోడ్చి 'మహాత్మా! ధన్యుడను. ధన్యుడను. మీ సందర్శనమున ధన్యుడను. మీ స్వాగతము కృపాకటాక్షమున నన్నుఁ బావనునిం జేసిన మీ ఋణము నెట్లీగఁ గలను. ఆహా! నాకుఁ దెలియని యెన్ని విషయముల బోధించితిరి? అని కొంత తడవు నిమిలితాత్ముడై యుండి—

ధ్యామే త్వాం హృదయాంబుజే రఘుపతిం విజ్ఞాన దీపాంకురం
హంసోహంస పరంపరాది మహిమాధారం జగన్మోహనం
హస్తాంభోజ గదాబ్జచక్ర మతులం పీతాంబరం కాస్తుభం
శ్రీవత్సం పురుషోత్తమం మణినిధం రామం భజే తారకం.

రామకర్ణామృతము

అని యాచార్యులవారికి నమస్కరించి మొగంబునఁ జూడ్కులు నిగిడించి యిట్లనె.

గోపన్న—“బ్రహ్మమ్మనఁగ నేది? పరమగురుండ!”

అనియడుగ నాచార్యుం డించుక యోచించి యితనికి నిర్గుణ పరబ్రహ్మతత్త్వమును గూడ నుపదేశించెదంగాక! యని సంభాషింపఁ దొడంగె.

గురు— కనుమోయి మహాదహంకారమైనట్టి
భూమ్యాదిభూతముల్ వో మహాద్రూప
మై యొప్పుతేజ మాద్యంత శూన్యమ్ము
నిర్గుణమ్ము శుభ మ్మనిర్వాచ్య మతుల
ముజ్జ్వలమ్ము బహువిధోపాధిరహిత

మఖిలగతము సచ్చిదానందరూప

మై మించు చైతన్యమగును బ్రహ్మమ్ము.

గోపన్న—ఈశ్వరుం డెవ్వఁడో యెఱిఁగింపు గురుండ!

గురువు—ఈబ్రహ్మమే స్వప్రకృతిచేత నీశ్వ

రాభిధేయమునొంది యఖిలలోకములఁ

దానుసృష్టించి యంతర్యామియయ్యుఁ

బాలించి బ్రహ్మాదుల బుద్ధింద్రియముల

కెలమి నియంతయై యీశ్వరుండయ్యె.

గోపన్న—జీవుం డెవఁడో వచింపు మో గురుండ!

గురువు—ఈ యీశ్వరుండె రుద్రేంద్రాదినామ

రూపమూలకమున రూఢిగా నేన

స్థూలదేహమ్ముగాఁ దొడరియుంటి నను

నధ్యాసవశమున నందె జీవాఖ్య

అతఁ డొక్కఁడయ్యు దేహారంభకముఁ

భేదవశంబునఁ బెక్కురై తోచు.

గోపన్న—ప్రకృతి యెయ్యదియొ చెప్పవే గురుదేవ !

గురువు—బ్రహ్మసన్నిధినున్కి బహుచిత్రగతుల

సర్వజగత్సృష్టి సామర్థ్యమొంది

బుద్ధిరూపంబునఁబాలుచు నాబ్రహ్మ

శక్తియే ప్రకృతి నా జాలవారుఁ దండ్ర!

...

...

...

...

గోపన్న—ఏది కర్మమొ చెప్పవే గురురాయ !

గురువు—ఇందియమ్ము లొనర్చు నెల్లకార్యముల
 నేన యొనర్చుచుంటి నటంచు నాత్మ
 కనుబంధముగఁజేయ నదియె కర్మమ్ము.

... ..

గోపన్న—ఏది బంధమొ చెప్పవే గురువర్య !

గురువు—అనఘ! యనాద్యవిద్యావాసనలను
 నేఁ బుట్టితినని యిట్లెన్నేనిగతుల
 ననుకొనుచుండుట యగునుబంధమ్ము
 తల్లిదండ్రుల సహోదరులఁ బుత్రికుల
 గృహవనక్షేత్రా ద్యనేకవస్తువుల
 నాది యన్మమతయున్నకొ బంధమగును

 కర్తృత్వమును బూనఁగా బంధమ్మగును

 కైవల్యమాత్రకాంక్షయును బంధమ్ము

తనరు సంకల్పమాత్రమున బంధమ్ము.

గోపన్న—మోక్షం బనఁగనేది బోధింపు దేవ !

గురువు—ప్రబలనిత్యానిత్యవస్తు విచార
 శక్తి నశాశ్వత సంసారదుఃఖ
 సౌఖ్యవిషయ సమస్తక్షేత్రమమత
 లను వీడు బంధమ్ములఁ దొలంగుకొనును

అఖిలసంకల్పక్షయంబై మోక్షంబు

... ..

గోపన్న — సన్నాసి యెవ్వండు శశ్వత్ప్రభావ!

గురువు — సర్వధర్మముల విసర్జించి మమత
నయ్యహంకారంబు నటుత్రోసిపుచ్చి
బ్రహ్మంబు నొండు నుపాసించుచుండి
తలచి ‘సర్వం ఖి ల్విదంబ్రహ్మ’ మనియు
నిక “తత్త్వమసి” యని “నేహనానాస్తి
కించన” యనియెఱింగియుఁ దదరాను
భవయోగమున “నహంబ్రహ్మస్మి” యనుచు
భావించి నిర్వికల్పసమాధిచేత
నలరునాతండె సన్నాసియనంగ
నతడె బ్రహ్మజ్ఞాని యతడె ముక్తుండు.

... ..

—నా జిజ్ఞాస

ఇట్లు శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారి కభీష్టమగు నద్వైతమతము
నుపదేశించి మఱియు నిట్లనియె.

గోపన్నా ! ఈమార్గము సర్వజనసులభసాధ్యముకాదని శ్రీశ్రీ
రామానుజులవారు శ్రీమధ్వాచార్యులవారు సేవ్యసేవకభావ
ముట్టిపడ ఆ శంకరాద్వైతమునకు భిన్నముగా మఱికొన్ని
మతముల స్థాపించిరి—

“హరి సర్వోత్తమదైవ మీజగము సత్యం బుచ్చనీచస్థితుల్
వఱలన్ జీవులుభిన్నులై హరికి సేవల్చేసెడిన్ భక్తిభా

స్వకసత్సాధన నైజసౌఖ్య మగుమోక్షం బతుముఖ్యత్రయా
స్ఫురితార్థంబు ప్రమాణమన్తురుడు పోల్చున్ మధ్వరాయల్.”

—నా స్మరణము

జీవేశ్వరులు భిన్నులను మాధ్వమతముంగూర్చి చర్చించి—

“పరి దృశ్యంబునె మిధ్యయందు రకటా ప్రత్యక్షమున్ నమ్మబో
వరొ జ్ఞానంబున మోక్ష మబ్బెడినొకో భక్తిప్రపత్తుల్ చనన్
బొరి నేకంబయినన్ మృతింబొరయ జీవుం డీశ్వరుంగూడఁ డ
న్వరరామానుజ సద్గురూత్తముడు.....”

—స్మరణము

అని విశిష్టాద్వైత మతముంగూర్చియు బోధించి— నాయనా!
మీ వంశమున మూఁడుతరములనుండియు వైష్ణవాచారము
విజృంభించుచున్నదిగదా! నీవును శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మ
మూర్తియే ముక్తికారణుడని దృఢముగా విశ్వసించి తైల
ధారావిచ్చిన్న ధ్యానపరంపరచేతను—

శ్లో॥ ఆనుకూలస్య సంకల్పః ప్రాతికూలస్య వర్జనం
రక్షివ్యతీతి విశ్వాసో గోప్యత్వవరణం తథా
ఆత్మనితేపకార్పణ్యే వడ్విధా శరణాగతిః

అనుకూలుఁడుగా నుండునని సంకల్పించుట, ప్రతికూలభావము
వీడుట, రక్షించునను నమ్మకమూనుట, రక్షింపఁగోరుట, ఆత్మ
భారము నర్పించుట, దీనతఁజూపుట, యనెడి ప్రపత్తిచేతను
శ్రీరాముని గొల్వము.

శ్లో॥ వ్యాధస్యాచరణం ధ్రువస్యచవయో విద్యాగజేంద్రభృతా
కుబ్జాయాః కిమునామయాపమధికం కిం వా సుదామ్నాధనం

వంశఃకోవిదురస్య యాదవపతే రుగ్రస్య కిం పౌరుషం

భక్త్యా తుష్టతికేవలం నచగుణైర్భక్తిప్రియో మాధవః

ధర్మవ్యాధుఁడు మాంసమమ్మువాఁడైనను, ధ్రువుఁడు చిన్న ప్రాయమువాఁడైనను, గజేంద్రుఁడు విద్యాశూన్యుఁడైనను, కుబ్జ సుందరిగాకున్నను, కుచేలుఁడు ధనవంతుఁడు గాకున్నను, విదురుఁడు హీనజాతివాఁడైనను, యానవుఁడగు నుగ్రసేనుఁడు పౌరుషహీనుఁడైనను, మాధవుఁడు గుణములంజూడక భక్తి నేవీక్షించి సంతసించి సంరక్షించెను. భగవంతుఁడు భక్తిప్రియుఁడు సుమా! అమ్మహాత్ముం డనంతకల్యాణ గుణగణమండితుండు. హేయగుణరాహితుండు. కల్యాణసంధాయకుండు. “పుంసాం మోహనరూపాయ” అనినట్లు పురుషులకును మోహజనకమగు దివ్యసౌందర్యమంగళవిగ్రహుండు. ఆనందమయుండు. పుండరీకాత్ముండు. బిడ్డా ! నీవు లేఁబ్రాయముననే యిట్టి సన్మార్గము నవలంబించుటచే నీ భక్తి శీఘ్రముగనే పరిణతిం బొందునని తోచుచున్నది. శబ్దాంతరోచ్ఛారణప్రాతికూల్యమునకు “నోరు నొవ్వంగ హరికీర్తి నుడువు”చుండుము. అన్యశ్రవణాంతరాయమునకుఁ గంఠమెత్తి బిగ్గరగా హరికీర్తనలు పాడుము.

శ్లో॥ జిహ్వో కీర్తయకేశవం; మరరిపుం చేతోభజ; శ్రీధరం
పాణిద్వంద్వసమార్చ; యాయుతకథా శ్రోతద్వయ త్వంశుణు
కృష్ణం లోకయలోచనద్వయ; హరే ర్దచ్చాఘ్రియుగ్మాలయం
జిహ్రు ఘ్రాణముకుంద పాదతులసీ మూర్ధ్నమాధోక్షజమ్

—ముకుంద

ఓ నాల్కా ! కేశవునిఁబాడుము. ఓ మనసా ! మురారిని భజింపుము. ఓ హస్తములారా ! శ్రీధరుని బూజింపుఁడు. ఓ శ్రో

త్రములారా ! అచ్యుతుని కథలను వినుఁడు. ఓ కన్నులారా !
 శ్రీకృష్ణుని జూడుఁడు. ఓ పాదములారా ! విష్ణ్వలయమున
 కేగుఁడు. ఓ నాసికా ! హరిపాదములఁబూజించిన తులసి నాఘ్రా
 ణింపుము. ఓ శీర్షమా ! అధోక్షజునికి వంగి మ్రొక్కుము—
 అని నీ యింద్రియములఁ గైంకర్యవశమున శ్రీరామచంద్రుని
 కొప్పగించి కృతార్థుండవగుము.

శ్లో॥ నాస్థాభర్మే నవసునిచయే నైవకామోపభోగే
 యద్యద్భక్త్యం భవతుభగవన్ పూర్వకర్మానురూపం
 ఏతత్ప్రార్థ్యం మమబహుమతం జన్మజన్మాంతరేపి
 త్వత్పాదాంభోరుహయుగగతా నిశ్చలాభక్తిరస్తు
 —ముకుందమాల

“ఓభగవంతుఁడా! నాకు ధర్మార్థకామములును వలదు. పూర్వ
 కర్మము ననుసరించి యేది రావలయునో యదివచ్చుంగాక!
 నేనుమాత్రము కోరునదొక్కటే. ఎన్ని జన్మము లెత్తినను
 నీపాదముల నాశ్రయించు నిశ్చల భక్తిమాత్రము తప్పక
 నాకుండుగాక!” అని ప్రార్థించుచుండుము.

నాయనా ! మనస్సు శాంతించినదా ? ఇంక నేమికావలయునో
 యడుగుము. తెలిసియున్నఁ జెప్పెద- ననుడు గోపన్న యాచా
 ర్యులవారి పాదములఁబడి కన్నీటితోఁ బాద్యమిచ్చి, నిట్టూ
 ర్పుతో నర్ఘ్యమిచ్చి, హృదయముతోఁ బుష్పమిచ్చి, తత్పాద
 రజోమాల్యము కంటనద్దికొని మాళిధరించి నిజేప్సితం బెఱిం
 గింప నగ్గురుండు తారాబలాదికముంజూచి యరిచక్రంబున

సిద్ధసుసిద్ధంబని యెఱింగి “శుభస్య శీఘ్రమ్” అనితలంచి
హస్తమస్తక సంయోగ పూర్వకంబుగా—

‘శ్రీరామరామ రామేతి రమేరామే మనోరమే

సహస్రనామ తత్తుల్యం రామనామ వరాననే”

అనుచుఁ జెవిలో భవజలధితారక మగుతారకమహామంత్రము
నుపదేశించి పునశ్చరణ విధానంబు గఱపి విధిదృష్ట ప్రకారంబు
నం బూజలంది సంతృప్తాంతరంగుడై యరిగె.

అంత గోపన్న నిదురనుండి మేల్కొనినట్లుగా నిత్యేపము దొరకి
నట్లుగా నేత్రములు వచ్చినట్లుగాఁ దలంచి నిర్భరానందాతి
శయమున నిశ్చలస్వాంతుండై నిమిలితనేత్రుండై యించుక
తడ వమ్మంత్రరాజమును మననముచేసికొని పరవశుండై
గాఁబోలుఁ బాణియుగంబు వికృతంబుగాఁ ద్రిప్పుచు శీర్షంబు
నాశించుచు—

“జయతుజయతు మంత్రం జన్మసాఫల్య మంత్రం

జననమరణ భేదశ్లేష విచ్ఛేదమంత్రం

సకల నిగమ మంత్రం సర్వశాస్త్రైక మంత్రం

రఘుపతి నిజమంత్రం రామరామేతి మంత్రం”

గేయము

తారకమంత్రము కోరిన దొరకెను ధన్యుడనైతిని ఓరన్నా
మీరినకాలుని దూతలపాలిటి మృత్యువయని నమ్మరయన్నా!

... ..

ఎన్ని జన్మములఁ జేసినపాపము-లీజన్మముతో విడువన్నా
అన్ని టిడిది కడసారిజన్మ మిది-సత్యం బికఁ బుట్టుట సున్నా!

అని గంతులు వైచుచుఁ బాడిపాడి కొంతసేపటికిం చెలివి

వహించినాఁడు. ఇట్లు గోపన్న భక్తితో రామమంత్రము నుపాసించుచు దినములు గడపుచుండెను.

ఇక్కడ రామదాసు గురువెవరో యిండుక విచారింపఁబడిన పిదప మూఁడవప్రకరణము ముగియును. జనశ్రుతి యెందఱనో తార్కారు చేయుచుండును. ఈలోకప్రవాదాఘాతములకుఁ గొండలు సైతము కూలును. సముద్రములు సైతము వట్టిపోవును. నన్నయకుఁ దిక్కనకు—

“మదమాతంగతురంగకాంచన లసస్మాణిక్య గాణిక్యసంపద”
లను పద్యముద్వారమున సమకాలీనతఁ గూర్చినవారో, భోజ రాజునకు నక్షరలక్షలకథలఁ దార్చినవారో, ప్రమిదెఁడు చమురునకుఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమునకు సంబంధము వెట్టినవారో రాజరాజునకుఁ జిత్రాంగిని సారంగధరుని నంటఁగట్టినవారో యెవరోకాని కబీరునకు రామదాసునకు గురుశిష్యత్వమును జంధించి వైచిరి.

ఆ వాడుక ననుసరించి నాగండ్లవరదరామదాసు 1832లో రామదాసు హరికథయందు—

‘కబీరుదాసుని కటాక్షమునఁ దాఁ గాంచె రామనామమును’

అనిరచించెను. కబీరునకు గోపన్నకుఁగల కాలవ్యత్యాసమును దద్భక్తశిఖామణి గమనింపఁజాలఁడయ్యెను. అదియునుంగాక నాకాలమున వ్యక్తుల కాలనిర్ణయముచేసికొనుటకు సాధన సంపత్తియు సమృద్ధిగా సంభవింపదయ్యె. సంభవించినను భక్తుల కాజోలియేపట్టదు. అందువలన వృద్ధులమాటల నాధారము

చేసికొనియో కబీరుం గురువుఁ జేసినఁగాని రామదాసునకుఁ
గీర్తిరాదనియో అట్లయ్యనఘుండు వ్రాసియుండెను.

బహుగ్రంథపరిశోధకుఁ డగు నప్పకవియే నన్నయ కలియుగాది
నుండెననియెఁజుఁడీ!

కం. అవధారు శబ్దకాసనుఁ

డవనిఁ గలియుగమున కాది నారాజమహేం

ద్రవరంజునఁ జెప్పిన యాం

ధ్రవచోవ్యాకరణసూత్రతతిఁ దెనిఁగింతుక

—అప్పకవీయము

అనినం బెఱవారిం దడవనేల?

అంత నాహరికథయే యాంధ్రదేశమునంతయు నలముకొని
యెల్లరిహృదయపీఠముల నాక్రమించుకొనియె. ఆగింజ నాను
టచే నాటకములు ప్రబంధములు మొలకెత్తినవి. ఆకవులైన
విచారించినవారుకారు. చూడుఁడు. శ్రీయుత ధర్మనరము
గోపాలాచార్యులగారిచే రచింపఁబడిన రామదాసు రూపక
మును తన్నాటకప్రదర్శములం దిలకించి కబీరు బాగుగా నభిన
యించెనందు రేకాని యొక్క రేని 1398 లోఁ బుట్టినకబీరు, 17వ
శతాబ్దిమధ్యముననున్న గోపన్న కెట్లుపదేశింప లేచివచ్చెనని
యందురేమో విచారింపుఁడు. గోపాలాచార్యులవారేని
సవిమర్శముగా యోచించినట్లు కన్పింపదు. వారు తమనాటకము
నాల్గవకూర్పునఁ బీఠిక “నేను హైదరాబాదునగరమున చిరకా
లము వసించి భద్రాచల రామదాసుచరిత్రను విమర్శించి
యున్నాఁడను. ఈనాటకముయొక్క కథాభాగము చరిత్ర ననుస

రించి యున్నది. ౨౦౦ సంవత్సరములక్రిందట గోలకొండ రాజ్య పాలకుడగు తానీమాకాలమున నక్కన్నయను నియోగిబ్రాహ్మణుడు రాజమంత్రియైయుండెను. అతనికి గోపన్న మేనల్లుడు. ఇతఁడే రామదాసు. ఇతఁడు కబీరుదాసువలన రామమంత్రోపదేశమువడసి” రనియు వ్రాసియుండిరి. కనుకనే తమనాటకమునఁ బెక్కురంగములఁ గబీరుఁ బ్రవేశపెట్టిరి. ఇది చమత్కారముగానున్న నుండునేమోకాని చరిత్రకు మాత్రము తీరని లోపము తెచ్చిపెట్టును.

“కబీరు విక్రమశకము ౧౪౫౫వ వత్సరమున జ్యేష్ఠశుద్ధ పూర్ణిమనాఁడు (క్రీస్తుశకము 1౫98 అగును.) జనించినట్లు ప్రబలాధారములు గన్పించుచున్నవి. సరియేకాని యాతఁడు రమారమి ౨౬౦ ఏండ్లు బ్రతికియుండఁగూడదా? అణిమాదిసిద్ధులంబొందిన యోగాభ్యాసకుల కది యొకలెక్కలోనిదియా?

“ఏవంచధారణాః పంచకుర్యాద్యోగీ విచక్షణః

తతో దృఢశరీరస్సన్య స్మృత్యుత్తమ్య నవిద్యతే”

—యోగతత్వోపనిషత్

ధారణాద్యభ్యాసమువలన దృఢశరీరుడగుటయేకాక మృత్యువునుగూడ జయింపవచ్చునని యోగతత్వోపనిషత్తునం గలదు. మఱియుఁ బాతంజలమందును మృత్యువుం గెలువవచ్చునని మూఁడవయధ్యాయమునం గలదు. కానఁ గబీరు భీష్మునివలె మృత్యువును లోబఱచుకొని జీవించియుండఁగూడదా” అనియు మీ రడుగవచ్చును. నా యుత్తరము వినుఁడు. మీరన్నది సత్యమేకాని కబీరు యోగాభ్యాసకుఁడు గాఁడు. అతఁడు

పాతంజలసూత్రములఁ జదివి యాచరించిన ట్లాధారములు లేవు. పైఁగా నాతఁ డవతారవాదము—మాయావాదము-విగ్రహారాధనము-కర్మకాండము-వ్రతాదికములు - తీర్థయాత్రలు-వర్ణాశ్రమధర్మములు—మొదలగువానికిం బ్రతికూలవాది. కనుక వాతం డాసూత్రముల నా యుపనిషత్తులఁ బాటించియుండఁడు. ఎఱిగియుండఁడనిన ననవచ్చును. భక్తివాదము నాతఁ డంగీకరించిన నేకేశ్వరవాదియేనుఁడీ! రామరహీనుల కైక్యము గూర్చినను నవతారముల నమ్మఁడునుఁడీ!

కబీరుమాటలు వినుఁడు.

“దునియా ఐసీ బాబరీ, పత్థర పూజనజాయ్

ఘరకీ చకియా కాహే న త్తాజై జిసకా పీసాభాయ్”

లోకము పిచ్చిది. ఎందుకన రాతిని పూజించును. గృహమందలి తిరుగలి నేలపూజింపరాదు? అది విసిరినపిండిని మనము తినుచుంటిమిగా? అని పైదాని భావము. మఱొకచో “తాతిని బూజించిన భగవానుఁడు కన్పించినచో నేను బర్వతమునే పూజించెద” ననియె. ఇట్టివాఁడా రామదాసునకు గురువు? శిష్యుఁడు భద్రాద్రి శ్రీరామవిగ్రహములఁ పూజించుచున్న? గురువు వలదనఁడా?

మఱియొకచోఁ గబీరు “రాళ్లు కంకర ప్రోగుచేసి మసీదును నిర్మించెదరు. పూజారి దానిపై నెక్కి గొంతుపగుల నటచును. భగవంతునకుఁ జెప్పుడు వచ్చినదా? యేమి?” అనెను. ఇట్టి గురువుగారు, తనశిష్యుఁడు భద్రాచలమందలి యాలయనిర్మా

ణాదుల కాటులక్షలు వ్యయముచేయుచుండఁ జూచుచు మిన్న
కుండఁ గలఁడా?

వేయేల? కబీరుమతమునకు రామదాసుమతమునకు హస్తీ
మశకాంతరము కలదు. కబీరు కాశీక్షేత్రమును వదిలి ‘బస్తీ’
మండలములోని ‘మగహార’ అనుగ్రామమున కేగి యక్కడనే
విక్రమశక్తియు ౧౫౫౨ లో నాశ్వయుజ శుద్ధికౌదశినాడు
(క్రీ. శ. 1495) పరమపదముఁ జెందెనని “భక్తిసుధాబిందుస్వా”
దను గ్రంథమునం దున్నది. ఆయన కళేబరమును సమాధిచేయ
మహమ్మదీయులును, దహనముచేయ హైందవులును, బోరాడి
చివరకెట్లో సమాధానపడిరఁట! ఎవరేమిచేసినను క్రీ. శ. 1495 లో
మృతిచెందినవాడు 17 వ శతాబ్దిమధ్యమున రామదాసున
కుపదేశింప లేచివచ్చుట యసంభవముకాదా?

ఇక స్వప్నగోచరుండై యుపదేశించెనందురా? యది తప్పు
కొనుట యగును. లేకున్నఁ “దత్పథావలంబకునింగూడఁ
గబీరందు” రనియు నట్టివాఁడెవఁడో యొకండు వచ్చి మంత్రోప
దేశముచేసి పోరాదా? యనియు నొకచేయి యడ్డముపెట్టఁ
జూచెదరా? “అయ్యో! రామదాసునకు గురువుకాదగిన
వాఁడంత యనామకుఁడా?” ఏల యీ వితండవాదము? రామ
దాసుగారే స్పష్టముగా నొకచోటఁగాదు రెండుచోట్లఁ దన
కారణగురువును స్మరించియుండ మనకీ యూఁకదంపు తగునా?
వినుడు—

“ఎన్నిజన్మము లెత్తగవలయునో” అను కీర్తనలో “అనుదినమును గురునుపదేశయోగము నభ్యసింపనైతింగా” అని గురు వున్నట్లొప్పుకొన్నాడు. పేరు లేదుగదా యనెదరేమో? ఉన్నది. ఇదుగో—

“ఆర్యులకెల్ల మ్రొక్కి వినతాంగుడనై రఘునాథభట్టరా
చార్యుల కంజలెత్తి”

—దాశరథీశతకము. 6

అని విస్పష్టముగా వాయెత్తి వాకొన్నాడు. ఇంకను సంశయమా? అయిన మఱొకచోటఁ గూడఁ దిలకింపుడు—

పట్టితి భట్టరార్యగురుపాదము లిమ్మెయి నూర్ధ్వపుండ్రముం
బెట్టితి మంత్రరాజ మొడిఁ బెట్టితి నయ్యమకింకరాళికిం
గట్టితిబొమ్మ మీచరణకంజములందు తలంపువెట్టి పో
ధట్టితిఁ బాపపుంజముల దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

గోపన్న వైష్ణవమత సంప్రదాయము కలవాడని యతని నడవడియే నుడువుచున్నది. కనుక రామదాసు వ్యంగ్యముగాఁగాక వాచ్యముగా “రఘునాథభట్టరాచార్యుల వలన మంత్రరాజ మగుతారకము గ్రహించితి ననుచుండ నీ డొంకతిరుగుడులు సంశయములు నేల?

ఇకనైనఁ గబీరు రామదాసునకు గురువుకాడని విశ్వసించురు గాక!

నాల్గవ ప్రకరణము

విద్యార్థికిఁ గ్రాతపాతము, రేవంతునకుఁ దురంగోత్తమము, దరి
ద్రునకు విత్తము, లభించినట్లు గోపన్నకు మాత్రము లభించినది.
అహోరాత్రములు దానిసేవయే. చెప్పవలసిన దేమున్నది?

క్రమక్రమముగా గోపన్నసస్థుణములు భక్తిలతలు పరిసర
గ్రామముల నలముకొన్నవి. ఆముష్యాయణుండు-సుందరుండు-
విద్యావంతుఁడు- తినఁ గుడువనింతకలవాఁడు- సాముద్రికులు
జ్యోతిష్కులు రాజయోగమున్నదనుచున్నారు. అని గోపన్నను
గూర్చి తెలిసికొని మాపిల్లనిత్తుము - మాపిల్లనిత్తు మని పైపై
వచ్చి కన్యాజనకులు కామమ్మగారి నడుగుచుండిరి. అబ్బ లేనిబిడ్డ
గాన నండయుండుటకు గొప్పసంబంధమైన బాగుండునని
కామమ్మ మదిలోఁగలదు. కాదామతి? తండ్రి కులమును, దల్లి
ధనమును, బిల్ల రూపమును, బుదుగులు మృష్టాన్నమును,
గోరుచుందురు.

కామమ్మ యొకనాఁడు కొడుకునుజేరి “నాయనా! పితరుల
ఋణము దీర్పుము. గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింపుము. ఏమో
నాఘటము మాత్రము శాశ్వతమా? నీ వొకయింటివాఁడవైన
నావచ్చిన పనితీఱును. మీ తండ్రిగారికిఁ బీటలపైఁ గూర్చుండు
వేడుక లేకనేపోయె. నాకుఁ గన్నులతోఁజూచు నదృష్టమైనా
కలదు. ఎప్పటికేమో? పిల్లనిచ్చెదమన్నపుడు మానినచోఁ
బిదపఁకష్టపడవలసివచ్చును నీకుమాత్రము తిరిగిచేయువా రెవ

రున్నారు? బ్రహ్మచర్యాశ్రమమాయెను. ఇక గృహస్థాశ్రమమునఁ బ్రవేశింపుము. అది నీకేమియాటంకము గలిగింపదు. మీఁదుమిక్కిలి యదియే నీవంటివారికి శ్రేష్ఠతమము.

సీ. కెలఁతులనున్న తంగెటిజున్న గృహపేఠి

యజమానుఁ డంకస్థితార్థపేటి

పండిన పెరటికల్పకము వాస్తవ్యుండు

దొడ్డిబెట్టిన పేల్పుగిడ్డి కాఁపు

కడలేని యమృతంపు నడబావి సంసారి

సవిధ మేరునగంబు భవనభర్త

మరుదేశపథమధ్యమ ప్రపకులపతి

యాఁకటికొదవు సస్యముకుటుంబి

బధిరపంగ్వంధ విక్షుక బ్రహ్మచారి

జటిపరివ్రాజకాతిధి క్షపణకావ

ధూతకాపాలికా ద్యనాథులకుఁగాన

భూసురోత్తమ! గార్హస్థ్యమునకు సరియె?

—మనుచు

. చెవిటి కుంటి గ్రుడ్డివారలకు విచ్చగాండ్రకుఁ బెండ్లిగానివారికి సన్యాసులు మొదలైన దిక్కుమాలినవారికెల్ల గృహస్థుఁడే కూడుపెట్టు రక్షకుఁడు. కాఁబట్టి పరోపకృతి యొనర్పవలెనన్న నీ ద్వితీయాశ్రమమునఁ జేరవలయు. నీవు గృహస్థుఁడవయ్యు రామము జపించుకొననచ్చు”నని యొడంబటిచి కుమారున కన్ని విధములఁ దగిన యాదెమ్మ యనుకన్యనుగూర్చి యొక శుభముసూర్తమున వివాహము చేసినది. కొలఁది కాలమునకే గర్భాదాన సంస్కారముగూడ జరిగినది. భగవ

దనుగ్రహమున గోపన్నకుఁ గొన్నాళ్ళకుఁ గొడుకు గల్గినాఁడు. ఆ నాఁడు కామమ్మకు భర్త లేచివచ్చినట్లున్నది. ఇరుగు పొరుగువారు వచ్చిచూచి లింగనమంత్రి పుట్టినాఁడన్నారు. గోపన్న స్నానదానము లాచరించినాఁడు. పురుడు వెళ్ళిన పిమ్మటఁ గోటివ్రాసి బాలారిష్ట మున్నదేమో చూచి కుజాఁడు చాలియుండలేదని తచ్చాంతికై జపాదు లాచరించినాఁడు. ఒక రోజు కామమ్మ బాలుఁడు పోరుపెట్టెనని సోదెరుడిగి నామ కరణమసహోత్సవమునాఁడు నక్షత్రనామ మాసనామాదులైన పిదప నాయనా ! మీ నాయనగారిపేరుపెటరా బిడ్డకని చెప్పినది. “లింగయ్యశర్మ” అని నామకరణము చేయబడెను.

పిల్లవాఁడు దినదినప్రవర్ధమానుఁడగుచున్నాఁడు. గోపన్న దూరమునుండి చూచిపోవునుగాని యెత్తుకొనుటలేదు. మనస్సులోఁ దన గృహస్థభర్తము నెఱవేర్చికొంటిననియుఁ బితౄణము దీర్చికొంటిననియు మురియుచున్నాఁడు. తనకు రామునికొల్వ—దారకు నింటికొల్వ—తల్లికి పిల్లవానికొల్వ. కామమ్మ చేతులలోనే బాలుఁడు పెరుగుచున్నాఁడు.

పిల్లవాఁడున్నాఁడు. వానిని బోషించుటకు ధనము కావలయు నన్నవాంఛయే గోపన్నకులేదు. అతండు దయాళుండు గావున బీదలంజూచి సహింపలేక క్రమముగాఁ దనయింటఁగల సర్వవస్తువుల దానము చేయుచున్నాఁడు. చివరకు మిగిలినదిచూడ దారకుఁ దాళిబొట్టు—తనకుఁ బిల్లకజుట్టు. ఉంఛవృత్తి మేలు

గాదా యనుకొన్నాడు. కుచేలుఁ డిర్వదేడ్డురు కొడుకులతో బీదకాఁపురము సరిపెట్టుకొనలేదా యనుకొన్నాడు.

ఇట్టి స్థితిలోఁ బాపము! కామమ్మ యొకనాటి మధ్యాహ్నము మడికట్టుకొని జపముచేసికొని నాయనా ! కన్నులు తిరుగు చున్నవిరా ! హంస లేచునట్లున్నది—అని నేలపై నొత్తిగిలి భగవద్ధ్యానముచేయుచు నిరాయాసముగా ననువుల విడచినది. ఒక యేడుపేడ్చి గోపన్న యథావిధి యపరకర్మ మాచరించి మాత్యూణ విముక్తుఁ డైనాడు. తనచేతులలోఁ దల్లి పోయినం దులకుఁ దృప్తుఁడైనాడు.

ఒకనాడు శ్రీరామచంద్రుఁ డడవులలోఁ గష్టములొందుచున్నట్లు, చెట్టుక్రింద గండశిలపైఁ గూర్చుండి శబరి యిచ్చెడి యెంగిలి పండ్లఁ దినుచున్నట్లు, స్వప్నమున గోచరింప నులికిపడి లేచి కూర్చుండి యోజించినాడు. తా నిదివఱలో భద్రాద్రి కేగి దర్శనము చేసికొనివచ్చిన శ్రీరామవిగ్రహము స్మృతికివచ్చినది. దమ్మక్క గట్టించిన యాలయము జీర్ణమైనది, ఆ రామస్వామికిఁ గోవెలను నిర్మించిన బాగుండు ననువాంఛ కల్గినది. మఱల యోజించినాడు.

“చేత దమ్మిడిలేనినేను దేవాలయనిర్మాణ మహాకార్యము నెట్లా చరింపఁగలను? దరిద్రునిమాట నెవ్వరాలింతురు? ఎవరు పల్కుదురు? ఎవరు తోడ్పడుదురు? ఇది నావలన నగు కార్యమా?” అని కొంతసేపు నిట్వూర్పుపుచ్చి మఱల ధైర్యము తెచ్చుకొని “స్వామివారి యనుగ్రహమున్న తాళ్ళు నీళ్ళపైఁ దేలవా ?

పూరిపుడక బ్రహ్మస్త్రముకాదా? కనుక నాకేల యధైర్యము? అంతకు రాముడే కలడు. ఈ సారి నవాబును సందర్శించెద” ననుచుండ దక్షిణబాహువు స్పందించె. అది శుభశకు నంబని మనంబున నానందించి “రామా! నీకు నమస్కారములు. నీసంకల్పము లమోఘములు. నీ కృత్యము లనిర్వాచ్యములు. నీలీల లద్భుతావహములు. నీయిచ్చవచ్చినట్లు నన్ను ద్రిప్పి కొనుము.” అని యొకనాఁడు పంచాంగశుద్ధి యెఱిగి గోల కొండకుఁ బయనమైనాఁడు.

ఆ మార్గమును రామస్మరణమును నిశ్చేణిచే నెక్కుచున్నాఁడు. అందువలన మార్గాయాస మతని డాయదయ్యె. ఆనాఁడు ధూమశకటములుగాని ద్విచక్రశకటములుగాని లేవు. గ్రామంబులు నొండొంటికి దగ్గఱ యుండవు. మార్గములును నిష్కంఠకములై యుండవు. క్రూరచోరసంచారభైరవములు. ఆట వికజనాకీర్ణములు. దుర్గమకాంతార సంతానదంతురితములు. కాని యానాఁ డూరికొక సత్రముకలదు. అం దాగంతులకు వలయునన్ని వసతులు చేయఁబడుచుండును. మఱియు గృహస్థు లతిధ్యభ్యాగతులకు నతికుతుకమున నాతిధేయ సత్కారము లొనర్చించుచుందురు “నాన్నోదక సమందానం” ‘అభ్యాగత స్స్వయం విష్ణుః’ ఇత్యాది వాక్యార్థముల మననము చేయుచుందురు. పాత్రమెఱిగి దానము, త్రేత్రమెఱిగి విత్తనము, వేయవలయుననియు వారికిఁ బట్టుదల. కనుక మన రామభక్తుఁ డేగ్రామమున కేగినను ‘అయ్యా! మాయుంటికి దయచేసి మాయాతిధ్యము స్వీకరించి మమ్ము బావనులఁ జేయుఁ’ డని బతి

మాలువారే. ఆముఖవికాసమో—ఆ పూర్వసుకృత విశేషమో—ఆ రామ కృపాతిశయమో—ఎవరు చెప్పగలరు? 'వస్త్రేన వపుషావాచా' అన్నట్లు గోపన్న పింజవోసి వస్త్రము ధరించును. మోమునిండఁ దిరుమణి తిరుచూర్ణము దిద్దును. మెడ నిండయేకాక తులసిదండలు ముంజేతులకును జుట్టుకొనును. గోవుపాదమంత నడినెత్తిని శిఖ.ముందరిజుట్టుగాని క్రాపిగుగాని లేదు సరికదా యానాటి గిరజాలు జలపాలుగూడ నాయనకు లేవు. బుజమునుండి చిన్న బొక్కిసా వ్రేలాడుచుండును. శిరోవేష్టనము పాదరక్షల ధరించి యొక చేతఁ బేముకట్టను మఱొక చేతఁ జిటుతలను దాల్చి టక్కుటక్కుమనిపించుకొనుచు నీర వముగాహరికీర్తనలుఁబాడుచు నడచుచుండును. ఆయన యొడ్డు పొడుగు గలవాఁడు. దేహము బలిష్ఠమైనది. విశాలమైన ముఖము. కనులలో నొకటిరెం డరుణరేఖలు గలవు.

తనవెంట సుందరకాండమును గొంపోవుచుండెనుగాన గోపన్న మకాముచేసినయింట భోజనానంతరము నిదురింపక పురాణముం జెప్పెడివాఁడు. స్ఫుటమైనవాక్కు. మధురమైన భావములు. చక్కనివైదుష్యము. స్వారస్యముగల గాత్రము. సంగీతమునందుఁ బ్రవేశముగలదు. ఇక నతని కేయూరగౌరవముజరుగదు? ఉదయ మొకయామడ సాయంకాల మొకయామడ చొప్పుననప్పారుండు కతిపయదివసములకు గోలకొండఁ జేరినాఁడు.

16 వ శతాబ్ది గోలకొండరాజ్యము రెండవయూజిప్తని ఖ్యాతి వహించినది. అరబస్థాన్ తురుకస్థాన్ ఈరాన్ (పారశీకము)

మొదలైనదేశములనుండి యనేకవర్తకులు గోలకొండకు వచ్చుచుండిరి అందుచే దేశములోని వర్తకము విశేషముగా నభివృద్ధియై గోలకొండలో దొరకని వస్తువులేదని భ్యాతివచ్చెను. ఇబ్రాహీం కుతుబ్ షాహు (౧౫౧౦-౧౫౫౦) కట్టించిన “గోలకొండ దుర్గప్రాకారము, ఇబ్రాహీం బాగ్ అనుతోట, ఫుల్ బాగ్ అను పుష్పద్యానము, లంగరులు, (భిక్షాగృహములు) ఇబ్రాహీం పట్టణతటాకము” ఆయనకీర్తినిఁ జాటుచు వెలుఁగుచున్నవి. తానీషామామతండ్రి (౧౫౫౦-౧౬౦౦) మహమ్మద్ కులీ కుతుబ్ షాహు కట్టించిన జుమ్మామసీదు, చార్ మినార్, రాజసౌధములు-పాఠశాలలు, భిక్షాగృహములు, నేటికిని బ్రకాశించుచు ననేకుల పొగడ్తల నందుకొనుచున్నవి. ఈయన కాలములోఁ బట్టణముచుట్టు వేయఁబడిన పెక్కుతోటలు తానీషా గారిచేతను గాపాడఁబడుచు పురమునకు వన్నెదెచ్చుచున్నవి. గోలకొండ దినదినాభివృద్ధినందుటచే జనులందఱికినీరు చాలినంత లభింపమిచే కులీకుతుబ్ షాహు ముసి కానకట్టగట్టించియు గొట్టములద్వారమున నీరుదెప్పించియుఁ బ్రజలఁ బోషించుటయే కాక ముసియొడ్డున నొక పట్టణముగూడ నిర్మించి స్థల సంకోచ భయము ప్రజలకుఁ బాపెను. ఆ నవాబుకొడుకు హైదర్ అగుట నతనిపేరనే హైదరాబాదని నేడు పిల్వఁబడుచున్న దా పట్టణము. గోలకొండ కైదు క్రోశముల దూరముననున్న హైదరాబాదునుగూడ గోపన్న చూచినాడు.

గోపన్న గోలకొండ రాజవీధులబోవుచు నా పుర సమధికై శ్వర్యముంజూచి యాశ్చర్యపడినాడు. నేటి చెన్నపురము దాని

గ్రుక్కకుఁజాలదు—నేటి బొంబాయి దాని ప్రక్కకుఁజాలదు—
అనినచో మీకాపట్టణమహోన్నతదశ హృదయమునకు హత్తు
కొనునని తలంచెదము. ఏవైపుచూచిన శిరోవేష్టనము క్రిందఁ
బడుఁగాని సౌధ శిఖరాగ్రభాగములు దృగ్గోచరములుకావు. ఏ
మఱకఁజూచిన మావిపండ్లరాసులవలె మాణిక్యములు కుప్పలు
వోయఁబడియున్నవి. అందఱు రత్నముల వెల యడుగువారే.
అందఱు బంగారమును వీసెలకొలఁదిఁ గొనువారే. బీదవాఁడు
కంటికిఁ గన్నింపఁడు. బిచ్చగాఁడు కూడులేదని యాచింపఁడు.
భటులు రాజలాంఛనార్థమేకాని చోరులను బట్టుటకుఁగాదు.
దర్బార్ ప్రజోపయోగకార్యముల నొనర్చుటకేగాని నేరముల
విచారించుటకుఁ గాదు.

అట్టి గోలకొండపట్టణమున నేగుచు మహామాత్యశేఖరుల సౌధ
మడిగి సమీపించినాఁడు. అక్కన్నకొకసౌధము. మాదన్నకొక
సౌధము. మాదన్నకొడుకు మల్లన్నకొకసౌధము. మాదన్న
పినతండ్రి కొకసౌధము. అన్నిటినిజూచి యాశ్చర్యపడి—

సీ. భానుచంద్రప్రభా భాసమాన స్వర్ణ
చంద్రకాంతోపల సౌధములును
కలకంఠ శుక నీలకంఠ సముత్కంఠ
మానితకూజితోద్యానములును
ఫుల్లసితాంభోజ హల్లకకల్హార
కైరవోల్లసిత కాసారములును
మణిమయ కనకకంకణ ముఖభరణ వి
భ్రాజిత దాస దాసీజనములు

గలిగి చెలువొందు సదనంబుగాంచి విస్మయమును బొందుచు నెట్టిపుణ్యాత్ముడుండు నిలయమొక్క యపూర్వమైనెగడె మహితమై భవోన్నత లక్ష్మీనివాసమగుచు.

—భాగవతము

అని తలంచుచు డాయంజని ద్వాపాలురచే నమాత్యులవారి హర్ష్యమని యెఱింగినాడు. ఆ ధగద్ధగాయమానభర్మహర్ష్యమును నిర్నిమేషదృష్టితో నీక్షించి నిశ్చలుడై నిలిచినాడు. పింగళి మాదన్నగారు సామాన్యుడా? నవాబుతర్వాత నవాబంతవాడు. ఆయన యబ్దిపై నొకల నడిపించినాడు. అవనిపై బంగారమును పండించినాడు. ఆయనకత్తి కెదురులేదు. ఆయనమాటకుఁ బోటీలేదు. ఆయనకీర్తికి మేరలేదు.

ఆసతియిచ్చెనా యది శిలాక్షర మెవ్వనిసేని మెచ్చెనా వానిఁ గృతార్థుఁడేయుఁ బగవాడయినన్ శరణంబుఁజొచ్చెనా యా నరు నేరమెంచక తనంతటివాని నొనర్చు; నిచ్చెనా యేనుఁగుపాడి యీడుగలకే?.....

బెబ్బలివంటివాడైన యారంగజేబునకుఁ బ్రక్కలో బల్లెమైన యోధాగ్రేసరుడు. స్వకీయ నిశితకరవాలధారాంచలములఁ బెక్కుసారు తారంగజేబుసైన్యము నోడించి పాఱఁగొట్టిన వీరాగ్రణి. మహారాష్ట్రరాజ్య స్థాపకుఁడగు శ్రీ శివాజీప్రభువంతవాని స్నేహముం జూఱగొన్న మహారాజ్యాంగవేత్త. బెజవాడ మచిలీపట్టణము చెన్నపురి మొదలైన తనరాజ్యమందలి యనేక పట్టణముల నన్నసత్త్రముల స్థాపించిన మహాపుణ్యశాలి. అతని భోగభాగ్యములు వర్ణనాతీతములు.

అంధ్రులారా ! ఆయనను గుఱించి చెప్పిన మీకు విసుపుపుట్టునా? పునరుక్తి యనిపించునా? అభిమానము గలదేని యాదరముతోఁ జదువుఁడు.

“యజమానునిరాజ్యము కాపాడవలయుననియు, హిందువుల గౌరవ మధికముచేయుటకై హిందువులయైక్య మభివృద్ధిచేయవలయుననియు, మాదన్నపంతులు శ్రీ శివాజికిని తానీషాకును స్నేహము కుదిర్చెను. మాదన్నపంతులుగా రాహ్వనము చేసినందున ౧౬౭౬ లో శివాజి... .. గోలకొండకుఁ బోయెను.” అ.....

మాదన్నగారు ధర్మమునందు మిక్కిలి శ్రద్ధగలవారుగను విద్వాంసుల నాదరించువారుగను నుండిరి... .. తానీషా మరాటావారితో సంధిచేసికొనుట విని యశారంగబేలు తన సైన్యములను గోలకొండమీఁదికిఁ బంపెను. కాని యక్కన్న మాదన్నగా ర్లాసైన్యములను అనేకపర్యాయము లోడించి పాఱఁదోలిరి... ..

ఇట్లు గోలకొండలో సర్వాధికారముతోఁ బ్రభుత్వము చేయుచున్న యీ మంత్రిపుంగవుల యనుగ్రహము వడయవలయునని మనదేశమువారుగాక ఫ్రెంచి ఇంగ్లీషువారుగూడ విశ్వప్రయత్నములు చేయుచుండిరి. అప్పుడు ఈష్టుఇండియాకంపెనీవారు చిన్న వర్తకులు. చెన్నపట్టణము ఒక చిన్నగ్రామము. ప్రస్తుతము జార్జిటవున్ అనఁబడుస్థలము మాత్రము కంపెనీవారి స్వాధీనములో నుండెను. మచిలీపట్టణములో వీరికి నొక

గిడ్డంగి (Factory) యుండెను. ఈ స్థలములన్నియు గోల కొండవారి రాజ్యము లోనివి. కావున నీ భూములకై కంపెనీ వారు గోలకొండనవాబునకు శిస్తు చెల్లించుచుండిరి. ఇంతియ గాక గోలకొండరాజ్యములో నిరాటంకముగా వర్తకము చేసి కొనుటకు నవాబు నాజ్జ కావలసి యుండెను... .. కావున గోలకొండలో సర్వాధికారులయిన అక్కన్న మాదన్నగారి యనుగ్రహము సంపాదించుటకు చెన్నపట్టణములోని యింగ్లీషు వారు విశ్వప్రయత్నములు చేయుచుండిరి. ౧౬౭౮ లో తానీషాయు మాదన్నగారును మచిలీపట్టణమునకుఁ బోగా నచ్చటి యింగ్లీషువారు వారిని మిగుల గౌరవించి వారి యనుగ్రహము వడయుటకై వారికి ననేక బహుమతు లొసంగిరి. ౧౬౭౮ వ వత్సరపు ఫిబ్రవరినెలలో చెన్నపట్టణపు ఇంగ్లీషు వారు తమకు స్యాంథోం అనఁగా మైలాపూరు ఎగ్జూరు అను స్థలములు కొలున కిప్పించునట్లు కోరిరి.

౧౬౮౦ లో పోడేల లింగప్ప యనువాఁడు చెన్నపట్టణమునకు సరుకులు రాకుండ నడ్డగించినందున వాఁ డటుచేయకుండ మాన్పవలసినదనియుఁ దమవర్తకమునకు భంగములేకుండఁ జేయవలసినదనియుఁ గంపెనీవారు అక్కన్నమాదన్న పంతుల వారినిఁ గోరిరి... .. అదివరకు కంపెనీవారికి నీయఁబడిన “ఫర్మందు” ప్రకారము విశాఖపట్టణము మొదలైన స్థలము లలో కంపెనీవారికి వర్తకవిషయమైన వీళ్లు కలుగఁజేయుమని కంపెనీవా రక్కన్న మాదన్నగారిని ౧౬౮౨ సెప్టెంబరులోఁ గోరిరి. అక్కన్నగారికిని దుబాష్ వెంకటాద్రికిని ౨౫ వ సెప్టెంబరు దిన

మున బహుమతుల నంపిరి. ౧౬౮౨ నవంబరులో మాదన్నగారి కొడుకు మల్లప్పకు వివాహమయిన సందర్భములో వెలయిచ్చెదనని యాతఁడు తెల్పినను వలదనిచెప్పి చెన్నపట్టణపు ఇంగ్లీషు వారు వీసెడు బంగారపు గొలుసు కానుకగాఁ బంపిరి. ౧౬౮౩ సం॥ నందు ౧౮ జనవరి దినమున సంవత్సరాదికానుకఁ గంపెనీ వారు ౪౦౦ వరహాలు మాదన్నగారికిఁ బంపిరి. వారి యనుగ్రహము వడయుట కివి పంపఁబడెనని వ్రాయఁబడియున్నది.

ఇంగ్లీషువారిని ననుగ్రహించుటకును పరదేశమునుండి వచ్చిన యితరాగతుకులను (Interlopers) గోలకొండ రాజ్యములో నుండి వెడలఁ గొట్టుటకును అక్కన్నగారికి నెన్నియోపుట్ల రాగియు ధనమును ఇచ్చెదమని చెన్నపురములోని ఇంగ్లీషు వారు ౧౬౮౩ లో ౧౪ గవ ఆగష్టుదినమునఁ దెలియఁజేసిరి. ఇట్లొక్కటా? రెండో మాదన్నగారి కుమారుని యుపనయనమునకుఁ బెండ్లికి మాదన్నగారి పేష్కారుకు (Secretary) ఆయన బిడ్డకును, బినతండ్రికి బహుమతులు పంపి వారియనుగ్రహమును సంపాదించుటకై యీష్టుఇండియా కంపెనివారు ప్రయత్నించుచుండిరి.” ఇదియొకనాటి మనయాఁధ్రుని మహా న్నతదశ.

—మహమ్మదీయ మహాయుగము.

అట్టి పింగళి మాదన్న మహామాత్యశేఖరు సందర్శన భాగ్యము కొండికలకు లభించునే? యనుకొనుచుండ నొక వైష్ణవోత్తముఁ డాగోపన్నంజూచి జాలిపడి సమీపించి “అయ్యా! మీ

దేయూరు ? ఏలవచ్చితిరి?” అనియడిగి నిజవృత్తాంతం బెఱింగి.
 “ఇట్లుకాదు. అమాత్యులవా రుషఃకాలంబున మధురోదనామక
 సరోవరమున కేగి స్నానసంధ్యాదికము నిర్వర్తించుకొని వత్తురు.
 మీ రిచట వేచియుండి వారితో సంభాషింపుడు. ఎల్లి శివ
 పూజయుఁ దత్సరస్తీరసాధంబుననేయని కొందఱు బ్రాహ్మణు
 లన వింటిని. నేఁడు మీరు మాయింటికి విచ్చేయుఁ”డన నగునగు
 నిది మంచియుపాయమని గోపన్న వారియింటనే యారేయి
 గడపెను.

చరణాయుధములు తెక్కలల్లాడించిగొంతెత్తి కొక్కొక్కోకోయని
 కూసెను. దరిద్రుని ఛిద్రకుటీరము చందమున మిన్కుమిన్కు
 మనుకొలఁది తారలతో నంబర మొప్పుచుండెను. ప్రభాత
 వాయువులు మందమందముగా భటులవడువున రాజవీధుల
 నడయాడుచుండెను. శయ్యోపవిష్టులగు వృద్ధబ్రాహ్మణు
 లొనరించు హరినామసంకీర్తనములు ద్విజారావముల మాయించు
 చుండెను. అగస్త్యుఁడు తవసునిశిత కిరణజాలంబులం జోఁపి
 కర్షకలోకంబు కృషికార్యంబులఁ బ్రవర్తిల్లం జేయుచుండెను.
 కులాయంబుల శకుంతసంతాన మెఱుకై పోవసుంకించికాఁబోలు
 స్వీయ శిశుసంతతికిఁ కిలకిలారావముల బుద్ధులు గఱపుచుం
 డెను. సూర్యునకుఁ ద్రుటికాలంబు కూర్చుండఁ దీటికకలదో
 లేదో కాని కాలమునకు మాత్రము తీటికలేదు. ఎల్లప్పుడు
 పయనము చేయవలసినదే!

అప్పుడు గోపన్న రామస్మరణమొనర్చుచు మేల్కొని కనులు
 విచ్చి స్వీయాంగుళీయకమందలి శ్రీరామస్వరూపమును దిల

కించి కంటనద్దికొని నీరవముగా ధ్యానశ్లోకములఁ బఠించుకొని లేచి యవ్వలఁ గాల్యముల నిర్వర్తించుకొని స్నానసంధ్యాదు లాచరించి ముఖంబునఁ దిరుమాణి తిరుచ్చార్ణంబు, మెడను దులసి పేరులు, హృదయమున రామపాదములు, నోట శ్రీరామ పదోచ్చారణము, మెయినిండ ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములు, గ్రాల నా గేస్తునకుంజెప్పి పింజవోసిన నీర్కావిధోవతి గునిసియాడ బుజమునుండి వ్రేలాడు నుత్తరీయపుఁజెంగులు గాలికి నృత్య మాడ సవరంబెఱింగి యెడమకాలు ముందుంచి పయనమై మాదనామాత్యుని సౌధరాజమునకు దక్షిణదిశనున్న మధురో దంబను కాసారంబు తీరంబుఁజేరె.

ఆ సరోవరము భూసురులకొఱకు మాదన్నగారు నిర్మింపించిరి. మహమ్మదీయు లద్దానిం దాఁకరాదని వారికట్టడి. అది సుగ్రీ వాఙ్మయే. దాని గట్టున గోపన్న సుఖోపవిష్టుడై సమయము కొఱకు నిరీక్షించుచున్నాఁడు. శరీరవ్యాయామానంతరము మాదన్న యఘమర్షణసూక్తులతో స్నానమాచరించి తీర మందలి తియ్యమామిడిచెట్టుక్రింద తిన్నియపైఁ బఱచిన వ్యాఘ్ర జినముపైఁ గూర్చుండి యనుష్ఠానము చేసికొనుచున్నాఁడు.

కారాగారవిముక్తులైన చోరులమూడ్కి ముడిచికొన్న తామర పూలనుండి చంచరీకసంచయము లెట్లో దారితీసికొని వెల్పులికి వచ్చి యుంకారము లాచరించుచున్నవి. వారిజపరాగ పంకిల దూషితముకానియట్లు యంత్రము లమర్పఁబడియుండుటంజేసి నిర్మలోదకము భూసురవర్యుల కాపోశనాదులఁ దృప్తిగొల్పు.

చున్నది. సదాగతియగుటఁగాబోలుఁ దెమ్మెరకుఁ గమ్మని తమ్ముల
నెత్తావి నువ్వెత్తుగ నెత్తికొనిపోవ సర్వాధికార మీఁబడినది.
దాఁగిలిమూతలోఁ దల్లినిఁదాఁకఁ బర్వెత్తుబాలికలవలె పాల
కాలమెట్లచాలుం దాఁకఁ దరంగపాళులు వెన్వేంటఁ బర్వులిడు
చున్నవి.

తరుణారుణకిరణు మృదుకరముల చక్కలిగింతలఁ బకబకనస్రస్
చున్నవోయన్నట్లు వికసితపుండరీకషండంబులు ధవళరోచుల
వెలుంగుచున్నవి. ద్విజులు నల్లెనల మెట్లపై బారులు తీర్చి నిలు
వంబడి మండేహాసురసంహారణార్థము మంత్రించి సర్వతోముఖం
బుల బ్రహ్మాస్త్రంబుల విడుచుచుండిరి. కొందఱు గాయత్రి
జపించుచుండిరి. కొందఱు వచ్చుచుండిరి. కొందఱే గుచుండిరి.
భల్లున తెల్లవాఱినది. భౌస్కగుఁడు ప్రభామయకరములం దట్టి
ప్రకృతిని మేల్కొల్పినాఁడు. సర్వప్రాణులు స్వస్వవ్యాపారముల
నిమగ్నులై యుండిరి.

మాదన్నగారు ముఖవస్త్రము వైచికొని పంచాక్షరి జపించి శివ
పూజను ముగించి లేచునప్పటికి జాముప్రొద్దెక్కినది. పిమ్మట
శివనిర్మాల్యము మారేడుదళములు గంటనద్దికొని చెవింజేర్చి
యడిగినవారి కడిగిన ట్లెన్నియో దానధర్మము లాచరించి వారిని
సంతుష్టులంజేసి పంపెను. ఇది వారికి నిత్యకృత్యము.

కలిమి యుండఁగనేసరియా? దానశూన్యమైనవిత్తము, సంతాన
విహీనమైనగృహము- ధైర్యరహితమైన దేహబలము-నిర్లభకము.

జరయు మృతియులేనిజనునట్లు ప్రాజ్ఞుండు
ధనము విద్య గూర్చు దలఁపవలయు
ధర్మమాచరింపదగు మృత్యుచేఁ దల
వట్టి యీడ్వబడిన వాఁడువోలె.

గోపన్న దూరముననుండి యిదియంతయుంజూచి మాదన్నగారి
దైవభక్తికి ధర్మాసక్తికి నబ్బురంపడుచు సమీపించి నమ్రుడై
నమస్కరించి నిలువంబడి తన స్థితింజెప్పికొని యేదే నుద్యోగ
మిప్పింపవలయునని ప్రార్థించినాఁడు. మాదన్నగారతనియాకార
వైఖరుల నుపలక్షించి విద్యాదికమెఱింగి “నేఁడు దర్బారు
నకువచ్చి నవాబుగారిని సందర్శింపవలసిన” దనిచెప్పి గృహభి
ముఖుడై నడచినాఁడు. గోపన్న చిత్తమని సెలవుదీసికొని పరి
చితుడై న వైష్ణవునింటి కేగి యతనితో నంతయుంజెప్పి భుజించి
దర్బారుసమయం బెఱింగి తగిన వేషముతో రాచనగరి కరిగి
రాముని ధ్యానించుచు నవాబు కొల్వుకూటముంజేరుకొనియె.

నవరత్నస్థాపితమై యున్నతమై విశాలమై కనులకు మిఱుమిట్లు
గొల్పు కాంతులతో నలరారు సింహాసనమున నవాబు హుక్మా
పీల్చుచు సురేంద్రునట్లు గూర్చున్నాఁడు. ఆయన ప్రక్కన
సముచితాసనమున రెండవ బృహస్పతింబోలినమాదనామాత్యుఁ
డుపవిష్టుడై యున్నాఁడు. మఱొకప్రక్కన నక్కన్నగారు
రెండవ రుద్రుఁడువలె వెల్లుచున్నాఁడు. సామంతప్రభువులు,
రాయబారులు, రాజకీయోద్యోగులు, నుచితస్థలముల నొప్పారు
చున్నారు. రాజభటులు స్వస్వవ్యాపారములం దప్రమత్తులై
యున్నారు. పాలితులువచ్చి తమతమకష్టనిష్ఠురములం జెప్పికొని

తృప్తికరమైన ప్రత్యుత్తరములొంది వెడలిపోయిరి. ఇప్పుడు నాలుగో
గుడగుడధ్వనిదక్క మఱొండు శబ్ద మచటఁ బుట్టుటలేదు. అట్టి
సమయమున గోపన్నగా రుత్తరీయమును నడుమునకు బిగించి
వంగి సలాముచేసి వినయ ముట్టిపడ మాదన్నగారికిని నమస్క-
రించి తన్నిర్దిష్టాసనంబునం గూర్చుండి నవాబుగారి గుణగణ-
ముల నురుమలోఁ బ్రశంసించుచుఁ దన వక్తృత్వము, పాండి-
త్యము, సౌజన్యము, ప్రభుభక్తి, వెల్లడించినాఁడు.

ఈగోల్కొండనవాబు అబూహసన్ కుతుబ్ షాహ. ఇతడు
కాంతాలోలుఁడు. మహాభోగియైనను బ్రజల కష్టనిష్ఠురముల
విచారించుచుఁ గన్నబిడ్డలవలెఁ బోషించు ధర్మప్రభువైయుం-
టచే “తాన్ షాహ” అనఁగా మంచిరాజు నాఁ బేర్వడసెను.
తాన్ షాహ పదమే తాసీషా యయ్యెను. ఆంధ్ర బ్రాహ్మణుం-
డగుమాదన్నగారికిఁ బ్రధానామాత్యస్థానము, నక్కన్నకు
సర్వ పై న్యాధిపత్యము నిచ్చి హిందూ మహమ్మదీయుల
సమానగౌరవదృష్టి నరయుచుంటచేఁ బ్రజలెల్ల రతనిఁ బొగడు-
చుండిరి. ఆయన దైవభక్తి గలవాఁడుగూడ.

తాసీషా గోపన్న ముఖవైఖరి, భక్తలక్షణములు, ధైర్య
సాహసములు, విద్యావాగ్మిత్యములు, పరికించి మిక్కిలి యలరి
మాదన్నగారి నభిప్రాయగర్భితముగా నిరీక్షింప మాదన్న గోప-
న్నంజూచి నీ కేమికావలయు ననియడిగెను. గోపన్న చిత్తము-
తమకొల్పు గావలయునన మాదన్న నవాబుగారి చెవిచెంత నేడి-
యో చెప్పి తలద్రిప్పించి వెంటనే యొక ఘర్మానావ్రాసి నవాబు

చేతి కొసంగ నతండు నవ్వుచు గోపన్నం దాపునకుం బిలిచి
 “భక్తవర్యా! మిమ్ము నరసినదిమొదలు నా హృదయ మపరి
 మితానందము నందుచున్నది. మీరు మా కొలు వియ్యకొనెద
 రేని భద్రాద్రి తాలూకాకుఁ దహశీల్దారుగా నియమించె
 దము.” అనుడు దేవరవారికృప యనుచున్న గోపన్నకు
 దస్కతుచేసి యధికారపత్ర మిచ్చి ‘మీ విధిని మీరు సక్రమ
 ముగా నెఱవేర్చుకొనెదరని నమ్ముచున్నాము’ అనఁ జిత్త
 మని భయవినయములతో దాని నందుకొని కంట నద్దికొని
 వంగి సలాము చేసెను.

అంత నగారామోత విని నవాబు కొల్వు చాలించి యభ్యం
 తరమందిరమ్మున కరుగ మాదన్నగారికి గోపన్న నమస్కరించి
 సముచితసంభాషణలం దేల్చినాఁడు. అమాత్యుఁడును నతని
 బుద్ధికుశలతకు సంతసించి ముద్రాదు లొసంగి ప్రవర్తింపవలసిన
 పద్ధతులం గఱపి యుచితవిధి నంప నతండు తన గురువుగారి
 బంధు వగు నవ్వైష్ణవు నింటికరిగి సర్వము నివేదించినాఁడు.
 అయ్యుభయుల సంతోషలహరుల కొడ్డు దగులలేదు.

మఱునాఁడు గోపన్న యాగేస్తునకుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వకముగా
 నమస్కరించి పయనమై భద్రాద్రిఁ జేరి గౌతమీపూతవారి
 సున్నాతుఁడై సీతారాములవారి సందర్శించి సంజాతకౌతుకం
 బున సర్వ వృత్తాంతము నివేదించినాఁడు. పిమ్మట బుత్త్రవతి
 యగు కళత్రముఁ బిల్పించుకొని యుద్యోగము స్వీకరించి రామ
 కైంకర్యమున కిది తోడగునని తలంచి ప్రజల నలజడివెట్టక

యతిధ్యభ్యాగతులఁ బూజించుచుఁ జుట్టపక్కముల గౌరవిం
చుచు సీతారాముల ధ్యానించుచు రైతుల కష్టసుఖముల
విచారించుచుఁ గాలము గడపుచున్నాఁడు.

సిరి దా వచ్చిన వచ్చును

సలితముగ నారికేళ సలిలముభంగిన్

సిరి దాఁ బోయినఁ బోవును

గరి మ్రింగినవెలగపండు కరణిని సుమతీ!

ఎవఁడైనను నధికార మున్నపుడు మంచివాఁ డన్న పేరు గడింప
వలయును. అపకారముచేయ నవకాశమున్నను జేయని
వాఁడు, నుపకారము చేయవీలున్నపుడు చేయువాఁడుగదా
సద్గుణుఁడు? ఏది చేయుటకును నవకాశము లేని నిరుద్యోగిని
మంచివాఁడనుట తన వివేకశూన్యతం దెల్పుఁగాని వాని నైజ
స్వభావముం దెల్పుదు. అపకారోపకారములు నిరుద్యోగి
యెట్లు చేయఁగలడు?

ఇదివఱకుకంటె నిపుడు గోపన్నను మంచివాఁడనుటలో సర్థ
మున్నది. చేతినింక నధికారమున్నది. భద్రాచలము
తాలూకాకుఁ దాను సర్వాధికారి. తనక్రింద నెందఱో
యుద్యోగు లున్నారు. ఎందఱో ప్రజ లున్నారు. ఎన్నియో
వ్యవహారము లున్నవి. వానివానిఁ జక్కఁబఱచుటలోఁ జాక
చక్ర మున్నది. వివాదములలోఁ దీర్పు లీయవచ్చుఁగాని
న్యాయనిర్వహణము చేయవలయును. అధికారము చెలా
యింపవచ్చుఁ గాని ధర్మమునందు దృష్టి నిల్పవలయును. పన్ను
వసూలుచేయుట పాడియే కాని పైరుపడకున్నఁ బరికింప

వలదా? ఆక్రమణలు చేయకుండ నదుపాజ్ఞలలో నుంచుట యధర్మము కాదుకాని యనదల లేమిని నరయవలదా? తన వ్రాత చెల్లుబడి యగునని చీటికిమాటికి జిన్న నేరమునకును గ్రామాధికారుల నుగ్రదండనమునకుఁ బాల్పరుప వచ్చునా? తనకు లోబడినవారుగదా యని నోరికొలది బ్రువ్వఁ దిట్ట వచ్చునా? తనకు నొకరులుగదా యని రేయనక పవలనక పనిగొనవచ్చునా? గోపన్న యెట్లు పరిపాలన మొనర్చెనో కాని యందఱుఁ జేయెత్తి మ్రొక్కువారే. అందఱు మంచి మహారాజుని కొనియాడువారే. కాదామఱి?

ఎవఁడు తనపొట్టకెకాక ప్రజలకొత్తకై తా నుంటినని తలంచునో యాయుద్యోగి నందఱు నగ్గింతురు. ప్రజను దనకుటుంబముగా నెంచుకొనువాని నెవరు కొండాడరు? ఇట్లు గోపన్న గారు భద్రాచలము తాలూకాను ధర్మముగాఁ బాలించుచుఁ బ్రజలకుఁ దలలోని నాల్కవలె మెలంగుచుండెను. కొంత కాలము గడచెను. చదువరులారా! ఈప్రకరణముఁ ద్రిప్పుటకు మున్నొక విషయమును మీకుఁ జెప్పనిచో సంశయము మిమ్ము బాధించును. ఏది యది? గోపన్న మాదన్నగారి మేనల్లుఁడుగాఁడా? చూతము.

1760 లోనున్న తిమ్మజగపతి యాస్థానపండితుఁ డగు నేనుఁగు లక్ష్మణకవిగారి తుల్యామాహాత్యమున—

సీ. ముల్తనబ్దుల్ హాసఁ తోఁజీశ్వరునిచేత మాటిమాటికి బహుమానమందె
మఱియును బింగళిమాదన్న భానుజీ మంత్రజ్ఞుకలన సమ్మానమందె

అక్కన్న మొదలైనయట్టి పెద్దలచేత మేలుభూషణములు మెప్పులందె
అని యుండుటవలనను—

“సుల్తాన్ శహాబుద్దారు అబ్దుల్ హాసన్ అనేప్రభువున్న పింగళి
మాదన్నగారున్న విశేషమైన బహుమతీలున్న జగపతి అనే
బిరుదనామమున్న ఇప్పించినారు.”

—నెద్దా- సం.

అని కిక్కురుసీమ కైఫీయతులో నుండుటవలనను మాదన్నగారి
యింటిపేరు పింగళివారనుట స్పష్టము.

“శోభితాపస్తంబ సూత్రు గౌతమగోత్ర సుచరిత్రుఁ పింగళిసూరసుకవి”
అని కళాపూర్ణోదయమందుఁ గలదుగదా? కనుక మాదన్న
గారిదికూడ గౌతమగోత్రమైయుండునా? కీర్తి శేషులైన
కె. వి. లక్ష్మణరావుపంతులుగారు పురాతనగ్రంథములఁ బరి
శోధించి మాదన్నగారిది భారద్వాజగోత్రమని తెలిసికొంటిమని
మహమ్మదీయ మహాయుగమున వ్రాసియుండిరి గాన సూరన
మాదనలు భిన్నగోత్రజులు.

‘అక్కన్నమాదన్న లార్వేల నియోగులనియు, వారియింటిపేరు
పింగళివారనియు, వారివంశికులగు పింగళివారును సిద్ధలూరి
వారును నిప్పటికి నున్నారనియు, వారికి గోలకొండవేపారులతో
సంబంధబాంధవ్యము లున్నవనియు సాక్ష్యముగ తెలియుచున్నది.
(See: Local Recards, Mackenzei) (పె-సం. వి)

ఈరికార్డును మనము నమ్మవలసినదే. కనుక మాదన్న లార్వేల
నియోగి. నేటికినిఁ బింగళివా లార్వేలనియోగులలోనే కలరు.

ఇతరశాఖలందు లేరు. వారు భారద్వాజగోత్రజులే. నేను వారి తోను మాట్లాడితిని. గోపన్న యాదిశాఖవాఁడు గాన మాదన్నకు మేనల్లుఁ డెట్లుగును?

మేనల్లుఁడే యైనచోఁ బైకము చెల్లించిన వదలిపెట్టెదనని తానీషాయనెం గాన రామదాసున కుద్యోగమిప్పించినవాఁడును, మహాదారుఁడును, మహేశ్వర్య విరాజితుఁడును, మహామేధావియు, నగు మాదన్నగారు పైకముచెల్లించి కాని లేక యేదేనివిధమున నవాబుతోఁజెప్పికాని తన మేనల్లుని జెఱ విడిపింపక చూచుచుండునా? పైఁగాఁ జెఱలో నన్నికష్టములు పడుచుండఁ జూచి సహించుచుండఁగలఁడా? ప్రధానామాత్యుని మేనల్లునే సేవకు లన్నివిధముల హింసలు పెట్టఁగలరా? ఈచెఱ మేనమామకుమాత్రము గౌరవప్రదమా? ఏమి సందు దొరకునా యని వేచియున్న యిబ్రహీము మున్నగువా రీసమయమందు మాదన్న యుద్యోగమునకును భంగము గలిగింప నవాబునకుఁ జాడీలు చెవినాటఁ జెప్పకూఱకుందురా? గోపన్నను జెఱనుండి విడిపించినను, విడిపింప కూఱకున్ననుగూడ మాదన్నగారి కమాత్యస్థానమున కీసూచకులవలన ముప్పు తప్పక వచ్చెడిదే. అట్లు జరుగలేదు. కాన నీ చుట్టటికము నమ్మరానిది.

అస లీ కల్పన యిటీవలఁ బుట్టినది. ఒక రామదాసుచరిత్ర హరి కథలో నిది లేనే లేదు. అది వరదరామదాసుగారు ౧౮౩౧-౧౮౩౪లో వ్రాసినది. ఇప్పుడు ప్రచారములోనున్న హరికథ

సింగరిదాసు కూర్చినది. మఱొక రామదాసుచరిత్రలో నిట్లు కలదు. “ అక్కన్న మాదన్నయు నని యిద్దరు నన్నదమ్ముల తిప్రియులు. ” ఈ సోదర్యమును గొంద టొప్పుకొనలేదు. మఱియు నందే—

కం. అనఘుల శాస్త్రవిధిజ్ఞుల

ననురక్తులఁ బితృపితామహాక్రమమున న

చ్చినవిప్రుల మంత్రులుగా

నొనరించెను గార్యసంప్రయోగము కొఱకున్.

అని కలదు.

అక్కన్న సర్వసైన్యాధ్యక్షుఁడు. మాదన్నమాత్రము ప్రధానామాత్యుఁడు. మఱియు వీరి తండ్రితాతలు మంత్రులైనట్లు నిదర్శనములు లేవు. మాదన్నగారి మంత్రిత్వము పితృత్వము కాదు. తానీషాకుఁ బూర్వమున్న సుల్తానుదగ్గఱ మిర్జామ్మాదివానుగా నుండి గడబిడ చేసినట్లున్నది. కాని మాదన్న తండ్రి యున్నట్లులేదు.

మఱియు నాగ్రంథమందే “హైదరాబాదున మేనమామలు అక్కనమాదనగారు” కలరనియు

కం. మామలు మంత్రులు నాకును

నే మచ్చికఁ జూడఁగోరి యిటువచ్చితి మా

మామల కెఱిగింపుండని

వేమరు వేఁడెదనటంచు వెన వచ్చి తమిళ.

... .. —అనియు,

తెప్పనలేచియు నెదురుగవచ్చిరి యప్పసుతునిఁ జూడ
అప్పు డపరిమిత సంతోషంబున గప్పినమోహముతోడ
వందనములు చేసినతమయల్లు నవార్యమైన కృపతోడఁ
సుందరాంగ రమ్మని యక్కున నరుదందఁ జేర్చి వగతోడఁ

అనియుఁ దమ తల్లి మృతిని గోపన్న చాటుఁగా—

... .. మముఁ

‘ఘనదుఃఖంబున ముంచి నీవరిగితే కామమ్మ యేమమ్మ.....’

అని యక్కన్నమాదన్న లేడ్చినారనియుఁ గలదు.

ఇదియంతయుఁ గవికల్పనా విశేషముకాని సత్యముకాదు.

“పోర్చుగీసువారి గ్రంథానుసారముగాఁ బ్రకటింపఁబడిన ఆర్కి
లాజికల్ రిపోర్టులో దాసుగారికి నక్కన్నమాదన్నగార్లకు
సంబంధము లేనట్లు వ్రాయఁబడియున్నది ” అని బ్రహ్మశ్రీ
కా. బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారును బెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్ర
విమర్శనమున వ్రాసియుండిరి. కనుక గోపన్న మేనల్లుఁడు
కాఁడని తలంచుట సమంజసముకాదా ?

విదవ ప్రకరణము

చమవరులారా ! భక్తులకు భగవత్కథల యందు విసువుండదు గదా? అవధారు, రాముడు భద్రగిరిపై నేలయుండెనో వచించెదను.

భ ద్రా చ ల ము

మాహాత్యము బ్రహ్మాండపురాణమునందు గౌతమీ మాహాత్యమున నిట్లు కలదు.

ఏ మహాన్నతాకారుశిఖర భాగంబున స్వర్గంబును, బాదతలంబునఁ బాతాళంబును, మధ్యంబున మర్త్యంబును, భాసిల్లుచున్నదో- ఏ మహానుభావుఁడు త్రిపురసంహార కార్యంబున లలాటేక్షణునకుఁ జేదోఁడెనిల్చెనో-యట్టి మేరుమహీధరేంద్రునకుఁ జిరకాలము వఱకు సంతతి కల్గదయ్యెను. అక్కతన నతండు ఘోరతపం బొనర్చి చతుర్ముఖుండు చక్షుర్గోచరుండై వరం బడుగుమను డతండు నమస్కరించి స్వామీ నాకు భగవద్భక్తుం డగుపుత్రు నిమ్మని కోర నలున వల్లెయని యంతర్థానుం డయ్యెను.

త్రేతాయుగమున రావణాది దుష్టరాక్షససంహార మొనర్చి శిష్టుల సంరక్షింప బ్రహ్మాండ్రాదులు ప్రార్థింపఁగా శ్రీమన్నారాయణుం డయోధ్యాపతి యగుదశరథమహారాజున కగ్ర మహిషి యగుకౌసల్య యందు శ్రీరామచంద్రుండై యవతరించెను. మఱియుఁ గైకకు భరతుండును, సుమిత్రకు లక్ష్మణ

శత్రుఘ్నులును, దివ్యాంశములవలన జనించిరి. రామలక్ష్మణులు జంట. భరతశత్రుఘ్ను లొకజంట. రామునియందుఁ దమ్ముల కత్యంత భక్తిశ్రద్ధలు కలవు. రామునికథ నెఱుంగని వారెవరు ? అయిన నిది చదువుఁడు.

సీ. తాటకమర్దించి తపసిజన్మముకాచి

హరువిల్లువొఱచి ధైర్యమునమెఱసి

ప్రబలులైనట్టి విరాధకబంధోగ్ర

ఖరదూషణాది రాక్షసులందునిమి

వానరవిభునేలి వాలిఁ గూలగనేసి

జలరాశి గర్వంబుఁ జక్కఁజేసి

నేతువుబంధించి చేరి రావణకుంభ

కర్ణాదివీరులఁ గడిమిఁ ద్రుంచి

ఆల విభీషణు లంకకు నధిపుఁజేసి

భూమిసుతఁగూడి సాకేతపురమునందు

రాజ్యసుఖములు గైకొన్న రామవిభుఁడు

వరుస ననుబ్రోచుచుండుఁ బ్రవాసగతుల.

భాగవతము

శ్రీరామచంద్రమూర్తి పితృజ్ఞాపరిపాలనమున కడవులకేగి
సీతాలక్ష్మణసమేతుడై చరించుచు నొకనాఁడు బడలికచెంది
విశాలమైనట్టి, సుస్థిగమైనట్టి, శిలాఫలకమ్మునఁ గుతుకమ్మున
విశ్రమించి తన శ్రమమ్మువోఁ జిమ్మెనని మనమ్మున ముదమ్ము
వొంది “ఓ పాపాణమా! నీవు మాకొనర్చిన యీ సుకృతవిశే
షమ్మున మేరుధరేశునకుం జనించి మా కత్యంతభక్తుండవయ్యెద
వని యానతిచ్చెనట! ఆకారణమ్మున నాపాపాణమ్ము మేరు

కళత్ర మగుమేనకయందు శైలాకారమ్మునఁ బ్రాదుర్భవించి
భద్రుం డనునభిఖ్య నొందె.

పిదప నతండు కొంతకాలమునకుఁ దపంబొనర్చి రాముని బ్రత్య
క్షము చేసికొని 'స్వామీ! అనారతమ్ము మిమ్మునెత్తిపైఁ బెట్టి
కొని సేవించునట్లునుగ్రహింపవలయు' నన శ్రీరామచంద్రుండు
వల్లె యని 'ఓ భద్రా! భానువాసరమ్మున గౌతమీతరంగిణి
స్నానానుష్ఠానమ్ములు సలిపి ముమ్మారు నీకుఁ బ్రదక్షిణమ్ముచేసిన
జనులు మల్లోకంబునకు వచ్చెదరు. నీవు కల్పాంతమందు మత్సా
యుజ్యమందెద'వని యనుగ్రహించి యాభద్రుని శిరోభాగమందు
ధనుస్తాణీరధరుండు సీతాలక్ష్మణసమేతుండు నై నిలిచె. చదు
వరులారా! రాయియెక్కడ! తపమెక్కడ! ఇట్టిమాటలు మేము
నమ్మమని మీ రనవచ్చు. నా చొకమనవి. చైతన్యబ్రహ్మము
స్థావరజంగమాచితసర్వబ్రహ్మాండభాండమందు నిండియుండె
ననుట మఱువకుండు. ఆహారనిద్రాభయాదులు మనుష్యులకుం
బోలె పశుపక్షికీటకాదులకుం గలవనుట సర్వవిదితమ. అట్లయ్యు
నవయవములు తుల్యములుగా నున్నవా? మన చర్మచక్షు
స్సులకు గోచరింపనియంతమాత్రమున నమ్మమనుట భావ్యము
కాదు. వానివానికిం దగిన యంగాదు లుండితీరును. ఇప్పు
డిప్పుడు "బోసు" మొదలగు పండితులు తీగలకును మ్రాకు
లకునుగూడ నిద్రాభయసంతోషాదులు కలవని కనిపెట్టి
యంత్రములద్వారమునఁ జూపుచున్నారుగదా? నమ్మితిరా?
లేదా? నిన్న మొన్నటివఱకు రాముండు విఘ్నానమెక్కిపోయెనన

గేలిసేసితిరిగాదా? నేడు విమానము లున్నవనిన నమ్మరు
గాఁబోలును?

మఱియుఁ జీమలభావను కైకతండ్రి యెఱుఁగునట! మృగ
ములభావను యయాతి యెఱుఁగునట! కనుకఁ బరిశోధింపఁ
బరిశోధింప నింక నెట్టి యత్యద్భుతములు బయల్పడునో?
కాఁబట్టి మానవావయవములకుం గన్నట్టనంతమాత్రమున
స్థావరముల కవయవాదులు లేవనుకొను పెట్టు?

ద మ్మ క్క

భద్రగి ద్యుపత్యకయందుఁ దొట్టతొలుత నొక చిన్నయిల్లు కట్టఁ
బడెను. దానింజూచి మఱొకటి. పిదప నింకొకటి. క్రమ
ముగా గ్రామ మేర్పడినది. భక్తులు రామసన్నిధాన భాగ్య
మును ద్యజింపఁగలరే? అదియే భద్రాచలము. అందుఁ
బూర్వము తమ్మల దమ్మక్క యను నొక వయసుచెల్లిన భక్తు
రాలు గలదు. ఆమె రామకోటి వ్రాయుచు రామోచ్ఛార
ణమున బియ్యపుగింజల నేరుచు నిరంతరము రామస్మరణము
చేయుచు రాముని నమ్మియుండెను.

ఒకనాఁ డామెకు రాముఁడు స్వప్నగోచరుండై “ఏ తద్గిర్యుపరి
తలమున నుంటి” నని కొన్ని చిహ్నములం జెప్పి యాలయ
మొండు నిర్మింపించుమని యాదేశించి యదృశ్యుఁ డయ్యెనట!
ఆమె యలికిపడి మేలుకొని పరిసరవర్తుల కయ్యుదంతము
విన్పింప వారంద రాశ్చర్యనిమగ్నులై యాథార్థ్యము సరయు
దముగాక యని తచ్చిహ్నముల నన్వేషించుచు నా తిప్పపై

నొకచో లతాగుల్మముల మధ్యమున సీతారామలక్ష్మణ విగ్రహములం దిలకించి ప్రహర్షపులకితాంగులైరి. సాష్టాంగ నమస్కృతు లాచరించిరి. భక్తిరసమునఁ దేలియాడిరి. భగవత్సహాయముల కబ్బురం పడిరి. దమ్మక్క యదృష్టమును గొండాడిరి.

పిమ్మట వారందఱు స్వస్థలమునకు వచ్చి యొండొరులఁ బ్రోత్సహించుకొని యథాశక్తి ధనమర్పింప దమ్మక్క యాధనముతోఁచిన్నగర్భాలయము కట్టించి యావిగ్రహములఁ బ్రతిష్ఠించి నిత్యనైవేద్య దీపారాధనాదు లాచరించుచుండె. నాఁడు మొదలు నేటివఱకు భద్రాద్రిరాముఁడు శరాసనతూణీరధరుండై భక్తాభీష్టప్రదాయకుండై సర్వజనసంసేవ్యుండై యున్నాఁడు.

అంతఁ గ్రమముగా నారామగర్భాలయము జీర్ణదశను జెందినది. దానిని బునరుద్ధరించి గొప్పకోవెల నిర్మించి ధ్వజంబెత్త వలయునని గోపన్న సంకల్పించుకొని యొకనాఁడు రైతుల నందఱ రప్పించికొని భక్తినిగూర్చియు ధర్మకార్యములఁ గూర్చియు నుపన్యసించి యిట్లనియె.

గేయము

పాయ్యేటప్పడు వెంటరాదు-ఒక పుచ్చినవక్త్రైన
వెయ్యారులు దాచుకొనియు నర్థల-కియ్యలేని లోభుల కయ్యయ్యో
ఇచ్చినమాత్రం బిచ్చును దైవము-హెచ్చడిగినరాదు
వచ్చేటప్పడు వెంటనేమయిన-దెచ్చుక రాతేదు.

...

...

...

...

ఇరవుగఁ దొలిజన్మంబులఁ బేదల కియ్యని దోషమునఁ
దిరిపెము లెత్తెడి వారినిఁ గాంచియుఁ దెలియక యున్నారు.

అని ధర్మాసక్తిని గలిగించి మన పాపములు కొండలకొలఁది
యెన్నిజన్మములనుండియో పేరుకొనియున్నవి. ఎంతకాల
మిట్లు పుట్టుచుఁ జచ్చుచు వాని ననుభవించితిము? ఆ పాపరాశి
నొక్కుమ్మడి నిర్మూలింప వలదే? బ్రహ్మహత్యాది పంచ
మహాపాతకములేమి వాచిక కాయిక మానసిక దుష్కలుషము
లేమి యన్నియు దేవాలయ నిర్మాణవశంబునఁ బటాపంచలై
తూలిపోవును. కనుకఁ దత్కార్యమున మీరు నాకుఁ దోడ్పడ
వలయును—అన నంద టిదిలెస్స. అట్లే యథాశక్తిఁ దోడ్పడెద
మనిరి.

గోపన్న తత్క్షణమున దక్షులైన తక్షకాదులఁ బిలిపించి
యాలయ నిర్మాణమునకు నియోగించెను. కాపులు తమ
తమ శకటములతోడవచ్చి యుచితకార్యము లాచరించుచుండిరి.
భృతకుల కవ్వారిగా ధనమిచ్చుటవలన నొక్కొకప్పుడు రాజ
ధనమును వ్యయపఱుపవలసి వచ్చుచుండెను.

గోపన్న ప్రథమమున నవాబుసొమ్ము (సిస్తు) నంటఁగూడదని
తలంచెనుగాని రామభక్త్యతిశయమువలనఁ గార్యావసరముల
కొలంది తప్పనిసరి యయ్యెను. చందాలమూలమున వెంటనే
ధనముఁగూర్చి సాలాఖరున నవాబుగారి కంపవచ్చునులెమ్మని
ధైర్యము వహించినాఁడు. చందాలు వేయించుచున్నాఁడు.
వసూలు చేయించుచున్నాఁడు. వ్యయము సల్పుచున్నాఁడు.
ఎండయనక వానయనక పవలనక రేయనక తిరుగుచున్నాఁడు.

ఆకలిదప్పలనే మఱచినాడు. చెంతనుండి ప్రతిపనిని జేయించుచున్నాడు. కరణములందఱు గొప్పకాపులనొప్పించి కాగితములపై వేయుడు. ఇచ్చునపుడు చూచుకోవచ్చునని పది చోటవంద-వందచోట వెయ్యి-వేయించుచున్నారు. నవాబుపై కము వ్యయముచేసినంత చందాపట్టికలోఁ బడినది. గోపన్న చూచి వసూలు చేయలేకపోదునా? అనుకొన్నాడు. రాముడు తోడ్పడఁడా? పోనీ యంత కరుణమానిన నా ప్రయత్నమేమిసాగును? ఈశ్వరు నాజ్ఞ లేనిది చీమయుఁ గుట్టదందురు. ఏయాపదయు రాముని కెఱుకలేక నాకెల్లా పాదించునని తలంచుచున్నాడు. అది యెంత భక్తియో! ఉద్యోగమిచ్చినది రాముడు. ఈపని చేయించుచున్నది రాముడు. రాముడు నాకేల యండగాలేడు? అని తలంచును. ఒక్కొక్కప్పుడు నేనీ యుద్యోగమునఁ జేరినదీపనికేగదా? అది తీర్చుకొన్నపిదప నే నెట్లైననేమి? యని భావించును. నక్తందినము పని సాగుచున్నది. తుణికవారము నిదర్శనముగాఁ గన్పించుచున్నది. శూన్యమునఁ బదార్థము గోచరించుచున్నది. పదార్థము భాసమాన మగుచున్నది. స్థలాభోగము - శిలాభోగ మన్నట్లు భద్రగిరి యిప్పుడు కన్నులపండువుగా నున్నది.

“కలియుగవైకుంఠము-భద్రదాచలనిలయము-సేవిత”మని ప్రజల మేల్కొల్పినది. సీతారామస్వామి దేవాలయము తయారైనది.

గేయము

కాంచనసౌధములు-వానికి కెంపు-మించిన దూలములు-వజ్రములు చెక్కించిన స్తంభములు-పగడములని భ్ర-మించగ ద్వారములు-

అచయోన మఱి యెంచలేనుగదె - మంచిపచ్చలుగూర్పించిన వాకిండ్లు-
—కలియుగక్షేమం

బంగారుగోపురములు-కోవెలలు వెలుంగు మాణిక్యములు-భేరిమృ
దంగాడినాదములు-భాగవతుల సం-గీతపుకీర్తనలు-

రంగైనకల్యాణరత్న మండపముల-శృంగారమేమని చెలియ విన్నవింతు-
—కలియుగ

మఱియు నేమైనం గానిమ్మని ధైర్యమువహించి రామదాసు
తహసీల్ పైకముతో వివిధధాన్యములకుం గొట్లు, గుడివ్రాయస
కాండ్రకుం గచేరిలు, నన్నదానమునకుం బచనశాలలు, నుత్స
వములకుం దేరులు, వాహనములు, నేర్పఱచెను. రామునకుం బలు
దోమునెలవులు, పన్నుండుతలములు, పాన్పుచోటులు, దిరము
కొల్పెను. ఉత్సవవిగ్రహములం జేయించె. తనకీర్తికి ధ్వజముగా
గొప్ప ధ్వజస్తంభమును స్థాపించెను. పదివేలవరహాలు వెచ్చించి
ప్రకారమును, పదివేలవరహాల పచ్చలపతకమును భరతునకు,
పదివేల మొహరీల మొలత్రాడు శత్రుఘ్నునకు, పదివేల వర
హాల ముత్యాలపతకము లక్ష్మణునకు, పదివేలవరహాల
చింతాకు పతకము సీతమ్మకుం, జేయించెను.

మఱియు పూర్వప్రతిష్ఠిత మూలవిరాడ్విగ్రహమును గదలింప
జంకి ఉత్సవవిగ్రహముల నెలకొల్పి యితరదేవతాప్రతిష్ఠ లాచ
రించి మహావైభవముతోఁ జైత్రశుద్ధప్రతిపత్తిధి మొదలుకొని
బ్రహ్మోత్సవంబు సాంగంబుగ సాంతంబుగఁ బాంచరాత్రోక్త
ప్రకారంబున జరిపించి నవమినాఁడు సీతాకల్యాణమును గావించి
యెన్నియో గ్రామములనుండి వచ్చిన వివిధవర్ణములవారి కవ్వా
రిగా పుడ్రసాన్నములను బెట్టించుచుండెను. మండువారు

వడ్డించువారు, తినువారు, లేచువారు, జనము సందులేక నిండి యుండెను. స్వామికార్యమునఁ బాల్గొన్నఁ బుణ్యమువచ్చునని యెట్టిసోమరియు నేదోయొకపనిని సముత్సాహంబున సల్పుచునే యుండెను.

పుత్త్రుఁడు పునర్జీవితఁ డగుట.

గోపన్ననోట 'లేదు' అనుమాట వినరాదు. అంత నిర్భాగ్యుఁ డైనను నావ్రతము నాచరించు చుండె. తనకై యొకరిని "దేహి" యనియుం జెయి సాపఁడు. కనుక నన్నదాన మవ్వారిగా సలుపుచు నన్ని వర్ణములవారిని సంతృప్తులం జేయుచుండె. ఇట్లుండగా నొకనాఁడు దశసహస్రాధిక బ్రాహ్మణమున కన్నము వడ్డించుచుండిరి. పచనశాల కలకలలాడుచుండెను. ఎక్కడఁ జూచిన నేల యీనినట్లు జను లుండిరి. అట్టియెడ గోపన్న కొడుకు పారాడుచు బోయి లోతయిన గంజిగుంటలోఁ బడెను. ఎవరి పనిలో వారుంటచే నెవరుం జూడలేను. "జయ రమారమణ గోవిందా హరి" యని బ్రాహ్మణు లాపోశ నించిరి. దాసుగారిభార్య యగు నాదెమ్మ వడ్డించుచు వెలు పలికి వచ్చి చేతులు గడిగికొనుచు గంజిగుంటవైపు చూచి శిరోజములు గన్పింప వేగిరపాటుతోఁ జెంత కేగి పరికించి మేను గడగడ వడకుచుండఁ జిటుచెమటల కేల్దోయితో బాలునిఁ బైకేఁ దీసి తా నేడ్చినచో బ్రాహ్మణాపరాధము చేసినట్లుగునని తలంచి ప్రాణములు బిగపట్టుకొని యా బాలశవమును భుజమున వైచుకొని పోయి యొక గదిలోఁబడి కంటికిం గడివెను నీరు గాఱ నీరవముగా నేడ్చుచుండెను. నెమ్మదిగా సంతృప్తిగా

యథేచ్ఛముగాఁ గంతదఘ్నుముగా భుజించి గోవిందలు గొట్టు
కొనుచు గట్టిన ద్రేపుచు బ్రాహ్మణ ముత్తరాపోశనము పట్టి
పదిలముగా లేచెను. దాసుగారు సదక్షిణమ్ము పూగీఫల
కర్పూరాది ద్రవ్యసహితమ్ము నగుతాంబూలమ్ము లిప్పించుచున్న
డాత్తనాదమ్ము వినవచ్చెను. జనులు చుట్టు మూగిరి.
“అయ్యో! అయ్యో! ఎంత దారుణము! ఎంత పాపకాలము!
అట్టి భక్తునకా యిట్టి చెట్ట?” అనుచు బరిపరివిధములం
దలంచుటవలన నమ్మహారావము రేగి దిక్కుల వ్యాపించి
గోపన్న నాహ్వానించెను. అప్పారుండు నివ్వెటపడి డాయం
జని తన యేకైకపుత్తుఁడు మృతుండగుటచేఁ గన్నుల నీరు
కాల్వలు గట్ట నించుకసేపు శోకించి యంత ధైర్యమువహించి
తెల్విదెచ్చుకొని యబ్బాలశవముఁ బై నివేసికొనిపోయి శ్రీరాము
ముందటంబెట్టి “శ్రీరామచంద్రా! నీ మాహాత్మ్యము దిగంత
ముల మాఱుమోగునట్లు సల్పుటకే నాకీ యాపద గల్గించితి
వని యెఱింగితి. ఇక నాలసింపనేల? తొల్లి మృతుండగు
విప్రనందను బ్రదికించినట్లు నేఁడు నాపుత్తుని బ్రదికించుము.

కీర్తన.

కోదండరామ కోదండరామ-కోదండ మాంపాహి కోదండరామ

... ..

ఏబుద్ధి వీడు ఎఱుగనివాడు-పాపడు వీడు-బడలియున్నాడు
పాపని లేపి-బాధలఁజోపి-ఆపదబాపి-యటు ప్రీతిజూపు ||కోదం||

... ..

రావయ్య వీని-రక్షింతుగాని - నేవించు వాని-స్థితి గండుగాని||కోదం||

అని యెన్నేనిగతుల వేడుకొన నమ్మృతబాలుండు సుప్రొత్తి

తుండుంబోలెఁ గనులువిచ్చె. చైతన్యము వచ్చె. లావణ్యము హెచ్చె. మాటాడఁజొచ్చె. కాలుటచే బొబ్బలుపోయి వ్రణమయముగా నున్న శరీరమంతయు గ్రమముగా నెప్పటియట్లయయ్యె. రాముని కసాధ్య కార్యములుగలవా ? నోళ్ళు దెఱిచికొని యాశ్చర్యచిత్తులై చూచుచున్న జనులు భళి ! రామదాసా ! నీవ నిక్కమగు భక్తుడవు. నీ సుకృతాతిశయముఁ బొగడఁ దరముగాదు - అని పరిపరివిధములఁ బొగడిరి. నమస్కరించిరి. పాపహరమగునని పాదముల నంటిరి. కౌఁగిలించుకొనిరి - అని వ్రాయవలయునా ? నెలంతలు దాసుగారి భార్య యుచితజ్ఞతకు, ధైర్యమునకు, నోర్పునకు మెచ్చుకొని నవరత్నములన్ని యొకచో, నత్తగుల్లలన్ని యొకచో, నుండునని యామెం బొగడి నమస్కరించి పోయిరి.

సంకల్పించుకొన్నట్లు రామాలయ నిర్మాణకార్యము ముగిసెను. అదృష్టచర మశ్రుతపూర్వమని యెల్ల రబ్బరంపడ సుతుఁడు పునర్జీవితుఁడై నాఁడు - అని గోపన్న తలంచుచుండఁ గొందఱుపౌరులువచ్చి “రామదాసా ! తహసీల్ సొమ్మును వ్యయముచేసితివి. రాజుల చెల్లులు, పాములచెల్లులతోఁ దుల్యములని యెఱుంగవా? చూపోపనివారు నీపైఁ జాడీలుచెప్పి తానీషా కాగ్రహము కల్గించెదరు. కనుక సొమ్మును దయ్యారు చేసికొమ్ము.” అన దాసు కానిమ్మంతకు రాముఁడేయున్నాఁడు.

క్రీరస

తక్కువేమి మనకు రాముం డొక్కఁడుండు వఱకు - అనిపాడుచుండెను.

ఆటవప్రకరణము.

సితారా గోల్కొండ నవాబైన తానీషా భార్య. ఈమె పూర్వపు సుల్తానైన “అబ్దుల్లాహుసేన్కు తుబ్ షా కొమార్తె. మిక్కిలి చక్కనిది. ఈసుందరి హిందువులయందు ద్వేష భావముగలదై సమయము లభించినపుడెల్ల వారి నడంగి ద్రొక్కఁ జూచుచుండెను. ఐనను మహామాత్యుఁడగు మాదన్న గారి యనుపమాన ప్రజ్ఞాబలమునకును ధర్మాత్ముఁడగు భర్త సమదృష్టికిని భయంపడుచు నే యుండెను. సర్వసేనాధ్యక్షుఁడగు నిబ్రహీమ్లను నొకమహమ్మదీయుఁ డీమె యాలోచనముల నెఱవేర్చుచు మాదన్నగారికి సైత మపాయముం గల్గింపఁదలంచి “నీలీలావిలాసములఁ గామదాసుఁ డగు తానీషాను బ్రముగ్ధునింజేసి హైందవద్వేషిగాఁ జేయుమ”ని సితారాకు బోధించుచుండెను. ఇతఁడు భద్రాద్రితాలూకాధికారము ఖాళీయైనపు డాస్థానమును మహమ్మదీయుని కిమ్మని పట్టుపట్టి నవాబును గోరె. సితారాయు నొకదినంబునఁ బ్రణయకలహాంతమునఁ గోరెను. కాని తానీషా యిట్టి పక్షపాత ముచితముగాదని యోజించి యా హైందవస్థానమును మాదన్నగారి యిష్ట ప్రకారము రామదాసున కొసంగి యుచితవైభవముతో నంపెను.

గోపన్నను రాముఁడు వ్యాఘ్రాకారమునఁ గాపాడుట.

గోపన్న మహావైభవముతో భద్రాద్రి కేగుచుండెనని సితారా విని యోర్వలేక దురాగ్రహాగ్రస్తయై నిబ్రహీమును

బిలిపించి కొండలు తస్కరుల నంపి మధ్యేమార్గమున రామ
దాసుం జంపిపు మని యాదేశించెను.

ఇబ్రహీము వలె యని కఠినచిత్తులఁ గాలాయసతుల్యకారుల
దీర్ఘదండహస్తులఁదననచ్చినభటుల నంప వారు ఘోరకాంతార
మధ్యప్రదేశంబునఁ దారసిల్లి రామదాసు నరికట్టిరి. అప్పుడు
రామదాసు గారుద్విగ్నచిత్తుఁడై చేయునది లేక—

శ్లో॥ ఆపదా మపహర్తారం వాతారం సర్వసంపదాం

లోకాభిరామం శ్రీరామం భూయోభూయో నమామ్యహం॥

ఆపదలం దొలఁగించి సంపదల నిచ్చు నయనానందకరుండగు
రాముని కెన్నియో నమస్కారములు. అని వెక్కు చందం
బులం బ్రార్థించి రామా! ‘జడ్డిగములో నే మిడుతపో ట’న్నట్లు
నన్నుఁ బరిహాసపాత్రునిం జేసి యుద్యోగారంభదశలోనే
యిట్టి యిక్కట్లుఁ బెట్టితివా” యని నిమిలిత నేత్రుఁడై
యుండ నా భక్తరక్షణపరాయణుండు నారాయణుండు ఘోర
వ్యాఘ్రాకారంబున నేతెంచి యా ముష్కరతురుష్కుల దఱిమి
కొండలు వధించి యొకచోఁ గూర్చుండెను. అప్పుడు రామ
దాసా శార్దూలమ్ముం జూచి భయమ్ము సెందక యిది రామా
నుగ్రహమ్ముకాక మఱేమని భజనసేయుచు దాని కభి
ముఖుండై—

గేయము

అడుగు దాటి కదలనియ్యను నా కభయ మీయక నిన్ను విడువను

అని వెన్నంట నది యటునిటు చనుచుండ నెదురుగాఁ జని—

“గడియగడియకుఁ దిరిగితిరిగి యడిగితిని వేసరక వచ్చెను

గడువు దప్పిన నేను నిక గడు దుడుకుతనములు నేయుదు నిను”- అడుగు॥

అనుచుండ నది తోక ముడుచుకొని కూర్చుండి నప్పుడు—

“కుదురుగఁ గూర్చుండనియ్యను నీకు గోపము వచ్చిన భయపడను

ఇది మదిని నెఱిగియు నింక నీ మొగమోటు మేమియు లేదు దగ నా

హృదయకమలమునందు నీ మృదుపదములను బంధించి వేయుదు—అడుగు॥

అది యావులించుచు నటునిటు చూచుచుండ—

‘తేపతేపకు నీదు మోమిటు చూపకుండిన నోర్వజూమి॥ —అడుగు॥

అని నృత్యముచేయుచుండ మఱి రెండు పులులు మెల్లగా రాగా

‘నీహితపుజనములు వచ్చి నన్ను-వేడుకొనినను విడువ నిన్ను”

—అడుగుదాటికదలనీయ॥

ఓయీ! నీవు వ్యాఘ్రరూపమునవచ్చిన రాముడవు, నే నెఱింగితి
సనుచున్నాఁడు

“రాక్షసాంతక సీతారమణ- సారసాక్ష సద్గుణ భక్తాభరణ

ఈ క్షణంబున దీనజనుడని మోక్షమియ్యక యుంటివైనను

సాక్షి పెట్టి నేఁడు వేరొక దీక్షచే సాధింతు నిన్ను

—అడుగుదాటి॥

అని యదరుబెదరులేక కీర్తింప నా వ్యాఘ్రము చూచి చూచి
పిదప నల్లనం జని యగోచరంబయ్యె.

ఈప్రయత్నము నిష్ఫలమగుటవలనఁ బాడుపెద్దపులి యెటనుండి
వచ్చెనో యని నిట్టూర్పువుచ్చి కానిమ్మతఁ డుద్యోగముం
దక్కించుకొన్నం జూతములెమ్మని తలయాపి కొందఱ
గూఢచారులంబిలిచి “రామదాసునందు తప్పులు వెదకుచు
వతని యాజ్ఞ తాలూకాలోఁ జెల్లకుండునట్లు రైతుల

కుద్బోధించి సిస్తు వసూలుగాకుండునట్లు చేయుడని పంపెను. ఆ చారులును భద్రాద్రికివచ్చి మారువేసములతోఁ జరించుచు రామదాసు రామాలయము నిర్మింపించుసమయమున హితుల వలె వచ్చి ఖజానాలోని సొమ్మును బ్రస్తుతము వ్యయముచేసి పర్యాయమునఁ జందాలమూలకముగా మఱల బొక్కసము నింపవచ్చునని గఱపి యట్లుచేయించి యాసమాచారమును వెంటనే సితారా కెఱింగించిరి

‘పిట్ట చిక్కెనని సితారా సంతసించి యా వేగులవాండ్రకుఁ బారితోషికములఁ బంపి’ యిబ్రహీమును రప్పించి దాసు సిస్తును వ్యయముచేయుచున్నాఁడు. నవాబుగారు మఱల మీవలన నసూలుచేయుంపుమా యని రైతుల భయపెట్టి సిస్తు వసూలు గాకుండునట్లు గ్రామములలోఁ బ్రచారము సాగించి నవాబు గారిని రామదాసు ధిక్కరించు చున్నాఁడని మహజరుల నంపు నట్లు చేయవలసినదని చెప్పిపంపి యతండు పోవుచుండ మఱలం బిలిచి ఓయీ! ఉక్కు తునియలవంటి మోఱకులంబంపి భద్రాద్రి ఖజానాను గొల్లగొట్టించుము. మఱనకుము. ఈ హిందువులకు సింహస్వప్నముల మయ్యెదముగాక యనిచెప్పి సెలవిచ్చి పంపెను.

అంత నొకనాఁడు మాదన్నగారు లెక్కలు తనిఖీచేసి భద్రాద్రి పైకము రాలేదని యెఱింగి వెంటనే విశ్వాసపాత్రులగు గూఢ చారులం జీరి “నవాబుగారు భద్రాద్రితాలూకా పైకము రాలేదని కోపించుచున్నారు. కాన నీవు వెంటనే సొమ్ము వసూలు

చేసి పంపవలయును. లేకున్నఁ గీడుమూడురు. నీ యభ్యుదయమునకు భంగముగల్గింపం గొందఱు గోముఖ వ్యాఘ్రములున్నారని యెఱింగి జాగరూకుఁడవై కనుగలిగి మెలగవలయునుసుమా! అని గోపన్నకుఁ జెప్పఁబడినాఁడు. తా నామాటల గూఢచారులవలన విని కానిమ్ము “భవితవ్యతాబలవతీ” కాఁగలది కాకపోదు. అంతకు శ్రీరామచంద్రమూర్తియే కలండని యా చారుల నంపివేసి రామదాసు కంకణము గట్టుకొని శ్రీరామ కల్యాణ మహోత్సవాలోకనానందసముద్రమున మునిగియుండ నానాటి నడిరేయి యిబ్రహీమ్ పంపిన దొంగలగుంపులు ఖజానాతలుపులు బ్రద్దలుగొట్టి లక్షయేబదివేల పైకమును హరించిరి. తెల్లవాటినది. ఎల్లవారి మోములతోఁ బాటు దాసు మోమును దెల్లవాటినది నేను రామునింటిలో దొంగలదోపు చేయించెదనని రాముఁడే ముందుగా నా యింటిలో దొంగలదోపు చేయించినాఁడు కావలయు. కాని మ్మొతకు నతంఁడే యున్నాఁడని తలంచి దాసు నిశ్చింతుఁడై యున్నాఁడు.

మఱునాఁడే రామదాసు తమ ధనమును వ్యయముచేసి దేవాలయముం గట్టించినాఁడు. మేము సిస్తు నిచ్చుటకే భయపడుచున్నాము. తమ యానతిం ద్రోసిపుచ్చు రామదాసువలన మీ రాజ్యమునకు మీకు నపాయము రాఁ గలదు. మీరు వెంటనే విచారించిన సర్వముం దెలియఁగలదు. అను నర్థముగల మహాజరులు కొన్ని గ్రామములనుండి తాసిషాకు వచ్చి చేర నతండు పదికించి నా ధనము ధర్మకార్యములకేగదా విని

మనకు హిందువులకుఁ బోలిక యెక్కడిది ? పొత్తెక్కడిది ? ఏమండీ—వినుఁడు.

అవకాశము దొరకినం జాలు నిదియంతయు హిందూ రాజ్య మగును. అగుటకుఁ బ్రయత్నములును జరుగుచున్నవి. అకటా ! ఒక్క తహశీల్దారుని మీ రణఁచలేకున్న— కా దొక్క హిందువునుగూడ మీయాజ్ఞలో మెలఁపకున్న— ఇక మాటలెందుకులే ప్రభూ ! నా కంటె హితము గోరు వారు మీకుఁ గలరా ? మీ డేమముగోరి చెప్పుచున్న దానను. వినుఁడు. నా నిశ్చితాభిప్రాయము వినుఁడు. ఏమైనఁ గానిమ్ము ఆ కాఫరును మీరు వెంటనే పట్టి తెప్పించి తల నఱకింపవలయును. ఒక్క హిందువును మీ రీపనిచేసిన నింక నెవ్వఁడును రాజద్రోహమునకుఁ బాల్పఁడఁడు. నమ్ముఁ డని సివమెత్తి పలుకుచున్న యాగయ్యాళినిఁజూచి తానీమా నవ్వుచు ప్యారీ! బేగం! నీ స్వమతాభిమానమునకు సంతసము, పర నిందకు దుఃఖము కలుగుచున్నది. హిందువుల నేల సంశయించె దవు. ఏటికి దూషించెదవు. అన్నిమతములవారిలోను శిష్టులు దుష్టులు నుందురు. మన మతస్థుఁడైనను నౌరంగజేబు మీ తండ్రి నబ్దుల్లా హుసేన్ కుతుబ్షాహాగారిని పియాపంథ మవ లంబించెనని యెన్ని విధములఁ బీడింపలేకు మీర్జుమ్లా సంగతి నీవే చెప్పితిని. అది యట్లుండె. మీతాతగారు మహమ్మద్ కులీకుతుబ్షాహాగారు ప్రతివత్సరము 60వేల హోనుల హైందవుఁ డని, మహమ్మదీయుఁ డని తలాపక పేదతనము మాత్రము చూచి పంచిపెట్టెడివారే. వారు లోకోపకార

ములకై 78 లక్షల హోనుల వెచ్చించిరే. వారి యల్లుడనైన నేనేమి వెచ్చించితిని. మఱియు వారా ధనము నొక్క స్వజాతికి మాత్రమే కాదుకదా వినియోగించినది.

మీ తాతతండ్రిగా రగు “ఇబ్రహీం కుతుబ్ షాహ్” గారిని హైందవుఁ డగురామరాయలు పుత్రకల్పునిగాఁ బోషింపలేదా? ఆ యిబ్రహీంగారు మురారిరావును ముఖ్యమంత్రిగాఁ జేసికొనలేదా? ఆ మంత్రి దక్షిణ దేశములోని హైందవ దేవాలయముల దోచుకొని వచ్చినందులకుఁ గదా నవాబుగారు మిక్కిలి చింతించి కృశించి యా వగపుతోడనే మరణించిరి. ఆయన స్వపరజాతిభేదము కలిగియుండెనా? ఆయన కెందఱు తెలుఁగు కవులు మిత్రులుగా నుండిరో యెఱుఁగుదువా? ఆయన తెలుఁగు నెంత యాదరించెనో తెలిసికొంటివా? అద్దంకి గంగాధర కవిచేఁ ‘దపతీసంవరణ’ మను కావ్యమును గూడఁ గృతి నందిన యా నవాబుగారి గుణగణము నేమని కొండాడఁ గలము.

ప్యారీ! జాతి ద్వేషము కూడదు. తప్పు చేసినచో నే మతస్థుఁడేని దండ్యుఁడే మాదనామాత్యశేఖరుని నీ వనుమానింపకుము. ఆయన తెలివితేటల వలననే మన రాజ్యము విలిచియున్న దని గ్రహింపుము. లేనిచో నెప్పుడో మహారాష్ట్ర వీరులచేఁ బడియుండెడిదే. లేదా ఔరంగజేబు కాఁ జేసెడి వాఁడే.

బేగం ! నీవు చెప్పు. ఔరంగజేబు సైన్యములు మన గోల
 కొండను ముట్టడించినపు డెన్నిసారు లక్కన్న మాదన్నలు
 వానిం బాటించోలి యుండలేదు. స్వజాతి వాడైన యిబ్ర
 హీమును నమ్ముకొని యున్నచో నిప్పటి కెక్కడ నుండెడి
 వారమో ? నెమ్మదిగా నాలోచించుకొనుము. మాదన్న
 గారి బుద్ధికుశలత వలనఁ జూచి ధైర్యము వారు మన
 యాజ్ఞలకు వేచియున్నది. అక్కన్న మాదన్నగార్ల విష
 యమై నీ వొక్క దోసమైనఁ జూపఁ గలవా ? హైందవుడని
 గోపన్న నేరము నణచియుంచె ననవత్తువేమో ? నిన్న నే
 లెక్కలు పరీక్షించి భద్రదాచలము తాలూకాపైకము మాత్రము
 రాలేదనియు హుకుము పంపితి మనియు మాదన్నగారు
 నీకంటె ముందే చెప్పియుండిరి. అసలు వారు బయటఁ బెట్టిన
 గదా నీకును దెలిసినది. లేకున్న మన మెట్లు తెలిసికొనఁ
 గలము. అనుచుండ సితారా చివాలున లేచి మీ రాజ్య
 వ్యవహారముల జోలి నా కేల ? ఆదియునుఁగాక ఆడదాని
 కేమి తెలియును. మీ యిష్టము వచ్చినట్లు చేసికొనుఁడు.
 నాకు శిరోవేదనగా నున్నది అని విలాసముగాఁ జేతులు
 ద్రిప్పుచు మోము నోటగా వంచి యొక క్రేగంటి చూపు
 విభునిపైఁ బాటవై చి దూరముగాఁ బోవుచుండగాఁ నాయొయ్య
 రమునకు నా నడకల కీరునకు నా చుటుకుఁ జూపుల యేపు
 నకు నోపలేక మదనోద్రేకము తలకెక్కి యున్న తానీషా
 వెంటనే లేచి యొడిసి పైటచెఱుగు లంకించికొని యంతలోఁ
 గదిసి బాహుపంజరమున గాఢముగా బంధించుకొని పర్యంకము

నకుఁ దెచ్చి యంకతలంబునఁ జేర్చికొని చుబుక మెత్తి మొగము మొగమున కానించి వ్యారీ బేగం ! చూడు. ఇటు చూడు. నావలన దప్పున్న తుమింపుము. వానిని తేప పట్టి తెప్పించెద. నేను మాత్ర మత్యాచారమును సహింతునా ? ఉన్న విషయముం జెప్పితిఁ గాని నీవు చెప్పినదానిం జేయ నంటినా ? ఏల యింతలో నింత కోపము ? అని బుజ్జగించుచు నుండెను.

అంత నారేయి యమ్మోహనాంగి నిదురించినదో ? లేదో ? భల్లున తెల్లవారినది. నిండుపేరోలగంబున కేతెంచిన తాసిషా గారితోఁ బ్రభుభక్తి పరాయణుండగు మాదన్న భద్రాద్రి తాలూకా పైకమురా లేదు. నిన్నటితో సాలాఖరైనది. ఏమి యాజ్ఞ ? యని విన్నవింపఁ నతండు కనుతెట్టచేసి తత్క్షణమ తహసీల్దారును బట్టి తెప్పింపుమని హుకుం పంపించినాఁడు.

అక్కడ రామదాసుగా రనుష్ఠానముం దీర్చుకొని కచేరీ చావడిలోనికి వచ్చి 'స' వత్సరము ముగియులోపల నవాబుగారి పైకముం జెల్లింపవలయుఁగదా. నేను ఖర్చుపెట్టినదానిని భర్తీ చేయుటకుఁ బూనుకొన్న నదియేమిచిత్రమో ? ఇంతవఱ కిచ్చినట్టిప్పుడు చందాల ధనికు లొసంగుటలేదు. ఇంకఁ దాలూకాలో వసూలు కావలసిన సిస్తు రెండులక్షల యేబదివేలు, దొంగలు దోచుకొనిపోయినది లక్ష యేబదివేలు - మిగిలిన రెండు లక్షలు నాక్రిందఁబడెంగావలయును. అయ్యో ! రామా ! యీ యాటులక్షల పైకము నేఁడెట్లుచెల్లెంతు—

గేయము.

నీ సంకల్పం బెటువంటివో కన నెంతవాడ రామా
వాసితోలగి నీవాసజనులు భుగి గాసివడిన యా ఘనమెవ్వరిదో॥నీసం॥
ప్రాచినమటి విడఁజూచిన నీకృపఁ గాచియుందుగా నీ
తోచితోచకను దొడరి కరంబులుచాచి పరులనే యాచనచేయను॥

—నీసం॥

అని కీర్తించుచుండ యమకింకరులనలె నిష్కరుణులైన కఱకు
తురక జవానులువచ్చి హుకుము చూపించి యున్నవాని
నున్నట్లు పట్టుకొని రమ్మనిరని చేతులకు సంకెలలువైచి విచ్చు
కత్తి పహారాలతోఁ దోడ్కొని పోవుచుండిరి. భద్రాద్రిలో
నా భక్తునకువచ్చిన యాపద కాబాలగోపాలము నాఁడు కంటఁ
దడివెట్టనివారు లేరని, యొక్కరును బొయిరాఁ జేయలేదని
యింకను వ్రాయవలయునా ?

అట్లు తహశీల్దారుగారిని భార్యతో మాటలాడనీక పిల్లవాని
నైనఁ జూడనీక యన్నముం దిననీక సంకెలలువైచి పట్టుకొని
పోవుచుండఁ బరిపరిగతుల శ్రీరామచంద్రుని జీడుచు దూరుచు,
భూషించుచు దూషించుచు భావించుచు నేవించుచు రాజుసేవ
కుల వెంటఁ బోవుచు—

శా॥ “పోకన్మానదు దేహ మేవిధమునం బోషించి రక్షించినకొ
రాకన్మానపు హాని వృద్ధులు మహారణ్యంబులో డాగినకొ
గాకన్మానపు పూర్వ జన్మకృతముల్ కాఁగల్గు నర్థంబులుకొ
లేకన్మానవదెంత జాలిపడినకొ లేదుల్ సిరుల్ రాఘవా.”

అని ధైర్యము వహించుచు గోల్కొండఁ జేరి నవాబును

దర్శించి తల వంచి సలాము చేయఁ దానీషా మఁడిపడి తహ
 శీల్ దారుగారూ ! పైక మేది ? సాలాఖరైసను పంపలేదేల?
 నవాబుగారు చండశాసనులని యెఱుంగవు గాఁబోలు” నని
 పలుక, స్వామీ ! ఇంక రెండులక్షల యేబదివేలు వసూలు
 గావలయును. లక్ష యేబది వేలు చోరులు హరించిరి—అని
 చెప్పుచుండఁ దానీషా రూక్షేక్షణములఁ బఱపుచు భయంకర
 ముగా గర్జించి, దొంగా ! రామాలయముం గట్టించి బొంకు
 చుంటివా ? మే మెఱుగ మనుకొంటివా ? యన నా
 గోపన్న స్వామీ ! కల వృత్తాంత మంతయుం జెప్పుచుంటిని.
 దేవా ! రామాలయమునకు రెండు లక్షలు మాత్రమే—అను
 చుండఁ దానీషా హుక్కాను బీల్చి ఓ గడుసు బాపఁడా !
 నీవు భక్తుఁడవు. మంచివాఁడ వని యద్యోగ మిచ్చినందులకుఁ
 దగినట్లు చేసితివి. నూ యుత్తర్వు లేనిదే ఖర్చు పెట్టుటకు
 నీకు గుండె యెక్కడిది ?” అన నయ్యా ! మీ రాజ్యములోనే
 శ్రీరామచంద్రులవారి కాలయము గట్టించితి. ఆ ప్రఖ్యాతి
 యంతయు మీదే యని బంధితుం డనుచుండ నింక నోరు
 మూయుము. మా యానతి లేనిది నీ వట్లు సల్ప వచ్చునా ?
 మా పైక మాఱు లక్షలు చెల్లింపనిచో మిమ్ము వదలము.
 అంతవఱకుం జైలులో నుండుము.” అయ్యా ! గడు విచ్చిన
 ధనము చెల్లించెద నన చీ తులువా ! పాటిపోజూచుచుంటివా.
 విడువను. విడువను. ధనము చెల్లించిననే విడిచెదను. అంత
 వఱకు జైలులో నుండుమని పంపివైచి కొలువు సాలించి నవా
 బుతిపురి కరిగెను.

పండవ ప్రకరణము.

శ్లో॥ హరిర్దుఃఖా నిభక్త్యభ్యో హితబుధ్యాకరోతి వై
శస్త్రతౌరాగ్నికర్మాణి స్వపుత్రాయ యథాపితా॥

భగవంతుఁడు తన భక్తులకు హితబుద్ధితోడనే దుఃఖములను గలిగించుచున్నాఁడు. కుమారుని కారోగ్యభాగ్యము లభించుటకేగదా తండ్రి యతని వ్రణమునకు ఛేదాదు లాచరించి బాధ కల్పించుట కనుక రామదాసను రత్నమును గష్ట పరం పరలను నికష్టోపలముల నొఱపిడివెట్టి దుష్కృతమాలిన్యముం బోదట్టి దివ్యతేజోవంతునిం జేయుచున్నాఁడు శ్రీరామ చంద్రుండు. కష్టములు వచ్చినప్పుడే మానవుని గాఢ భక్తి ప్రభావము ప్రకాశించునది. పుటము వేయుచున్న కొలందిగదా బంగారమునకు వన్నె వచ్చునది.

రామదాసు కష్టములు.

బలవద్విరోధము దుస్సహము నుండి. అందుం దుష్టులతోడి పగ నేమనవలయు. “అకరుణత్వ మకారణవిగ్రహమ్”. రామ దాసేమి చేసెనని సితారా కతనిపైఁ గోపము ? రాణి గారి యాజ్ఞాయని చెఱలో నున్న దాసునకుఁ బావుసేరు బియ్యముం బావుసే రుప్పుం గలిపి బత్తె మొసంగిరి. దాసిట్లు దుఃఖించు చున్నాఁడు. రామా ! ఈ యన్నము నెట్లారగింతును.

గేయము.

వీలాగు తాళుదు నేమిసేతు రామ - ఈజాలిచేతను తాళజాలనురా

దీనజనులకెల్ల దిక్కు నీవె రామ - మనమున నిన్ను నే మఱవ నో రామా ॥ ఏ॥

అని వేడికొని బచనంబు సేసికొన దివ్యాన్నంబయ్యెనట.
దానిని భుజించి రోజులు గడపుచు రామా ! నీ నామస్మరణ
మున కితర కార్యము లంతరాయము లగుననియా ? నన్నీ
యేకాంత స్థలమునకుం ద్రోచితివి. తండ్రీ ! నీ లీలల నెవ
రెఱుంగఁగలరు. అని రామధ్యాన నిమగ్నుడై సంతోషము
గానే యుండెను.

‘ఇంటికంటె గుడి పదిల’ మన్నట్లు గోపన్న సంతోషముగానే
కాలము గడపుచున్నాడని సితారా విని పండ్లు పటపటగొటికి
యతనిఁ గొరడాలతోఁ గొట్టుడని యాజ్ఞాపింప నా భటు
లట్లచేయుచుండ

గేయము.

అబ్బబ్బా దెబ్బలకు తాళలేర రా మప్పా గొబ్బన నన్నాదుకోర

... ..

పరులకొక్క రువ్వ యీలేదుగదరా ఓ పరమాత్మ ! నీపాదములు నమ్మినార
కొరడాలు తీసుకొట్టిరి గదరా హరనుత గోవిందహరి తాళలేర॥ అబ్బబ్బా॥

అని శరీరమును భటులకు నాత్మను హరికి నర్పించియుండ
బాపురే రామానుగహమున నాదెబ్బలవలనఁ గండఁడయ్యె
బాధ సెందఁడయ్యె.

మఱియుఁ గొంతకాలమునకు రాజ్ఞాజ్ఞచే ముండపైన నడి
పించిరి. ఏమికష్టము. దాసునకు రాముఁడున్నాఁడు గదా!

గేయము.

రామా దయఁజూడవే భద్రాచలధామ నను ప్రోవవే

... ..

తాటక సంహరణ మేటి రాక్షసకోటి మదహరణా

నీటుతో నీనామకోటి వ్రాసితి నీకు సాటిలేదని సారెసారెకు వేడితిరామ! అనిస్తుతింప నాబాధం బొరయండయ్యె. భక్తులమాటలే మహా మంత్రములు.

మఱియొకనాఁ డిట్లే యందఱుఁ బైకము గాఁజేసి మొండిచేయి చూపెదరు. ఇతరులకు భయము గల్గునట్లు శిక్షింప వలయునని సితారా యాజ్ఞాపింప దాసు చేతులకుఁ గిట్టికోలలు వేసి కొట్టిరి.

గేయము.

అబ్బబ్బా దెబ్బలకు నోర్వలేర జబ్బసేయకరార తబ్బిబ్బాయెరా
అట్టై నిన్ను పూజించినట్టి చేతులనిదిగొ గిట్టికట్టికొట్టే రెట్టుతాగుదునయ్యో!

... ..

అని వేడుకొనుచుండ ఫెడేల్ ఫెడేల్ మనఁ గొట్టుచుండిరి. కాని యాదెబ్బలు రామదాసు శరీరమున బూడిదెలోఁ బోసిన యాజ్యధారలయ్యె.

అదిచూచి భటులు నివ్వెఱుంపడి యాయన పసరుకట్టెఱుం గునా ? యేమి ? జేయిలులోనికి వచ్చునపుడు దేహమునకుఁ బసరుపూసికొని వచ్చినాఁడు కావలయు నని యమ్మాథులు శరీరము శోధించి తోమి స్నానముచేయించి కత్తులపై నడిపించిరి. ఐన నేమి తారకమంత్ర బలమ్మున నవి భూమిలోనికిఁ గ్రుంగిపోయి యిండుకంతయుఁ గాయంబున గాయముచేయ వాయె. అదిచూచి రాజసేవకు లిదియేమిచిత్రము. వీనికిఁ గారణవిద్య వచ్చునాయేమి ? అట్టై న నీదెబ్బతో నన్నియుం

దీరునని సితారాకుంజెప్పి పెద్ద యుక్కుగుండును వీపు విఱుగు
నట్లు పైబెట్టి యూరంతయుఁ ద్రిప్పుచుండిరి. గోవర్ధనోద్ధారుఁ
డుండ గోపన్న కేమికొడువ ? —

గేయము

భారము లన్నిటికి నీవేకలవని నిర్భయుడనైయున్నారా
దాతపృథక్ నీవు దరిజేచ్చెదవని ధైర్యముతోచిందిరా శ్రీరామ

—భారము॥

... ..

అని వేడుచుండ నతనికిం బెండుమోసినట్లుండి వెంటఁ బర్వెత్తు
చుండ నా సేవకులు అబ్బా ! యీ బక్కబాపని కెంతబల
మున్నదిరా ? మన మైదార్గురమే వీనిచెంత నుండుచో నప్ప
డము ముక్కలవలె మనల విటిచి పాటిపోగలఁడురా” యని
గుస గుస లాడుచు నతనిం జెయిలులోనికిం బంపివైచిరి.

సితారా కేల బుద్ధిలేదో ? మండు వేసవికాలములలోఁ గాలు
చున్న యిసుకపైఁ గోపన్నను నిలువం బెట్టుచుండె. ‘లక్ష
భక్ష్యముల భక్షించు లక్షమ్య కొకభక్ష్యము లక్షమా ? ”
రామా ! శీతోష్ణాదిద్వంద్వములఁ దుల్యముగాఁ జూడవలయు
నని నేర్పటకా నాకీశిక్ష నేర్పటచితివి. అని రామధ్యానము
చేయుచుఁ బూబాన్ముపైనుండునట్లుండె, ఇతఁ డపర ప్రహ్లా
దుఁడా ? యేమి ?

చం॥ పలువురు దానవుల్ పొడువ బాలుని దేహము లేశమాత్రమున్
నొలిచుదు లోపల స్రుధిరముబ్బురు కందదు శల్యసంఘము

స్థలియదు దృష్టి వైభవము నప్టము గాదు ముఖేందు కాంతియుం
బొలియదు నూతన శ్రమము వుట్టదు పట్టదు దీనభావమున్.

—భాగవతము

సముద్రములోఁ బడినాఁడు. అదృష్టవశమునఁ గలము చిక్కినది.
ఇంక నుల్లోలాభీలకలోలమాలాసంఘటనము లెన్ని కల్గిన
నేమిభయ మున్నది? జ్ఞాని యవి తన నొక దరి వట్టింప వచ్చె
ననియు, నజ్ఞాని తనను ముంచవచ్చె ననియు మాత్రము భేద
ముగాఁ దలంతురు. రామదాసునకుఁ దారకము లభించినది.
దాని ప్రభావముఁ బ్రత్యక్షముగా ననుభవించినాఁడు. కనుక—

గేయము

శ్రీరామ నీ నామ మేమి రుచిరా ? ఓ రామ నీ నామ మెంత రుచిరా

... ..

కదళీఖర్జూరాది ఫలముల కన్నను పతితపావననామ మేమి రుచిరా॥ శ్రీరామ

... ..

పనస జంబూ ద్రాక్ష ఫలరసములకంటె నధికమా నీ నామ మేమి రుచిరా—

—శ్రీరామ

శరణన్న జనముల సరగున రక్షించు విరుదుగల్గిన నామ మేమి రుచిరా॥ శ్రీరామ

ఈరుచి నిట్టిదని పల్కఁ దరమా? నాయనలారా! ఈ రుచి
షడ్రుచులలోనిది కాదు. ఇది యుపమాతీతము. ఇది యను
భవైకగోచరమ నుండీ. “పంచదారకన్న పానకంబునకన్న
మావిపండుకన్న మాధ్వికన్న” మిన్నయైన దనుట కానిమాట.
సదృశపదార్థము లేనిది పోలిక యెట్లు? అమృతమందు
రేమో? అమృత పానరతులకును బునర్జన్మము గలదు కాని

యీ నామామృత పానరతులకు లేదు. కాన నమృతమును దీనికి సాటిగాదు. “ఏమి రుచిరా?” అనుటవలననే నేటికి గోపన్న తద్రసాస్వాదనానంద నిమగ్నుఁ డైనాఁడని తేలుచున్నది. కనుకనే అన్ని యిక్కట్టులకుం దాళ గలుగుట, భళిభళి రామదాసా ! నీవ ధన్యుఁడవు ధన్యుఁడవు.

అట్లు పరవశుండైన దాసుఁ గాఁపరులు వేకువఁ జూచి నిర్జీవుండ కాఁదలంచి బిగ్గరగాఁ బిలువఁ గొంతవడికి లేచె. అమృతాధులు గాఢ సుషుప్తి యనుకొనిరి.

పిమ్మట నమ్మహాభక్తుండు నీరమునకై కూపమ్మున కరుగుచో మధ్యే మార్గమ్మున వృశ్చికదష్టుం డయ్యెను. ఉన్నదిగదా రామ మంత్రము.

గేయము

“ మేలైన చిటికెన వ్రేలు - ప్రాతఃకాలమందునఁ గుట్టె తేలు. ”

రామ రక్షింపుము. అని మోఱవెట్ట నాబాధ పోయెను.

అది కని భటు లాశ్చర్యచిత్తులై “ ఏమయ్యా ! నీ యొద్ద మందులు మ్రాఁకులు మంత్రములేమైన నున్నవా? ఎన్ని బాధలకు నోర్చుకొనియెదవు ” అన గోపన్న యిట్లనియె. నేను మందుల మ్రాఁకుల నెఱుంగ.

గేయము

రామునివారల మైనాము - ఇతరాదుల గణనసేయము

అమహా మహుడు సహాయుడై విభవముగా మమ్ముఁజేపట్టి గారవించును—

సదా॥రా॥

గ్రహ గతులకు వెటవబోము - మాకు గలదు ధైవానుగ్రహము
ఇహపరములకు మాకిక నెవ్వరడ్డము - మహి రామబ్రహ్మ మంత్రము—

బూనియున్నాము ||రా||

... ..

అని నిర్భయముగాఁ బలికినాఁడు. నాటినుండియు సీతారా
యెదుటనున్నఁ దప్ప నామె యానతి బూని దాసును
బాధింప మానిరి. ఇతఁడు తిట్టినఁజాలు పిల్లా మేకా మనము
చచ్చిపోయెదమని భయం పడిరి. ఇట్లు దాసు చెఱిలో గడి
యలా? రోజులా? నెలలా? యేండ్లు గడపుచుండెను.
ధనముం జెల్లించిననే వదలుట. ఎవరు చెల్లించెదరు. ఈ నేర
మునఁ దానుం గలఁడని ప్రజలు నవాబు ననుకొందురని తలంచి
మాదన్నగారు చెఱ విడిపింపఁ గలిగియుండియు నూరకుండెను.
తదితర బంధువు లాటులక్షులఁ దెచ్చి కట్టువా రెవరున్నారు?
అందువలనఁ జెఱలో మితరహితమైన కాలముం గడపవలసి
వచ్చి యెల్లప్పుడు రాముని గీర్తించుచు,

గేయము

సీతారామస్వామీ నేఁ జేసిన నేరంబేమి?

ప్రేమతో నవరత్నంబులు దాపిన హేమకిరీటం బడిగితి నా?

కోమలమగు నీ మెడలోపుష్పపు దామములిమ్మని యడిగితి నా?

మోమోటం బిడకుండఁగ నీవగు మురుగులు గొలుసులు నడిగితి నా?

కమలేక్షణమిము సేవించుటకై ఘనముగరమ్మని పిలిచితిఁగాని॥ సీతారామ;

ఇట్లు గోపన్నయెడంద నిష్కామ భక్తి లహరితోణకినను

గేయము

“ పండ్లెండేండ్లాయెను శ్రీరాములు బంది-ఖానాలోనే యుండినాను

శ్రీరాములు

అర్థము తెమ్మనుచు నన్ను శ్రీరాములు-ఇప్పు-డరికట్టు దలంచుచున్నారు

శ్రీరాములు

ఏమిటికి దయరాదు. అని పెక్కిడుమలఁ జెందుచుఁ బండ్లెండేండ్లు రాముని ధ్యానించి చివటకు విసివి, ఇంక ధనముఁ గట్ట నిది వదలఁడని తలఁచి శరీరముపై నాశవిడువక

‘సర్కారు వైకము తృణముగ నెంచుమీ రామచంద్రా ? యీ దెప్పరమునఁ గాచి యప్పువీర్చుమయ్య రామచంద్రా.’

అని వావిచ్చి కోరినాఁడు. చూచితిరా ! అస్తినాస్తి విచికిత్సా గ్రస్తచిత్తులారా ! రాముని ధనముందెచ్చి కట్టుమని భక్తుఁ డాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు’ ఎంత విశ్వాసమో ? ఎంత దృఢ భావమో ? ఎంత నిశ్చలభక్తియో ? రామదాసునకు.

అట్టి భక్త్యుద్రేకమునఁ గీర్తించిన కీర్తనలు రసపుష్టిగా నుండెనని వ్రాయుట నవసరము. ఎట్టి తాతిగుండె వానినైన నవి గఱగింపఁ జాలును. మఱి రాముని కేల దయరాలేదో ? అందువలన నింక నమ్మతోఁ జెప్పిచూతమను కొన్నాఁడు. మఱల దింపుడు కళ్లమాస జనించి పౌరుషము పుట్టించియైనఁ జూతమని—

గేయము

రామ నీచేనేమికాదుగా సీతాభావకై నఁ జెప్పరాదుగా

శరచాపములశక్తి దప్పెనా ? నీశార్యము జలధిలోఁ జొచ్చెనా ?

కరుణమాలి మైకముదెమ్మని భక్తనరుల తాథింప నీధైర్యమెక్కడపోయె॥
—రామ॥

అని తర్జించుటకు భక్తునకుమాత్రమే చనవుగలదు. చేసికొన్న భార్యకును లేదు. ఇప్పటికిని రామునికి బారుషము కల్గలేదు. ఇక లాభము లేదనుకొన్నాడు. తండ్రికోపముం దల్లిగాని తొలగింపలేదని యెంచి.

గేయము

‘ననుబ్రోవమని చెప్పవే-సీతమ్మతల్లి- ననుబ్రోవమని చెప్పవే’
అని తగినకాలముంగూడ నిర్దేశించి ప్రార్థించినాడు.

“ అధిక రోషకషాయిత స్వాంతుడైన
నరపతికి విన్నవింపకు నాయవస్థఁ
బైత్యదోషోదయంబునఁ బరుసనైన
జిహ్వాకకుఁ బంచదారయుఁ జేదుగాదె?”

అనెఁగదా దమయంతి. మఱియు “పన్నెండేండ్లనుండి పగలు
రేయి నాపన్నుండనై మిమ్ముల ఓజననీ - ఎన్నెన్నోవిధముల
సన్నుతించినఁగాని కన్నులఁజూడఁడాయె-ఓజననీ” అని చాడీలు
చెప్పినాడు ... కన్నతండ్రిలింత కరుణమాలి భువిని
ఉన్నవారలు గలరా ? ఓజననీజనకతనయ....” అని
వాపోయినాడు.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

‘బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ’ కర్మము ననుసరించియే బుద్ధియుఁ బ్రవర్తించుచుండును. కర్మ క్షయమగుటతోడనే దాసుండు సీతమ్మను ‘సిఫార్సు’ చేయమని కోరినాఁడు. ఆమె మాట దక్కించుకొన్నది. నిజమునకుఁ దల్లుల హృదయములు నవనీత కోమలములు-కరుణారసాఘ్రతములు—

మ. అల కైకుంతపురంబులో నగరిలో నామూలసాధంబుడా
పలమందార వనాంతరామృతసరః ప్రాంతేందు కాంతోషలో
త్పల పర్యంకరమా వినోదియగు నాపన్నప్రసన్నుండు వి
హ్వల నాగేంద్రము పాహిపాహి యనఁ గుయ్యాలించి సంరంభియై
—భాగవత.

నాఁడు పర్వెత్తినాఁడు. నేడు రామదాసు మొఱు చెవివడుట తోడనే సీతమ్మతల్లి మగనియొద్దకు గబగబ పర్వెత్తినది. అంజలి వట్టి మనవిని విను మన్నది. బిడ్డబాధ కెంత పరితపించినదో ఆతల్లి—

గేయము

దాసపోషణ బిరుదాంక సజ్జనులను గాసి నొందజేతురా
ఏసీమనైన దినేశవంశజులిట్లు మోసముచేయుదురా
కరిమొఱు లిడనాఁడు దురుసుగ నేగి మకరిఁ ద్రుంచి కరిఁగావవా?
పరమపావనరామ చెఱసాలనున్న భూ సురు నేల రక్షింపవా?
అతిపాపియైన యజామీళునేలితి వతఁడేమి నీచుట్టమా?

అని దెప్పినది. మఱియు వినయము, చనవు, నుట్టిపడఁ గావు మని చెప్పినది.

“స్వామీ! యా బాల్యమునుండి నేవ నేయుచుండె. పండ్రెండేండ్ల నుండి బాధలు పడుచుండె.

“నీవే తప్ప నితఃపరం బెఱుంగ మన్నింపం దగున్ దీనునిన్
రావే యీశ్వర కావవే వరద సంరక్షించు భద్రాత్మకా” అని
వేడుచున్నాడను. తమకేల జాలి గలుగలేదు. భాగవతుల
సంరక్షింపఁ దలంచిన వేగిరపాటు వలన “సిరికిం బెప్పడు శంఖ
చక్రయుగముం జేదోయి సంధింపఁ డే పరివారంబును జీరఁ
డభగపతిం బన్నింపఁ డాకర్ణికాంతరధక్కులము చక్కనొత్తఁడు
వివాదప్రోత్థిత శ్రీకుచోపరిచేలాంచలమైన వీడఁడు”

—భాగవత

భగవంతుఁ డని చెప్పుకొనెదరే ! స్వామీ! నేఁ డేల యాల
సించితిరి? అని పాదముల వ్రాలి బతిమాలు చున్నసత్తికై
దండం బూని లేనగవు సొగసు మొగమునఁ గులుకుచుండ
య న్నగధరుం డిట్లనియె.

ప్రేయసీ ! నిజమే నీవన్నమాట ఐనను నిమితిని దాటరాదు
“అవశ్యమనుభోక్తవ్యం కృతంకర్మ శుభాశుభం ” శుభమును
గాని, యశుభమునుగాని చేసికొన్న కర్మము ననుభవించి తీర
వలసినదే.

గోపన పూర్వజన్మమున నొక భూసుర కుమారుడు. అతం
డింధనార్థ మడవులకేగి దైవవశమునఁ బట్టువడిన యొక కీరముం
దెచ్చి దాని స్వేచ్ఛ నరికట్టి పంజరమునఁ బండ్రెండేండ్లు నిచి
యనుదినము రామ రామ యని దానిచే ననిపించుచు విని

సంతసించుచుండువాఁడు. పిదప నతండు కాలధర్మమునొంది
గోపన్నయై పుట్టి యన్ని యేండ్లు తత్ఫల మనుభవించినాఁడు.
పునర్జన్మ హేతువగు తత్కర్మ మనుభూతం బయ్యెఁ గాన నీ
యిష్టప్రకారము నిదె రామదాసుని రక్షించి వచ్చెదం జూడు
మని లక్ష్మణద్వితీయుండై మ్లేచ్ఛాకారములతో నా యర్థ
రాత్రమునఁ దానీషా యంతిపురిం జేరి కవాటముం దట్టె.
భార్యతోఁ దనకప్పుడు వచ్చిన సుస్వప్న వృత్తాంతముం జెప్పు
చున్న తానీషా 'ఎవఁడురా? యిప్పుడు తలుపు తట్టినాఁడని
యించుక కోపముతో వచ్చి తలుపుఁదెఱచి 'అయ్యా! పైక
మిదిగో' యను మాటల విని చల్లవడి భార్య నవలి కంపి ధనేషణుం
డగునతండు సుఖోపవిష్టుండై యిట్లు సంభాషింపఁ దొడంగె.

తానీషా—ఏదేశము మీది ?

రాముఁడు—అయ్యా! మీది యొక దేశమని యేమున్నది ?

అంతట నుండెదము.

తా—ఇప్పు డెచటనుండి వచ్చితిరి?

రా—భద్రాద్రినుండి.

తా—మీ రెవరు ?

రా—కన్పించుచున్నను వెలిసికొన లేనపుడు చెప్పిన మొదలే
యర్థముకాదు.

తా—ఓయీ ! మీ వంశము నే నడిగినది.

రా—సూర్యవంశమని తలంతురు.

తా—మీరు మహమ్మదీయులు గారా?

రా—మమ్ము మహమ్మదీయులు మహమ్మదీయులని, హిందువులు హిందువులని తలంతురు.

తా—మీరు మా బువ్వ తిందురా?

రా—ప్రేమతో నెవరు పెట్టినను తిందుము.

తా—అట్లైన మీరు వెలి వేయబడరా?

రా—వేయఁ దలంచినవారికి దొరకినఁగదా ?

తా—దొరకక యె దుండెదరు ?

రా—సుజనులయెడ.

తా—మీ వృత్తి ?

రా—కాచుకొని యుంటయే.

తా—మీ డెవరి బంటులరు ?

రా—దాసుని బంటులము.

తా—చెఱలో నున్న గోపన్న భక్తుఁడు మీ దొరా ?

రా—అవును. మా దొర లా భక్తాగ్రేసరులే. వారు చెప్పినట్లు మేము నడుచుకొందుము.

తా—మీ నామధేయములు ?

రా—ఇతఁడు లక్ష్మోజి. నేను రామోజీని.

తా—అచ్చా, అచ్చా. హిందువుల పేరులు. మహమ్మదీయుల ఆకారములు. మీ కొక జాతి ఆచారము లే నట్లున్నది ?

రా—చిత్తము. ఎవ రెట్లు తలంచిన నట్లే.

తా—ఎన్ని దినములనుండి దాసునిఁ గొల్చుచుంటిరి ?

రా—మూఁడు తరములనుండి.

తా—జీత మెంత ?

రా—జీతమునకుగాదు. ప్రసాదమునకే.

తా—మీరు మా కొలువులో నుండరాదా ?

రా—మీ మనస్సు నిలుకడ లేనిది?

తా—లేక మే మేమి చేసితిమి ?

రా—రామదాసును జెఱలో వైచితివిగదా ?

తా—ధనమును హరింపలేదా ?

రా—తాను పొట్టకుఁ దిన్నాఁడా? ధర్మ కార్యమునకేగదా
వినియోగించినది ?

తా—అందుకు నాకు సంతసమే. కాని యందఱు నట్లేచేసిన?

రా—సరే. పైకముం దీసికొనుఁడు.

తా—అచ్చా. అచ్చా. సంతసము. కూర్చుండుఁడు. పైక
మంతయుం దెచ్చితిరా ?

రా—చిత్తము.

తా—ఆఱులక్షలు చెల్లింతురా?

రా—మేము ఋణ ముంచుకొనము. రసీదు వ్రాయింపుఁడు.

తా—పైకము చెల్లింపుఁడు.

రా—మా దాసుగారిని వదలింపుఁడు.

తా—తెల్లవారిన పిదప.

రా—పెక్కుమాటలేల ? పైకము చెల్లించుకొనుఁడు.

తానీషా ఇంత పైకము నెట్లు మోయఁగలిగితి రన, రాముఁడు
నవ్వుచు మాకిదియే భారమా ? మే మెంతబరువు మోయు

చున్నారమో మీ ట్లుతెలియును ? అనుచుండఁ బైకముఁ
దీసికొని రసీదు వ్రాసి ముద్రవేసి యొసంగ దాని నందుకొని
రాముఁ డల్లనం జని తమ్మునితోఁగూడ నదృశ్యుండయ్యె.

అక్కడ రామదాసు చేయునదిలేక యిట్లు విలపింపఁదొడంగె.
స్వామీ ! ఎంతకాలమునకు నీకు దయరాలేదే. ఇంక నేమి
చేయుదును. స్వామీ ! సీతా రామచంద్రప్రభూ !

మ. కరి నేలింది హుళక్కి; ద్రౌపదికిఁ గోకల్ మెచ్చి యిచ్చింది న
బ్బర; కాకాసురునిం గటాక్షమునఁ జేపట్టిం దబద్ధం; బనహో
శరణన్నం బగవాని తమ్మునికి రాజ్యం బిచ్చుట ల్లల; యి
త్తరి నన్నేలిన నిక్క మీకథ లనంతా ! భావనారాయణా ?

ఓ రామచంద్రా ! ఓ కరుణాపయోనిధీ ! ఓ దాశరథీ ! ఓ భక్త
జనసేవధీ ! ఓ పార్థసారథీ ! ఇంక నాశరీరముపై నాస వదలితిని

శ్లో॥ త్వమేవ నూతాచ పితాత్వమేవత్వమేవ బంధుశ్చ గురుస్త్వమేవ
త్వమేవ విద్యాద్రవిణంత్వమేవత్వమేన సర్వంమమదేవదేవ.

నాకు తల్లి, దండ్రు, గురువు, బంధువు. విద్య, ధనము దేవ ! ఒకఁ
డననేల సర్వము నీవే. అంతయు నీకయర్పించితి. ఇంతవరకుఁ జెఱ
నుండి విముక్తుఁడను గా నుంకించితిం గాని దేవదేవా ! బుద్ధి
వచ్చినది. ఈ బుద్బుదప్రాయమైన కాయముం బడవేయుటకుఁ
జెఱసాల యైననేమి ? చంద్రశాల యైననేమి ? చెఱ నీ స్మరణ
మున కడ్డువచ్చినదా ? కారాగారము తారక జపమున కవ
రోధమయ్యెనా ? చేతులం గాళ్లులం బంధింతురుగాని హృద
యము నరికట్టలేరుగదా ? వలదు. వలదు. రామా ! నాకింక

వాంఛవలదు. పాలించుకొమ్ము. బాధించుకొమ్ము. సర్వము
నీ యిచ్చాధీనము. తండ్రీ! నాకేమివలదు. ధనమిచ్చి బంధ
విముక్తుని జేయునునుట యజ్ఞాన విలసితము. జన్మహేతువు
లగు నీ యాశాపిశాచములు నాచెంతకుం జేరకుండుగాక!
తండ్రీ! నీ నామస్మరణము నాకు విజ్ఞానకిరణము. నీచరణము
నాకు శరణము. నీ పదపద్మములపై మన్మనశ్చంచరీకము నివ
సించుంగాక. అని నిమిలితాక్షుడై ప్రతిదినంబు నట్లు భావ
బలంబున రామసన్నిధానముం గల్పించుకొని

శ్లో॥ శ్రీరాఘవేతి రమణేతి రఘూద్వహీతి రామేతిరావణహరేతి రమాధవేతి
సాకేతనాథసుముఖేతి చసుప్రతేతి వాణీసదావదతు రామహరేహరేతి

—రామకర్ణ

అనియుం

శ్లో॥ జిహ్వే కీర్తయ కేశవం... .. (౩7 పేజీ చూ)

అనియు నెచ్చరించి షోడశోపచారంబులం బూజించి

శ్లో॥ వందే సాధకవర్ధ కల్పకతరుం వందే త్రిమూర్త్యాత్మకం
వందే నాదలయాంతక స్థలగతం వందే త్రివర్గాత్మకం
వందే రాగవిహీనచిత్తసులభం వందే షడబ్జస్థితిం
వందే పూర్ణదయామృతార్ణవ మహిం వందే సదారాఘవం

—రామకర్ణ

చూర్ణిక

“శ్రీమదభిలాండకోటి బ్రహ్మాండభాండ తండోపతండకరండ
మండల శాంతోద్దీపిత సగుణనిర్గుణాతీత సచ్చిదానందపరాత్పర
తారక బ్రహ్మహ్వయదశదిశాప్రకాశం సకలచరాచరాధీశం॥

... ..

దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాలనోత్కృట కపటనాటకసూత్ర
చరిత్రాంచిత బహువిధావతారం శ్రీరఘువీరం

...

...

...

...

భవజనితభయోచ్ఛేద ఛిద్రమచ్ఛిద్రం భక్తజనమనోరథోన్నిద్రం
శ్రీమద్భద్రాచల రామభద్రం రామదాసనుప్రసన్నం భజేహం
భజేహం భజేహం.”

అని దేహేంద్రియ పంచకంబుల మఱచి మానసపూజ
సేయుచో నిట లోర్ధ్వతలంబునం బాటిన యంతర్దృష్టికిఁ
జిత్కళాసందర్శనాంతర మనిర్వచనీయజ్యోతి సర్వవ్యాపక
నిరతిశయానంద పరమాకాశంబున దుర్నిరీక్షమగు సహస్ర
కోటి సహస్రభానుప్రభాభాసమానము శ్రీరామ పరబ్రహ్మము
పొడగట్ట నద్వితీయాప్రమేయ నిర్భరానంద పారావారంబున
మునిఁగి పరవశుండై నిశ్చేతనుండై పడియుండె.

అంత నెప్పటికో కనులు విచ్చిచూడ నెల్లెడల రాములే
కన్పించుచుండిరి.

“అంతా రామమయం—ఈ జగమంతా రామమయం ” అని
పాడుచు నృత్యము చేయుచుండ శ్రీరామచంద్రుండు ప్రభుభట
వేషముతోవచ్చి రసీదిదిగో! రామదాసుగారూ! యని విసరి
వైచి చనియె.

శ్లో॥ యోమాంపశ్యతి సర్వత్ర సర్వంచమయిపశ్యతి
తస్యాహం నప్రణశ్యామి సచమేన ప్రణశ్యతి. —భగవద్గీత

ఎవఁడు సమస్తభూతంబులయందు నన్నును నాయందు సమస్త
భూతములను జూచుచున్నాఁడో వానికి నేను నాకు వాఁడు

ప్రత్యక్షస్వరూపులుగా నుందుము. అని కృష్ణపరమాత్మ పలికెను.

రామదాసున కారసీను కాగితము రాముడుగానే, వచ్చిన భటుడును రాముడుగానే ఒకడేమి చెఱసాలయుం గుడ్డబులు దిక్కులు భూమి గగనము అంతయు రామమయమే. ఎక్కడచూచిన రాముడే రాముడే. గోపన్న పిచ్చివాడు వలె గంతులువైచుచు నానందాశ్రులు రాల పాడుచున్నాడు.

గేయము.

అంతా రామమయం ఈ జగమంతా రామమయం
అంతరంగమున నాత్మారాముడనంతరూపముల వింతలుసల్పంగ
సోమనూర్యులును సురలు తారలును ఆ మహాంబుధులు నవనీజంబులు
అండాండంబులు పిండాండంబులు బ్రహ్మాండంబులు బ్రహ్మలు మొదలుగ
నదులు వనంబులు నానామృగములు విదితకర్మములు వేదశాస్త్రములు.

—అంతా రామమయం॥

అనిపాడి గంతులువైచి యానందాశ్రు లురుల నవశాంగుడై
నిశ్చేష్టుడై యంతర్నిరీక్షణ మొనర్చుచు దెల్లవాఱులు గడపి
నాడు. ఏమి యా బ్రహ్మానందానుభవము! ఏమి యానిరతిశయ
సుఖానుభూతి! ఇట్టి నిజమైన భక్తులెందఱోమన భారతభూమి
నలంకరించియుండిరి.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

పూర్వకాలంబున నొక విప్రుడు సమస్తతీర్థమాహాత్మ్యములఁ దెలిసికొని యందు గంగామాహాత్మ్యములోఁ బ్రయాగయందఁ గంగాస్నాన మాచరించి యొకవర్ష మతిభక్తితో శివు నభిషేకించి పూజించిన శివుడు ప్రత్యక్షమై దేవేంద్రభోగము నొసంగునని యుండఁగా నెఱిగి యతఁ డాసమయి నట్ల యను దినంబుఁ బూజించుచుండెను. సంవత్సరము కాపచ్చెను. ఒక దినమే కొదవ. ఇంతలో నా విప్రుడు విసివి శివుఁ డింకం బ్రత్యక్షము కాకపోయెనని వికలాత్ముడై యా జలకుంభమునెత్తి దురాగ్రహచిత్తుడై కృత్తివాసు నడినెత్తి మొత్తై. వెంటనే యాలింగమునుండి యీశ్వరుండు దృగ్గోచరుండై “ఓయి కోపీ! యెల్లితో వత్సరవ్రతము పూర్తియగునే. ఒక్కదినము సహింప నైతివి. ఇట్టి దురాగ్రహకారణమున నుత్తరకాలమున మహా మృదీయ వంశమున జనించి మత్పుజాప్రభావమున నుహా భోగ మ్మనుభవించి యాజన్మమున శ్రీరామచంద్రమూర్తిని సందర్శించి కృతార్థుం డయ్యెదవని పలికి యదృశ్యుండయ్యె. అకారణమున నా ద్విజుండే యిప్పుడు తానీషాద్యై జనించెను.

‘ఏతస్మిన్నేవకాలేతు ప్రయాగే ద్విజసత్తమః
శిష్యద్వయసమాయుక్త స్తపశ్చరతిదారుణం
శవాసనేసమావిష్ట స్తామ్రపాతేః పయః పిబత్.
సహస్రైకం పంచశతం వత్సరాస్తుగతేశకే
శాలివాహనరాజస్య వేదవేదాంగ పారగః
తద్దోషాత్సచవిప్రస్తు జాతోయవనవంశకే

ష్టేచ్ఛభాషా ప్రయుక్తేన నామ్నా తానిష నామకః
విప్రవంశేతస్య శిష్యేజాతౌ పరమధార్మికౌ
అర్కశ్చ మదనశ్చైవ ద్వావేతౌ మంత్రిణావుభౌ

అని మార్కండేయ పురాణోత్తర భాగము మఱికొన్ని ప్రతులలో “అర్క మాధవనామా నౌ ద్వావేతౌ మంత్రిణావుభౌ” అని కలదని శ్రీ కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

“ఒక ద్విజోత్తముఁడు ప్రయాగ యందుండి యిర్వరు శిష్యులు సేవ చేయుచుండ శవానమునఁ గూర్చుండు తామ్ర పాత్ర జలము ద్రావుచు నధిక నిష్ఠ ఘోర తపము చేయుచుండెరు. క్రీ 1578 లోఁ దద్దోషము వలన నవిప్రపుఁడు యవనవంశమునఁ దానీషాయై జనించెను. ఆ శిష్యు లిర్వరు బ్రాహ్మణ వంశమున నక్కన్న మాదన్న లయి పుట్టి యతనికే మంత్రులై యుండిర”ట. ఏది యెట్లున్నను తానీషా అక్కన్న మాదన్నలు పురాణములలోని కెక్కిరి.

ఇందువలనఁ దానీషా మంచివాఁడని మనవారి కందఱకు విశ్వాసము గలదనుట మాత్రము స్పష్టమగు చున్నది. కనుకనే గోపన్నను జెఱలో బాధించినది తానీషా కాదనవలసి వచ్చుచున్నది. మఱి యెవరోయొక రుండవలయుఁగా. కనుక దాని నిబ్రహ్మము కంటఁ గట్టిరి. కొందఱు వీఁడు సర్వ సేనా నాయకత్వమునుండి తగ్గింపఁ బడినవాఁడు. కాన నట్లు చేసిన చేయవచ్చును గాని వీని కా యధికార మెక్కడినుండి వచ్చినది? ఒకరికి వీఁడు తోడ్పడ వచ్చునుగాని వీఁడే ముఖ్యుఁడు

మాత్రము కా వీలులేదు. కనుక తానీషా భార్య యగు
 సితారా గోపన్న కష్టములకుఁ గారకురా లనవలయును. నిర్దో
 తుకముగా ననవచ్చునా? నిర్దోతుకము గాదు. సహేతు
 కమే చూడుఁడు. ఈమె మహమ్మదీయమతాభిమానవతి.
 అక్కన్న మాదన్నల ప్రాణము నిలుపునఁ దీయించినది. ఎందఱో
 బ్రాహ్మణుల తలలఁ బోటన బుతు లాడించినది, నవాబును
 జేబులో వేసికొన్నది. ఇంత జగజంతకాక గోపన్న కష్టము
 లకుఁ గారకురాలు మఱి యెవరు? నిజమునకు గోల్కొండ
 రాజ్యము షతనమైనది తానీషాగారి శుద్ధాంత కాంతాజనము
 వలననే ప్రకృత మనుసరింతము.

తానీషా హైదరులఁ బ్రేముడిఁ దిలకించుటవలన నిట్లు కవులు
 కల్పించిరేమో! అగుఁగాక. తానీషా మాత్రము సజ్జనుఁడు.
 భక్తుఁడు. అ క్కతనఁ గదా “ఎన్నఁడునేని యోగివిభు లెవ్వని
 పాదపరాగ మింతయుఁ గన్నులఁ గానర” ట్టిహారిని గాంచ గలిగి
 నాఁడు. ఆ పూర్వసంస్కార విశేషము వలననే రామలక్ష్మ
 ణులు పైక మిచ్చి పోయిన వెంటనే యేదియో స్మృతికి వచ్చి
 నట్లు, నేదియో నిక్షేపము గోల్పోయినట్లు హృదయము పరిత
 పింప నిట్లు తలపోయ దొడంగె.

ఆహా! ఆ బాలకుల సందర్శించుట తోడనే నా నేత్రముల
 కాప్యాయనము గల్గినదేల చెప్పుమా! ఆ యాజానుబాహుపులు,
 నా యాకర్ణాంతవిశాల నేత్రములు. నా విపుల పీన వక్షస్థల
 ములు. నా కటాక్షవీక్షణమాలికాగాంభీర్యములు, నా

మనోజ్ఞ వాచాచాతుర్యములు, నారమణీయతనూసౌందర్యములు, మానవులకు దుర్లభములు కావా? ఆహాహా! వారి చిటునగవుల నిగనిగలు వెలుగు మొగములు నా హృదయ విమల దర్పణమునఁ బ్రతిఫలించి యనిర్వచనీయానందము గొల్పుచున్నవి. వారు నిక్కముగా రామదాసుగారి భటులేయైన నిన్ని కత్యంతరముల నిందలు ద్వాఃపాలుర నతిక్రమించి యీ యర్థరాత్రమున నింత ధనమును వహించి నిర్భయముగా రాఁగలరా! అని యోజించి వారి పేరులు రామోజీ-లక్ష్మోజీ. అంతట నుండెదరా? భక్తులు చెప్పినట్లు వినెదరా? భళిభళి. తెలిసినది. తెలిసినది. ఇంక సంశయమేల? ఆలోచన మేల? వారు వేల్పులు. వారు లోక రక్షకులు. వారు రామదాసుగారి యిష్టదేవతలు. నా కలలోఁ గన్పించిన స్వాములు. రామలక్ష్మణులు.

అయ్యో! చేతికింజక్కిన నిక్షేపములఁ బోఁగొట్టుకొంటినే! అకటా! పాదములఁబడి వేడికొనకపోతిని. భళిరే రామోజీ లక్ష్మోజీ యన్నప్పుడైన గ్రహింపనైతిని. ఎంతమందమతినైతిని బాపురే! రామదా సెంతభక్తుఁడు. తనదైవముచే ధనమును మోయించినాఁడు. నే నట్టి భక్తశిఖామణిని గారాగారమునవైచి కలంచి దైవాపరాధ మొనర్చితిని. ఇంక న న్నేవేల్పు రక్షించును? నాకు దిక్కేది? నేనావచ్చినది భటులుగదా యని తిరస్కారముగా సంభాషించి యుంటిని. అకటకటా! ఎంత యపచారమునకుఁ బాల్పడితిని. నా యీ దుష్కృతికి నిష్కృతిగలదే! భోగైక్య

లాలసుండనై పాలసుండనైతి నని మఱల వారి స్వరూపముల
 మదికిఁ దెచ్చుకొని కొంతతడవు వినోదించి వెండియుఁ బెక్కు
 తెఱుంగులఁ దలఁపొసి పశ్చాత్తప్తచేతస్కుండ్లై పాన్పుపైఁ
 బడినను నిప్పులపైఁ బడినట్లుండి యా నిశాశేషము నెట్లో
 గడపి వేగుజాముననే లేచి కాల్యంబులం దీర్చికొని కొలువై
 యుండి రామదాసును జెఱ విడిపించి యభ్యంజనాదికము
 చేయించి పల్యంకికావై భవమున సభకురప్పించి సశారవంబుగా
 నెదురేగి నమస్కరించి సమీపించి కౌగిలించి క్షమింపుము.
 రామదాసా ! నీ ప్రభావంబు నెఱుంగక ని న్నలయించితి.
 క్షమింపుము. అజ్ఞుండను. రాజసగుణుండను.

ఉ॥ “అచ్చపుఁ జీకటింబడి గృహవ్రతులై విషయప్రవిష్టులై
 చచ్చుచుఁ బుట్టుచున్ వఱలఁ జర్వితచర్వణు లైసవారికిం
 జెచ్చెరఁ బుట్టునే పరులు చెప్పిననైన నిజేచ్ఛనైన నే
 మిచ్చిననైనఁ గానలకు నేగిననైన వారి ప్రబోధముల్.

—భాగవతము

మహాత్మా ! నీవ ధన్యుండవు. రాములవారి కెంత దయ నీవై
 నని గత వృత్తాంతముం జెప్ప గోపన్న విస్మితుండై యి
 ట్లనియె.

అహహహ ! ప్రభువుల వారెంత ధన్యులు.

మ. “జలజాత ప్రభవాదులు స్మనములోఁ జర్పించి భాషావళిన్
 బలుకన్ లేని జనార్దనాహ్వయ పరబ్రహ్మంబు నీ యింటిలోఁ
 జెలియె మేనవఱుండియై సచివుండై చిత్తప్రియుండై మహా
 బల సంధాయకుండై చరించుటలు మీ భాగ్యంబు రాజోత్తమా!

—భాగవతము

అని నట్లు శ్రీరామునితో సంభాషింపఁ గల్గిన మీ భాగ్య మొంతని కొండాడవచ్చు. ఈ నిర్భాగ్యున కట్టి యానందము లేకపోయె నని రామా ! నేను చేసిన దోస మేమని పెద్ద పెట్టున నేడ్వ, నా ప్రభుసత్తముం డూటడించి యిదిగో రసీదు కై కొను మన రేయి మీరే వచ్చితిరిగదా యను నా భక్తు నితో నబ్బురంపడి నవా బిట్లనియె.

భక్తవర్యా ! నేను రాలేదు. శ్రీరామమూర్తియే నా రూపం బున వచ్చినాఁడు కావలయు. ఆహా ! యీ రేయి నా భవ నము భగవద్దీపితోఁ గార్తార్యమునందె. మహాత్మా ! నీవలన నేనును నా గృహమును, నా జన్మమును బావనమైనది. కనుక నే “సాధూనాం దర్శనం పుణ్యం, స్పర్శనం పాప నాశనం” అని పెద్ద లందురు. అయ్యా ! మీకుఁ గన్పింపకయే రాముఁడు నాకెట్లు కన్పించును. మీ వలన నీ దుష్టుఁడును ధన్యుఁ డైనాఁడు. అన గోపన్న మహానందము నంది డెందము గుదురు పరుచుకొని—

శా. కామోత్కంఠత గోపికల్ భయమునం గంసుండు, వైరక్రియా
సామగ్రిన్ శిశుపాల ముఖ్యస్పృహతుల్ సంబంధులై వృష్ణులున్
బ్రేచు నీర్మల భక్తి నేమునిదె చక్రిం గంటి మెట్లైనను
ద్దామధ్యానగరిష్ఠుఁ డైనహరిఁ జెందన్వచ్చు ధాత్రీశ్వరా !

—భాగవతము

అనిన పోతన్నగారి మాట లెంత సత్యములు. ఆహాహా ! బాంధవముననైనఁ బగనైన వగనైన బ్రీతినైన బ్రాణభీతినైన హరిని గనవచ్చును.

“ఏమయ్యా రామ బ్రహ్మాండదాదులకు నైన నీ మాయఁ దెలియ వశమా?” అని కీర్తించె.

అంతఁ దానీషా, దాసుగారూ ! మీ సేవకు లిచ్చిన పైకమును మీర తీసికొనుఁడు. మఱియు భద్రదాచలము మాన్యముగా మీ కిచ్చుచున్నారము. అని ఫర్మానా వ్రాయించుచుండ దాసుగారు సమస్కరించి అయ్యా ! వలదు వలదు—

శా. సంపన్నం డొరు గానలేడు తనువుకొ సంసారము న్నమ్మి హిం
సింపం జూచుఁ దదన్యఁ డెత్తువడి శుష్కిభూతుఁడై చిక్కి హిం
సింపం డన్యల నాత్మకున్ సమముగాఁ జింతించు నట్లొటఁ ద
త్సంపన్నాంధున కంబనంబు వినుమీ దారిద్ర్య మూహింపఁగన్

—భాగవతము

కనుక రామపాదములు నాకుఁ జాలును. అనుచున్నను బలాత్కారముగా వస్త్రాభరణాదులు, ఫర్మానా యొసంగి యుచిత పరివారముతో మహావైభవమున సాగనంపి క్రమముగా సర్వ సేనాధ్యక్షుఁ డగునిబ్రహ్మము సలిపిన కూరకార్యముల నెఱిగి యతని నాస్థానమునుండి తొలఁగించి యక్కన్నగారి కా “షాహలష్కర్” పదవి నొసంగెను.

ఇక్కడ రామదాసుగారు—

“తిరుమలలోఁ బ్రభాతవిధి దీరిచి నీలగిరిన్ భుజించి కే
సరిగిరిఁ జందనంబలఁది చల్లని దాహము మంగళాద్రిలో
గురు రుచిద్రావి రంగపురిఁ గోమలితో శయనించి నట్టి యా
సరసుని జేరి నీవు మనసా! హరి పాదము లాశ్రయింపుమా.

—మానసబోధ శతకము

అనుచు భద్రాద్రి కరిగి శాతమిలోఁగ్రుంకి రామసన్నిధికింజని
జాగీరు ఫర్మానాలు మణిభూషణములు సర్వము రాముని
కర్పించి తన రాకయెఱింగి మహాలోల్లాసముతో భజనచేయుచు
వచ్చిన పౌరులం గలిసికొని మహానందంబున—

‘జానకీరమణా కల్యాణగుణ సజ్జనావననిపుణా
ఓనామాలు వ్రాయఁగానే నీనామ మే తోచు

...

...

...

...

ముక్తి వేనొల్ల నీదు భక్తిహృత్రిము చాలు

అని కీర్తించుచు నింటికేగ గన్నీరు గండతలంబులఁ గాటు
చుండఁ జిటునగవు మొగమునఁ గులుకఁ గళత్ర మెదురువచ్చి
పాదములు గడిగి శిరమునఁ జల్లుకొని హిందువుఁడైన మన
మాదన్న పంతులుగారైన జెఱ విడిపింపక పోయిరే ? యన
నక్కామమ్మకొడుకు నవ్వి—

‘నరహరిని నమ్మక నరులను నమ్మితే నరజన్మ మీడేరునా ?

చెఱకులుండఁగ వెట్టిచెఱకులు నమలితే జిహ్వాకు రుచిపుట్టునా మనసా

—నరహరి॥

అనుచుఁ బాదములవ్రాలిన కుమారునిం గౌఁగిలించుకొని
దీవించి తన్నుఁ బొగడుచున్నవారికి నమస్కరించి హరి సంకీర్త
నము సేయుఁడని బోధించి కాలముగడుపుచు నిరత మన్న
దానము సేయుచుఁ బౌరులకు భక్తిబీజము లంకురింపఁ బుర
సంకీర్తన మొనర్చుచుఁ బ్రతిచైత్రమాసమున రామోత్సవములు
మహావైభవమ్మున నాచరించుచుండె.

ఇట్లు కొన్నియేండ్లు గడవ శూలబాధయు కాలుబెణుకిన
బాధయు నతిశయింప భద్రగిరి నెక్కి రాముని సేవింప వీలు
గల్గిమిచే—

‘ఎక్కడకర్మము లడ్డపడెనో ఏమిసేతు నే రామా
అక్కట ! నాకన్నులనెప్పుడు హరినిజూతునో రామా
మూడునెలలాయె రాముని ముందు నిలువక

ఎన్నఁ డిట్లుండి నేను నెఱుంగ రాఘవా. — ఎక్కడకర్మములు
అని పలుక నవి యుపశమించె నంతఁ దన్నుం జూడవచ్చినవారిని
రామభజనసేయఁ బ్రార్థించి—

‘రామ రామ యని నోట రవ్వంతసేపైన
నీచుముతప్పక మంచినీతిపల్కనివాఁడు మత్తుఁడు మూఢచిత్తుఁడు
భనమెఱిగో కల్గియున్న దానధర్మము లేనివాఁడు
హీనుడయ్యు భూమిలోను మానుగా నెన్నాళ్ళుబ్రతికిన నేటికి
—తాముమాటికి—

అని చావు పుట్టుకలం గూర్చి యుపన్యసించి జీవునిం బ్రబోధించి
భక్తింగూర్చి చాటిచెప్పె—

స్త్రీ॥ మంచారమకరంద మాధుర్యమునఁదేలు
మధుపంబువోవునే మదనములకు
నిర్మల మంచాకినీ వీచికలఁదూఁగు
రాయంచ చనునే? తరంగిణులకు
లలిత రసాల పల్లవఖాదియై సొక్కు
కోయిల చేరునే? కుటజములకుఁ
బూజేందు చంద్రికా స్ఫురిత చకోరకం
బరుగునే సాంద్ర నీహారములకు

సంబుజోదర దివ్య పాదారవింద
చింతనామృతపాన విశేష మత్త
చిత్త మేరీతి నితరులఁ జేరనేర్చు.

...

...

...

...

సీ॥ కంజాక్షునకుఁ గాని కాయంబు కాముమే
పవన కుంభిత చర్మభస్మైగాక
వైకుంఠుఁ బొగడని వక్త్రంబు వక్త్రమే
ధమధమ ధ్వనితోడి ధక్కగాక
హరి పూజనములేని హస్తంబు హస్తమే
తరుకాఖ నిర్మితదర్శిగాక
కమలేశుఁ జూడని కన్నులు కన్నులే
తనుకుడ్యజాల రంధ్రములుగాక
చక్రి చింతలేని జన్మంబు జన్మమే
తరళసలిల బుద్బుదంబుగాక
విష్ణుభక్తిలేని విబుధుండు విబుధుడే
పాదయుగముతోడి పశువుగాక.

— భాగవతము

అనియుపన్యసించి వారల నంపి జీవన్ముక్తుఁడై కొంతకాలముగడపి

శా. బాలత్వంబునఁ గొన్నినాళ్లు పిదపన్ భామా కుఞ్జలింగనా
లోలాభ్యున్నతిఁ గొన్నినాళ్లు మఱి యిల్లు స్మృంగిలిం గొన్నినా
ళ్లీల నివహించితిన్ సుఖఫలం బిం దేమియున్ లేదుగా
హా! నీ పదసేవఁ జేసెదను రామా! యార్త రక్షామణి?

అని వేడుచు వార్ధక మిప్పు డిప్పుడ యడుగు వెట్టుచున్నది.
సర్వభారము రామచంద్రుని కర్పించిన నాకేమి భయము ?

అనుచు ద్వింద్వాతీతుండై అహంకార మమకారముల వర్జించి
యరిషడ్వర్గముల నిర్జించి యీషణత్రయము బరిమార్చి నిర్మ
లాంతఃకరణమున రామ పదమ్ములం జేర్చి దృఢవైరాగ్యముం
బూని తదేక చిత్తుండై యుండ నెట్టయెదుట దివ్యప్రభా
సంతానమ్ముగు విమానమ్ము గోచరింప సంతృప్తాంతరంగుండై
నమస్కరించి యనవరతముఁ దన్ను శుశ్రూషాదుల సేవించిన
యర్థాంగిని గూడ గైవల్యమునకుం గొంపోవ నుంకించి పిలి
చిన నా నిర్భాగ్యురాలు “ఇదిగో వచ్చుచు నుంటి నని పని
సాంతము చేసి యిండుక తడవునకు వచ్చెనట.” ఇంతలో
దాసు ‘సీకర్మము పొమ్ము.’ అని రామదాసుగారు విమాన
మెక్కి భక్తులు నోళ్లు దెఱచికొని చూచుచుండ నగోచరుండై
చనియె.

ఇట్లు మన భగవద్భక్తుండు రమారమి యేఁబది యేఁదేడ్లు
జీవించి చనిన వెనుక భార్య వచ్చి వగచి శ్రీ రామాలయ
ముఖ మంటపమ్మున నిరశన వ్రతమ్మునఁ జచ్చెదనని పడియుండ
“బిడ్డా ! నీకును బరమపదం బిచ్చెద. నీ సుతుండు మదాలయ
ధర్మకార్యము నిర్వహించు సామర్థ్యము పొందువఱకు మత్తులసీ
వన కైంకర్యముం బూనియుండుము.” అను నశరీర వాక్కులు
కర్ణగోచరంబులు కాఁగా నామె యట్ల యుండి తుదకు ముక్తి
బొందెను.

అవశిష్టము.

భక్తవతంసులారా ! గ్రంథము ముగిసినది. దీనిని బఠించుట
వలన మీ మదులఁ బొదుకొన్న మోదమునో ఖేదమునో

భక్తికో విరక్తికో యించుక సంచలింపఁ బేయవలసియున్నది. త్సమింపుఁడు.

రామదాసు పరమభాగవతోత్తముఁడు. సందియములేదు. భగవత్సాక్షాత్కారమైన నగును. కాలేదని చెప్పుటకు మన మెవ్వరము ?

ఆధునికచరిత్ర శోధకు లిట్లనెదరు.

“రామలక్ష్మణులు మాఱువేసములతో వచ్చుటయేమి ? ధనము చెల్లించుట యేమి ? ఇదియంతయు భక్తులకల్పన. దీని నెంతమాత్రము నమ్మరాదు. ఒకవేళ రామదాసునందలి భక్తి విశ్వాసముల వలన నెవఁడేని గుణవంతుఁడగు ధనవంతుఁడు ధనము చెల్లించి దాసును విడిపించెనన్న నమ్మిన సమ్మవచ్చును. గాని భగవంతుఁడువచ్చి ధనము చెల్లించి విడిపించెనన్న మాత్రము విశ్వసింపరాదు. అంత భక్తిగల ధనవంతుఁడు 12 వత్సరములు దాసు బాధపడుచుండ నేమిచేయుచుండెను? కనుక నిదియు నమ్మదగనిదే కానఁ జెఱయందే గోపన్న యసువులం బాసి యుండును.” అని.

అట్లైన భద్రాద్రి కోదండరామునికి నేటివఱకుఁ గైంకర్యము లెట్లుజరుగుచున్నవను ప్రశ్నకు నుత్తరము కావలయును. భద్రాచలమందుఁ గోవెలలోని శాసనము చూడుఁడు.

“స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౫౭౪ అగు నేటి (క్రీ 1652) వర్తమాన వ్యవహారిక చాంద్రమాన నందన నామ సం॥ చైత్రశు ౯ భానువారం శ్రీభద్రా

చల సీతారామచంద్ర మహాప్రభువారి సన్నిధిని శ్రీరామ
దాసుగారు శ్రీతానీషాగారి యనుమతి వెంబడిని జరిగించిన
దేవబ్రాహ్మణ వృత్తులు, శ్రీవారిసన్నిధిని జరిగే వుత్సవ ప్రక
రణములు వ్రాసియున్న శాసనం. ధంసా ప్రపంచములో
శ్రీవారు పోలవరంవలన వేంచేసినప్పుడు ఒక దుర్మార్గుడు
శాసనం చెక్కివేసినందున సర్వజనులకు దెలిసి సంతోషించే
టందుకు లేకపోగా ఆదుర్మార్గుడు పుత్రమిత్రకళత్రాదుల తోటి
నశించిపోయినాడు. తదనంతరము శాలివాహన శకవర్షం
బులు అగునేటి ౧౭౫౪ (క్రీ 1832) నందననామ సా॥ చైత్ర
శు ౯ ఇందువారం భద్రగిరి వరదరామదాసు అనే రామ
దాసు వంశమున జన్మించిన భక్తుడు....
అదివఱకు దుర్మార్గులు ప్రపంచపరిపాలన చేయుటచేతను
దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు నిరాటంకముగా జరుగుట లేనందున
.....హసనాబాదు పరగణాలోవుండే దేవబ్రాహ్మణ
వృత్తులు అగ్రహారములు విమర్శించి సర్వదుంబాలా జరుగ
గలందులకు యేర్పాటుచేసిన వివరములు.....”

దీనివలన గోపన్న మాన్యముల నేర్పాటు చేసినట్లును వరద
రామదాసునకుఁ బూర్వమవిక్రమముగా జరుగుచుండ నట్లును
దేలుచున్నది. వరదరామదాసు లక్ష్మీనృసింహదాసు గారలు
వచ్చిజరిపించుచుండి రది యట్లుండుఁగాక.

“తానీషా యనుమతి వెంబడి జరిగించిన...” అని యుంటచే
దాసు కారాగార విముక్తుడైన పిదప వచ్చి యీ శాసనము

వేయించి యట్లు జరుపుచుండెనా? లేక చెఱఁ బడకపూర్వమే వ్రాయించెనా? శాసనము పుట్టినది 1652. తానీషా రాజ్యమునకు వచ్చినది 1658. అని కీ. శే. కే. వి. లక్ష్మణరావు పంతులుగారు. రాజ్యమునకు హకపూర్వమే తానీషా యనుమతి యేమిటి? ఇందేదేఁ దప్పగలదు. లేక వరద రామదాసు తన కాలమునాటి “నందన చైత్ర శు ౯” కి సరిగా నుంటకు రామదాసు శాసనమును నందన చైత్ర శు ౯ వచ్చునట్లు మార్చెనా? లేక నానుడినిబట్టి శాసన మంతయు వరద రామదాసే వ్రాయించెనా? విచారింపవలయును. “పున రుద్ధారంచేసి” అను పదము లుంటచేతను, శాసనాంతమున రామదాసు వ్రాసిన పద్యమని యుంటచేతను శాసనము రామ దాసే చెక్కించుచుండును. దాని నెఱఁదో తురక చెక్కించి వేయుటచే సత్యము మఱుగుపడినదని తలంతము. అట్లైన నెప్పుడు శాసనమును దాసు వేయించెను?

లోకములో దేవాలయాదుల నిర్మాణముచేసి యప్పుడే శాసనము చెక్కించుట కలదు. కాన రామదాసు భగవంతునిపై భారమువేసి యాలయము కట్టించినపుడే తాను తాలూకా కధికారి యగుటచే దేవాలయాదులకు మాన్యము సయితము నేర్పఱచి యిది యంతయుఁ “దానీషాగారి యనుమతి వెంబడిని జరిగించిన” దని వ్రాయించివచో నిది ధర్మకార్యమగుటచేతను, దనపేర జరుపుటచేతను, మసీదులను, దేవాలయములను సమముగాఁ జూచుచుండువాఁ డగుటచేతను, నేను వేఁడుకొన్నఁ దానీషాగా రెట్టకేల కియ్యకొనకపోదురా

యనియు, నొక వేళ చంపించినచోఁ జంపింపనిమ్ము. భగవత్తా
ర్యమునకై ప్రాణముల నర్పించిన సుకృతమేని లభించుననియు
సాహసించి శాసనము వేయించి యుండునని యూహింప
వలయును.

దాసే చెఱఁ బడినపుడు తన్నిర్ణయ మెట్లు జరుగుచుండెనన—
హిందూ మహమ్మదీయులఁ దుల్య దృష్టి నరయు సార్థక
నాముఁడగు తానీషా జరిగిన దేదో జరిగినది. స్వాముల
మాన్యముల నేల హరించి పాప మొడిఁ గట్టుకొనవలయునని
తలంచి తూష్ణింభానము వహించికాని, లేక వాని నంగీకరించి
కాని, యుండునని యెంచవలయును. ఆ శాసన ప్రకారము
జరుగుచువచ్చి వరదరామదాసునకుఁ బూర్వము కొంతకాల
మునుండి బ్రాహ్మణులే మాన్యముల ననుభవించుచు స్వామి
కైంకర్యాదుల సక్రమముగా జరుపకుండిరి. అక్కతన మొల
వానిఁ బునరుద్ధరింప నవసరము కల్గి వరదరామదాసు ప్లాచ
రించెను. *

సరియే, గోపన్న కారాగార విముక్తుఁడయ్యెనా ? కాలేదా ?
మండలచారిత్రములో “నీ రామదాసు కారాబద్ధుఁడై యా
కారాగారముననే మృతిఁబొందినట్లుగూడఁ దెల్పుఁబడియున్నది”
(పెద్ద-సం-వి-౭గీ పేజి) అని శ్రీబ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

* (నిజమునకుఁ దూరము లక్ష్మీనృసింహదాసుగారు తహశీల్దారుగా
నుండి యన్ని పనుల నిర్వర్తించినది. అయిన నతండు భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యములు
కలవాఁడై, శిష్య వాత్సల్యముచే వ్యవహారము లన్నియు నాగండ్ల వరదరామ
దాసుగారి పేర జరిపెను. వివరముగా నృసింహదాసు చరిత్రమున వ్రాసితిని.)

“ఉ-వే- శ్రీవిద్యారణ్యపంచానన విక్కిరాల రామచంద్రా
చార్యులవారును దా మావ్రాతలను జదివించి వింటిమని సెల
విచ్చు చున్నారు.” (రామదాసుచరిత్ర-వేంకటేశ్వర) చరిత్ర
పరిశోధకులకుఁ బ్రబలమైన యాధారము లభించినది. మన
మేమిచేయుదము. ఈజిల్లామాన్యులు వ్రాతను కాదనఁ
గలమా ? మన మతాచారధర్మముల విశ్వసింపని యే యాంగ్లే
యుఁడో యే తురుష్కుఁడో పాక్షికదృష్టివాసిపెట్టినదే మనకు
భిక్ష.

అగుఁగాక. రామదాసా ! భక్తాగ్రేసరా ! మహా పుణ్య
శాలీ ! నమస్తారము. నమస్తారము. నీవు చెఱలోనే మృతి
చెందితివా ? ధన్యుఁడవు. ధన్యుఁడవు. నీ జన్మము సార్థకమైనది.
నీతలంపు నెఱవేఱినది. నీ భక్తి యచంచలము. నీ త్యాగము
నిరుపమానము. నీ ధైర్యము వర్ణనీయము. నీ జీవితము నిత్య
స్మరణీయము- తండ్రీ ! ఇట్టి త్యాగమూర్తివి కనుక నేగదయ్యా
మా యాంధ్రుల ప్రతి రక్తకణమునాదును నీవే ప్రతిధ్వనించు
చున్నాఁడవు. నీవు కారాగార విముక్తుఁడవైన దానికన్న
నందే శరీరముం దొఱఁగుటచే నెనలేని కీర్తి గాంచితివి.
ఆ త్యాగమహిమము నెఱుఁగని మావారు విముక్తి గల్పించి
నీ కీర్తిభర్మమున కొకవన్నెఁ దగ్గించిరి. శ్రీరామునకు భారము
తగ్గించిరి. తానీషా యవగుణమును దగ్గించిరి.

భక్తాగ్రేసరా ! చెఱలోనా నీమృతి ! భళి. భళి. ఎంత పుణ్యా
త్ముఁడవయ్యా ! ఎంత త్రికరణశుద్ధిగలవాఁడవయ్యా !

దొకటి చేయునదొకటి కాని నిజమైన భక్తుడవు సీవేనయ్యా !
 సర్వభారము రామునిపై వైచి రానున్నయాపద నెఱిగి
 యెఱిగి రామ సేవఁ జేసితివా? మృత్యుదేవతాకరాళవక్త్ర
 గహ్వరమునఁ జెయి వెట్టితివా? ముచిది ! ముచిది ! శరీరము
 నశ్వరమైనది. కీర్తి శాశ్వత మైనది. దృష్టాంతము చూపిం
 చితివి.

గోపన్నా ! చెఱసాలయా ! నీ వధ్యస్థానము. కానిమ్ము. నీవు
 స్వోదరపరాయణుడవై నచో నీ వట్లు చావవలసినదే యని
 పల్కెదము. నేడట్లు పలుకము. నిన్నగ్గించెదము. నీ ధైర్య
 మును గొండాడెదము. నీ బుద్ధిని బ్రశంసించెదము. నీ సాహ
 సము నభివర్ణించెదము. నీవు దేవుని కొఱకుఁగాకాయమును
 ద్యజించినది.

రామదాసా ! కారయా నీకు వలకాడు-అయిన నేమి? దేవ
 తులకుఁ గాయ మిచ్చిన దధీచి నీ కాదరమున నెదురు వచ్చి
 స్వాగత మిచ్చుచున్నాడు. సజీవు లగుట నాత్మ మాంస
 మిచ్చిన శిబిగాని జీమూతవాహనుడుగాని కర్ణుడుగాని నీ కెన
 రారు. ఇంకేమి కావలయుచు? నీవు ధన్యుడవు. నిన్నుగన్న
 మా యాంధ్రమాత ధన్య. సెలవు.